

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03741

IN ERETS-YISROEL

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

751
גרױסע בױבליאָמעק.

שױם אַשׁ.

אײן אַרײַן-ישראֵל.

(הײסטאָרושע בולדער).

***

פֿערלאַג „בוכער-פֿאַר-אַלע“, וואַרשא דלונג 11.

וואַרשא, — תרע"א.

דרוק „האַר“, דלונג 11.

Въ Палестинѣ.

Соч. Шоломъ Ашъ.

Изданіе „Бихеръ-Фаръ-Алѣ“, Варшава, Долгая 11.

1911.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions.

2. It is essential to ensure that all entries are clearly legible and dated. This includes recording the date, amount, and a brief description of the transaction.

3. Regularly reconciling the records with bank statements is crucial for identifying any discrepancies.

4. Maintaining a separate record for each bank account helps in tracking the flow of funds and identifying any unauthorized transactions.

5. It is also important to keep records of all receipts and invoices related to the transactions.

6. Regularly reviewing the records can help in identifying any trends or potential issues.

7. Keeping records for a sufficient period of time is necessary for tax purposes and legal requirements.

8. Finally, it is important to ensure that the records are stored in a secure and accessible location.

9. This document provides a comprehensive guide to maintaining accurate financial records.

10. By following these guidelines, you can ensure that your financial records are accurate and up-to-date.

אויפ'ן וועג קיין בית-לחם.

אויף דעם וועג קיין בית-לחם איז געגאנגען א יונגע מיידעל.
עס איז געווען שבת-בני-נאכט. פון אווייט שטעדטליך און גלייך איז
זי אָנגעקומען און צו איהר קרובה קיין בית-לחם האָט זי זיך געאייילט.
אין ירושלים האָט זי שבת געהאלטען. און גלייך מיט דער נאכט,
ווי עס האָבען זיך נאָר די ערשטע לייט אין די פֿענסטער פֿון די
ירושלימ'ער הויזער געוויזען, איז זי אליין אויפ'ן וועג אַרויסגעגאנגען
גען. דער וועג פֿון ירושלים קיין בית-לחם איז נישט ווייט, און זי
האָט גערעכענט און איינעם מיט'ן מאָרגענשטערען, ווען דער ערשטער
פאסטוך וועט זיין סטארע שאָף אין פֿעלד אַרויספֿיהרען, וועט זי
איהר קרובה'ס הויז דערגרייכען.

פֿאַר גולנים אויפ'ן וועג האָט זי נישט געהאט וואָס צו שרע-
קען זיך; דער וועג פֿון ירושלים קיין בית-לחם איז זעהר בעלעכט.
דאָרט פֿיהרען די סוחרים אויף די קעמפֿען זייער תבואה פֿון דער
רייכער בית-לחמ'ער געגענד, פֿון די פֿעטע חברונ'ער גערטנער קיין
ירושלים אויף דעם מאַרק, וואָס געפֿינט זיך הוינטער דעם בית-
המקדש-מויער.

אויף דעם וועג קומען אלע גלייכער און יריחו'ער זייערע
קרבות אין בית-המקדש צו ברענגען. אלע שליחים, וואָס דער
ירושלימ'ער סנהדרין שיקט אַרויס איבער ארץ-ישראל און אין די
גלייך-פֿראַווינצען, געהען איבער די וועג, און נאָך הורדוס'ען,
וועלכער האָט די וועג-גולנים אויסגעפֿאנגען, זענען אין גאנץ יהודה
די וועגען געווען רוהיג. איבריגענס, איז איהר גאנג געווען זעהר
אזויכטיגער. אין ירושלים האָט זי נישט געקענט פֿלייבען; זי האָט
נישט געהאט דאָרט קיין קרובים, זי האָט נישט געהאט קיינע גוטע
פֿרײַנד. שבת האָט זי זיך אויפֿגעהאלטען אין הויף פֿון בית-המקדש,
האָט זי דערווען אַרײַנע פֿרוי און האָט זי צו קדוש-השבת מיט
זיך אהיים גענומען. זי האָט זי אויך געוואָלט פֿערהאלטען איבער

נאכט, זי האָט אָבער נישט געוואָלט. זי האָט געפֿיהלט, אז די צייט קומט אָן... און איהר קינד מוז דאָך אין בית-לחם געבאָרען ווערען. און דער וועג איז בעל־ליכטען געווען. עס איז געווען דער מילך פֿון חודש; צוויי שליחים זענען אָנגעקומען פֿון אַ נאָהענטען דאָרף און האָבען עדות געזאָגט, אז די לבנה האָט זיך בעוווּנען. און טאָקע די זעלבע נאכט האָט זיך די לבנה געזעהן אין דעם בית-המקדש-הויף. האָבען די סנהדרין שליחים איבער די פּראָוויג-צען געשיקט, און מען האָט טונען מיט סמאָלע איבער די וועגען אויף די בערגער אָנגעצונדען; פֿון איין באַרג צום צווייטען האָבען די ליכטיגע פֿלאַמען איבער'ן וועג געליכטען און צו-וויסען געגע-בען די יודען אין די דערפֿער און אין די שטעט פֿון גאַנץ יהודה, גליל און יריחו. און גאַנץ ארץ ישראל האָט נאָך געוואוסט אין די זעלבע נאכט, אז אין ירושלים האָבען די סנהדרין אָנגענומען קידוש-החודש.

דאָס מיינעל איז גענאָנגען אונטער דויער בעל־ליכטונג און אַ שטילע ערנסטע פֿרויך האָט אָנגעפֿילט איהר האַרץ. זי איז געווען ווי אַ מינינגעשלאָפענע בת-מלכה, וואָס געהט אין חלום. זי האָט נישט געוואוסט, אויב איהר קרובה אין בית-לחם, צו וועמען זי געהט יעצט, און וועמען זי האָט נאָך קינמאָל נישט געזעהן, צי זי וועט זי מקרב זיין אָדער נישט; זי האָט וועגען דעם ווי אין חלום גע-טראכט. די פֿלאַמען פֿייער, וואָס האָבען געברענט אויף די בערג, און די גרויסע ליכטיגע שטערען, וואָס האָבען בעשאַטען דעם גאַנ-צען גרויסען ליכטיגען הימעל און האָבען זיך געריבען איינער אָן צווייטען, אין זענען געהאנגען נאָר אזוי ווי אַראָבצופֿאלען, אז עס האָט זיך געדאַכט, אז עס געסט אַרעגען פֿון שטערען פֿון הימעל אַראָב; און די יונגע לבנה, וואָס האָט זיך געבאָדען און געשוואו-מען צווישען ליכטיגע בייטען, האָט אַלעס בעגאַסען מיט אזוי פֿיעל ליכט און פֿרכה, אז די גאַנצע וועלט, האָט זיך געדאַכט, באַדט זיך אין ליכט און שטערען - דאָס אַלעס האָט זעהר ליכט געמאַכט

איהר הארץ, און איהר און גוט געווען. נאָר דאָס סידעל, ווען
עס פֿיהלט און זיך די פֿרוכט, נאָר די ערד, ווען זי ציהט פֿון זיך
דאָס בליהעכץ אַרויס, קען אזוי שטיל און רוהיג גליקליך זיין ...
די גאנצע וועלט האָט ווי מיטגעפֿיהלט איהר גליק. עס איז
געווען סוף ווינטער אין ארץ-ישראל, אלע גריבער זענען פֿול גע-
ווען מיט וואַסער, די ערד האָט זיך אַנגעזאָפט מיט וואַסער און
געהאט אין זיך דעם קאָרן פֿון גאָט, און ווי אינגל, יונג ווייבעל,
וואָס פֿיהלט, אז זי וועט פֿון דעם ווימען אַ מוטער ווערען, האָבען
די פֿעלדער פֿון יהודה געהילט זיך און ליכטיגע וואַלקען, און די
ליכטע לעבעדיגע ערד-ליכען האָבען אַריינגעטרונקען אין זיך דאָס
ליכט פֿון די שטערען. די ערד האָט זיך געשפּאַלטען און פֿון די
שפּאַלטען זענען פּאַרעס אַרויסגעגאַנגען און די פּאַרעס האָבען זיך
געוויקעלט אַרום די ערד. פֿון הימעל איז אַ ליכטיגער וואַלקען-טוי
געפֿאַלען און האָט זיך שווער געלענט איבער באַרג און מאַהל,
געקליקעלט זיך פֿון איין פֿלעק ערד צום צווייטען, און די גאנצע
ארץ-ישראל-ערד האָט זיך אויסגעלענט געגען דעם בעשמערענטען
הימעל און האָט געטרונקען מיט אַפּענעם מויל דאָס שטערען-ליכט
און דאָס וואַלקען-ליכט אין זיך אַרײַן, און זי איז טראַגדיג געוואָ-
רען פֿון דעם ליכט ...

פֿון דערווייטענס האָט זיך געהערט דאָס קלינגען פֿון גלעקלעך.
דאָס האָט אַסאך קעמלען, אַנגעלאָדען מיט סחורה, געפֿיהרט
אויפֿן וועג. און דער שווערער טריט פֿון די קעמלען, און דער
קלאַנג פֿון די גלעקלעך אויף די קעמלען-העלדער, האָבען דער
ליכטיגער נאכט און דעם שטילען וועג אַנגעזאָגט: „מיר פֿיהרען
סחורה, מיר פֿיהרען סחורה“ עס האָט אויך געפֿינקעלט דאָס ליכט
פֿון די לאַנטערנעס פֿון צוויי סנהדרין-שליחים, וואָס זענען געגאַנגען
מיט אַנט פֿון אַ מאַן צו אַ ווייב למדינות הים.

עס האָט זיך געהערט אַ פֿלינקער עזעל-טראַט, בעגלייט מיט
אָרן תהלים-געזאַנג; דאָס האָט אַ בית-לחם ער בחור, וואָס האָט

שבת בני זמן בלה אין ירושלים געהאלטען, צו זיין סטארק שאף געאייילט, זיי אויף די בית-לחמ'ער פעלדער צו פיהרען.

דאס מידעל איז זיי אין דער שטיל נאָכגעגאנגען, און האָט פאר גליק יעדען פון זיי אין הארצען געבענשט. דער שווערער קעמלען-טראָט, דאָס לאַנטערן-ליכט פֿון די גט-שליחים, אין דעם בחורים דינער קול האָט זי צום לאַכען גערייצט; איהר האָט זיך געדאכט, אז די שטערען פֿון הימעל שמיכלען צו זיי, און ווינשען זיי, ווי זי, א, גאָט-בעגליק" צו.

נאָר באלד האָט זי בעמערקט פֿון דערווייטען, ווי דאָס ליכט פֿון די גט-שליחים האָט זיך אין מיטען וועג אָפגעשטעלט, עס איז אויך דאָרט פֿערשטומט געוואָרען דאָס שווערע קעמלען-טראָט, אין דעם בחורים געזאנג. זי האָט געוואוסט, אז דאָס האַבען זיי זיך אָפגעשטעלט בני דער מוטער רחל'ס קבר, וואָס איז דאָרטען אויפֿן וועג, א תחום-שבת פֿון בית-לחם, וואו יעדער פֿערבייגעהער שטעלט זיך אָב. און א ציטערענדע פֿרייד האָט דאָס מידעל אין גאנצען ארומגענומען. זי האָט זיך געפֿיהלט, ווי זי וואָלט הינטער א מאַמע'ס א שוועל געשטאנען, וועלכע וועט זי אריינגעהמען צו זיך, בעהאל-טען זי אונטער איהרע הענד, און וועט זיך אזוי-אזוי מיטפֿרעהען מיט איהר גליק. זי איז פֿון דער ווייטענס אונטער א בוים שטעהן געבליבען, אָפגעווארט בני די אנדערע וועלען פֿערלאָוען דער מאַ-מע'ס קבר. און זי וועט קענען מיט רחל'ען אליין זיין. און באלד טאקע האָט אין דער נאכט געהערט זיך דער טריט פֿון די קעמלען, דאָס קלינגען פֿון די גלעקלעך, און דאָס לאַנטערן-ליכט האָט וויע-דער אָנגעהויבען צו פֿינקלען. דאן איז זי מיט שטילע טריט און מיט גרויס פֿרייד-ציטערניש צוגעלאָפֿען, און איהרע הענד האַבען א קאלמען שטיין געהאלזט און איהרע ליפֿען קאלטע ערד געקושט:

— מאמע! מאמע! מאמע!

זי האָט דעם שטיין נאָרנישט געדארפט זאָגען, זי האָט גע-פֿיהלט, אז די מאמע רחל ווייסט פֿון אלעס; איהר האָט זיך געדאכט,

ווי דער שטיין שטרעקט אויס זיינע הענד און דריקט זי צו זיך.
און זי האָט איהרע ליפען און ברוסט און שטיין אינגענראָ-
בען און געמורמעלט:

איך בין גליקליך, מאמע, איך בין גליקליך!

זי האָט געפֿיהלט, אז דער שטיין ליבעט זי, אז דער שטיין
פֿרעהט זיך מיט איהר גליק. עס איז דאָך דער מאמע רחל'ס קבר,
אויפֿן וועג האָט מען זי בענראָבען, ניט מיט'ן מאן און דער מערת-
המכפלה ליבעט זי; די איהרונגע האָבען זי אליין אויפֿן וועג גע-
לאָזט, שטערט איהר שטיין פֿריי פֿאר אלע פֿערבייגעהערע; צו
אלע איז זי ווי די זון, ווי די ערד, ווי דאָס וואַסער; צו אלעמען
געהערט זי, זי פֿרעהט זיך מיט אלע מיט, זי טרויערט מיט אלע;
זי איז דאָך אוינער אלעמענס מאמע.

און דאָס מידעל האָט זיך בעהאלטען הינטער'ן שטיין, און
האָט פֿאר איהם איהר סיד פֿערטרויט, און האָט צו איהם אזוי געזאָגט:
— זעה, מאמע, דו פֿיהלסט דאָך מיך, ביזט דאָך אויך א
מאמע געווען... פֿון דער היים בין אין אוועק... ער האָט געוואָלט
געדמען אויף זיך אלעס... דעם וואָגען האָט ער פֿערקויפֿט, מיט-
געגעבען מיר דאָס געלד, נאָכגענאָנגען מיר ביו כפר-נחום, און
מיטגעוויינט, און זאָגט אזוי: „א, זאל דיר גאָט העלפֿען, און ווי
עס וועט ניט זיין, קום צו מיר“, אין איז צוריק אהיים גענאָנגען.
געה איך קיין בית-לחם, צו א מאמעס א שוועסטער. איך ווייס נישט,
ווי זי וועט מיך אויפֿנעהמען, איך האָב זי נאָך קינמאל גוט געזע-
הען, נאָר, מאמע, איך בין גליקליך.

און זי איז דאָרט ביים שטיין געזעסען א לאַנגע צייט, ביז
זי האָט דעם שטיין אלעס פֿערטרויט.

זי איז אויפֿגעשטאָנגען פֿון דאָרט מיט א גרינג האַרץ און אריינגע-
גענאָנגען קיין בית-לחם. דער וועג פֿיהרט דורך א לאַנגען טהאָל.
און זעה, די שטערן פֿון הימעל, דאָלט זיך, ווי זי וואַלטען זיך
אראָפֿגעלאָזט און געלעגט זיך לאַנג און ברייט איבער דער אויבער-

פלעך פון דער ערד. די טועפע לאנגע פערדער, וואס לאזען זיך
טהאָל-אראָפּ פֿון בירדע זייטען וועגן זענען בעגאָסען מיט אַזאַ ליכט,
אַז דעם מירדעל האָט זיך געדאַכט, אַז זי געהט איבער אַ ברייטען
לאַנגען הימעל-וועג, וואו עס ציהען זיך ליכטיגע מילך-וועגען. און
עס קומען צופֿאַרעם אַהין און אַהער ליכטיגע וואַרקען-שטיקער. אויף
די מילך-וועגען איבער די ליכטיגע פֿערדער זענען מלאכים געגאַנגען.
פֿון אלע פֿיער זייטען וועלט זענען זיי אָנגעקומען, אין נאָר-
דענע קליידער זענען זיי געגאַנגען אָנגעטהאָן, און זייערע גאָרדענע
קרוינען האָבען זיי אין זייערע הענד געהאַלטען, און געגאַנגען זענען
זיי איבער די ליכטיגע פֿערדער און געבויגען זייערע קעפּ פֿאַר איהר,
און געזינגט זייערע קרוינען צו איהרע פֿיס, און בעגלייט זי פֿון
דערווייטענס מיט אַ שטיל געבעט קיין בית-לחם אַרײַן. און אזוי
פֿיער מלאכים זענען עס געווען! אויף אלע פֿערדער, אין גאַנצען
טהאָל האָבען זיך די וועגען געצויגען; און אויף אלע וועגען זענען
די מלאכים געגאַנגען, און נאָך זיי זענען אנדערע מלאכים אָנגע-
קומען, און אלעס האָט זיך אויסגעמישט אין איינעם: די גאָרדענע
מלאכים-קליידער מיט די ליכטיגע הימעל-פֿערדער און האָבען זי
מיטבעגלייט מיט פֿערשלאָסענע ליפֿען און אָפֿענע אויגען קיין בית-
לחם אַרײַן.

און די מאמע רחל איז פֿון איהר קבר אַרויסגעגאַנגען, אין
ווייטע תּכריכים אָנגעטהאָן און אין אווייטען שללער אויפֿן קאָפּ,
און האָט פֿון דערווייטען נאָך איהר איהרע לאַנגע בלייבע הענד
נאָכגעשטרעקט: נאָט זאָל דיר ביישטעהן, מיין קינד! און דורס
שטאָדט איז אין גאַנצען בעגאָסען געווען מיט שמערן-ליכט ביי
איהר אַרײַנקומען. זעה, די הייזער ווי אלטע בכבוד'ע אורחים
אין ווייטען זענען געקומען אויף דער סעודה. וואָס זי האָט אָנגע-
גרייט פֿאַר זיי פֿאַר איהר גליק. אַרום און אַרום האָבען זיך אויס-
געצויגען די טהאַלען, אין וועלכע דיר האָט זיינע שאַפּ געפּאַשעט.
און דאָס יונגע מירדעל האָט געזעהען דורס מאמע, ווי זי שטעהט

אויף דער שוועל פֿאר איהר טהור. שמואל הנביא קומט אין שטאָרט אַרײַן מיט אַ קריגעל עהל און שופר און זוכט דעם משיח פֿון גאָט, און אלע בכבוד יגע געסט זענען אין שטאָרט געקומען עפֿים צו אַגרויסע, גרויסע חתינה... אברהם מיט שרה'ן קומען אָן פֿון חברון... און יעקב מיט רחל'ען זענען אויך דאָ, און אזוי פֿיעל יידען, אלע נביאים... און משה רבינו שטעהט דאָרט אויפֿ'ן באַרג סיני און האַלט די תורה אין דער האַנד, און דוד המלך מיט די מלאכים געהען איהר אַנטקעגען. און דאָס פֿאַלק אַרום און אַרום... אין ליכטיג איז אזוי, און די מלאכים, וואָס זענען איהר גאַנצע גאַנגען איבער די וועגען, האָבען זי ענג אַרומגערינגעלט אין געגיינט זייערע קרוינען פֿאר איהר און ווייסע ליכטע אַויסגעשפּרײַט צו איהרע פֿיס.

* * *

ווי אַ גרויסער יום-טוב איז אויפֿגעגאַנגען יענעם טאָג דער מאַרגענשטערן און מזרח-זייט און דעם טהאַל פֿון בית-לחם, און האָט געמאַכט ציטערן זיין בלינד ליכט איבער די פֿעלדער פֿון דוד'ס שטאָרט. פֿון דערווייטענס, ווי אַ שטיל געבעט צום מאַרגענשטערן, האָט זיך געהערט אַ קול פֿון אַפּאָסטול-פֿייעל. דאָס קול איז געקומען צו שווימען פֿון טוי-וואַלקען און איז פֿערפֿאלען געוואָרען אין טוי-וואַלקען, וואָס האָט אַרום און אַרום איבער די בית-לחמ'ער פֿעלדער געשוועבט. עס זענען געווען די ערשטע פּאַסטוכער פֿון בית-לחם, וואָס האָבען אַרויסגעפֿיהרט זייערע סטאָדעס אין די לאַנקעס. מיט דעם שלאָף אין די אייגען האָבען זיי, ווי זייערע שעפּסען, געקוקט תּוֹעוואַטע אין דער וועלט אַרײַן, וואָס, ווי ניי-געבוירען אָבגעצווואַנגען אין טוי וואַלקען, האָט זי זיך אַרויסגעהילט פֿון דעם נאַכט-שלייער און געוואַרעמט זיך גענען איבער דעם רויטען אויפֿגעהענדען מאַרגענשטערן. די פּאַסטוכער, וואָס האָבען געפֿיהרט זייערע שעפּסען פֿון טוי-וואַלקען אַרום אין טוי-וואַלקען אַרײַן, האָבען געהערט די שטילע פֿרידען-קרעצען פֿון דער יונגער

מידעל, וואָס איז געלעגן צווישן די גרעזער פֿאר דעם פֿער-
מאכטען היזעל פֿון איהר קרובה. נאָר ניט פֿרעגענדיג זי, האָבען
די גוטע פֿאסטוכער די יונגע מאמע אויפֿגעהויבען אין אריינגע-
טראָגען אין דעם נאָהענטסטען פֿאסטוך-בידעל, וואָס איז דאָרט
געווען. האָבען צו איהר אין בידעל אריינגעלאָזט א פֿאַר שעפֿסען
אין קעלבער, אז זיי זאלען מיט זייער וואָל און לעבענס-אַטהעם
דערוואַרעמען די יונגע מאמע פֿון נאכט-קעלט. אָט האָט איינער
טרוקענע צווייגען צוזאמענגענומען, און א פֿייערל האָט געברענט;
אָט מעלעט א צווייטער א יונגע ציענ, דאָס האַרץ פֿון דער יונגער
מאמע צו דערקוויקען. און צווישען די שעפֿסען און קעלבער שפּרייט
די יונגע ווערענדע מאמע — איהר פנים איינגעהילט אין וואַלקען פֿון
פֿרוי און צער — איהרע הענד און פֿריסטען אויס, ברייט איבער-
צוגעבען איהר גליק א מהנה דער וועלט ...

און זעה, איבער די פֿעלדער פֿון בית-לחם האָבען זיך די
מלאכים אין זייערע גאָלדענע קליידער, ווי די זאנגען אויף דער
ערד אויסגעלעגט, אין קלאפֿען זייערע שטערענס אָן דער ערד,
און נייגען זייערע קרוינען צום פֿאסטוך-בידעל, און דער יונגער,
נייער געבוירענער מאַרגענשטערן, וואָס באַדט זיך וואַלקען-אין
וואַלקען-אויס, מאכט ציטערען זיין ליכט איבער די מלאכים-קרוי-
נען. און די שטערן פֿאלען פֿון הימעל אראָב. און נאָט איז אריינגע-
געגאנגען אין זיין בעהאלטען ווינקעל, האָט זיך דאָס פנים און די
הענד בעהאלטען, און טהוט אויס זיין רחמים-קלייד און וואַרפֿט
עס איבער דער ערד. די ווינדען זענען איבער דער ערד שטיל
געוואָרען, די גרויסע וועלען האָבען זיך אין די ברייטע ימים אָב-
געשטעלט. די שיפֿען זענען אין מיטען ים שטעהן געבליבען, און
א גרויס, גרויס שטיקלייט איז געוואָרען איבער דער טריקעניש און
איבערן וואסער.

אין טבריא.

1.

אין טבריא.

עס זענען געזעסען די וויבער אין א פארנאכט אין דעם שטילען מארק פון שטעדטל טבריא, וואס איז אין גלי, פאר די טהירען פון זייערע ערדישע היילעך און האבען אין די קליינע פייערלעך, וואס האבען זיך אונטער ערדישע טעפ געברענט, טרוקע-נע שטילעך צווינגלעך אונטערנעלענט, אין האבען די וועטשערע אבגעקאכט פאר זייערע מענער. פאר יעדע טהיר זענען אזעלכע קליינע, אבער געדוכטע וואלקענדלעך רויך אויפגעגאנגען פון די ברענענדע פייערלעך, און די וויבער האבען צווישען זיך גערעדט וועגען די צוויי נשמות, וואס מען הערט יעדע נאכט צווישען זיך רעדען צווישען צוויי מצבות אויפ'ן בית-עולם, די זון איז אונטערגע-גאנגען ווייט הינטער'ן שטעדטל אויפ'ן וועג קיין צפת, און איבער'ן מארק האט זיך דער הימל איבערגעצויגען א מאטער, אנאבגע-קיהלער פון א גאנצען טאג פארימען און ווארימען, נאך דא אין דארט בעשוואומען און פערפלייצט מיט שטיקער אבגעריסענע ליכ-טיגע וואלקענדלעך, דער פאר-נאכט, וואס איז אָנגעקומען אין שטעדטל ארין, ווי א ליבער אלטער בעקאנטער, אורח, ווי א מנחה-דאוונען, האט אין זיינע פאלעס נאכט-רוה און ווינדגיגע קיהלייט מיט זיך און שטעדטל מיטגעברענגט און נאך צוליעב איהם זענען די איינוואהנער פון שטעדטל, וואס האבען זיך פאר זונס-שמראהלעך און די שטובער אונטער די ליינענדע געצעלטען

בעהאלטען, אויף די וועלט-שיין ארויסגעקומען אַבקהלען זיך. די ערד פֿון נצרת, וואָס האָט געשמאַכט שוין זייט איינזעצן וואָסען נאָך אַ טראָפּ רעגען, האָט זיך, ווי אַ קראַנקע, אויסגעצויגען געגען דעם אָבגעקוהלטען זונען=אונטערנאנג, אַביסעל איינצודרימלען פֿון שוואַקייט.

וואָרום קיין רעגען איז נישט געווען אין די געגענד פֿון טבריא. די פֿעלדער זענען געווען אויסגעטריקענט, קיין טוי-וואַסל=קען האָט זי ביי נאַכט גישט אָנגעטרענקט און קיין ראָסע האָט זיי פֿון שלאָף געוועקט. נאָר אזוי ווי זיי זענען פֿערשמאַכטערהייד ביי זונען=אונטערנאנג איינגעדרימעלט געוואָרען, אזוי האָבען זיי זיך פֿער-שמאַכטערהייד צו זונען=אויפֿנאנג געוועקט. די גרעזער זענען פֿער-ברענט געווען, די אייבנירמען בוימען פֿערדארט, אויפֿגעגעסען. פֿון קאָרוש, און די גאַנצע געגענד האָט געשמאַכט נאָך אַ נאַסען=טראָפּ. די פֿאַר ברינגען, וואָס האָבען זיך געפֿונען אין רשות-דיחיד ביי איינצעלנע נדיבים, זענען שוין לאנג געוואָרען אַ רשות-הפֿלל און פֿון די סנהדרין זענען צוויי ממונים געוואָרען געזעצט, אַז מען זאָל מעסטען דאָס וואַסער און אויסטוילען לויט נפשׁ. צוויי מאָל גיזר הענית געווען, און די זקני עדה פֿון נצרת האָבען צוויי שלוחים געשיקט צום תנא, וואָס איז געווען אַ פּועל אין בן-אליעזר'ס פֿעלדער, און ער זאָל מתפלל זיין אויף רעגען, נאָר יעדעס מאָל, ווען די שלוחים זענען צו איהם געקומען, איז ער אנטלאָפֿען פֿון זיי און בעהאלטען זיך אין אַ הייל, כדי יודען זאָלען בעסער ווערען, און מען האָט איהם נישט געקענט געפֿינען. זענען געזעסען די וויבער פֿאַר די טהורען פֿון זייערע שטיב-לעך און צורעכט געמאַכט דאָס עסען פֿאַר זייערע מענער. די לומדי-תורה זענען אין בית-הכנסת געווען פֿערוואַמעלט, וואו זיי האָבען געהערט דעם תנא, וואָס איז געקומען פֿון די פּומבדיתאד ישיבה, און האָט נאָך-געזאָגט אַ הלכה פֿון זיין רבי'ן אין דער בבלי'ער ישיבה. די פּועלים זענען פֿון די פֿעלדער אהיים געקומען מיט די

קריגלעך און בינדלעך האָלץ אויף די אַקסלען. אַ אירח מיט זיין ווייב, און קעמלען און אייזלען איז אין שטאָרט אָנגעקומען, קומט אָן פֿון צפת, וואו ער האָט זיך זיין ווייב מקדש געווען, אין פֿיהרט זי זיך אהיים צו זיין מאמעס שטוב אין כפר-נחום. אָנגעשטעלט זיך אין מיטען מאַרק איבער נאכט אונטער זיין לייווענד-געצעלט, איז באלד אָנגעקומען אַ נדיב און האָט איהם געבעטען, אז ער זאָל איהם אָנטהון דעם כבוד, און קומען אונטער דעם באלקען פֿון זיין שטוב זיך די הענד און פֿיס וואשען, און עסען פֿון זיין ברויט, און טרינקען פֿון זיין וואסער, אונטער זיין באלקען נעכטיגען, אין ביי זונען-אויפֿגאנג ווייטער זיין וועג געהען. די טעכטער פֿון לאנד זענען מיט די קריגען אויף די אַקסלען צו די ברינגען פֿון די נדיבים געגאנגען אהיים צו ברענגען דאָס מאָס וואסער, וואָס די ממונים האָבען צומיילט לויט נפש.

צווישען די ווייבער, אין דעם שטילען פֿאַר-נאכט אין מאַרק פֿון שטערטל צפת, איז אויך געוועסען בת שבע מיט איהר שכנת'טע ארישבע און האָבען טרוקענע צווייגעלעך אינטער זייערע פֿייערלעך אונטערגעלעגט, און געשמועסט מכות דעם, וואָס דאָס בהמית לעכצען נאָך אַ טראָפּ וואסער און עס איז אַ גרויס רחמנות אויסצו-הערען זייער ברומען, וואָס איז, געבעך, ווי אַ מענשענס טרעהרען. הלאַ בת-שבע'ס מאן איז נישט געווען, דער וואָגען, אין מיטען אַרבייטען, מיט זיין האק און ביל איז נאָך געלעגען פֿאַר דער מהיר, אלזיין איז ער געגאנגען אין תלמוד-תורה אַרצין, וואו די שטאָרט'ס קינדער האָבען געלעערנט, ווי דער מנהג איז ביי יודען אין חדר צו טראָגען און פֿון חדר אהיים צו ברענגען אין אַ טלית געהילט דעם זעקס-יעהריגען ישמעאל, וואָס האָט געלערנט אין איינעם מיט אנדערע קינדער אין דער שטאָרט'ס תלמוד-תורה. דערזוייל האָט זיך די נאכט וואָס מעהר צוגערוקט, שוין דאָ אין דאָרט האָבען זיך געוויזען ליכטלעך פֿון די פֿענסטער. מיט אַמאָל איז אָנגעקומען אַ געלייף פֿון קינדער, וואָס האָבען אַרומ-

גערינגעלט א הייכען דארען אלטען מאן מיט לאנגע גראַע האָר
 און גרויע באַרד, וועלכער איז אָנגעקומען פֿון פֿערד מיט אַפּאָק
 שפּענער אויף די פּלייצע און אַנאַיזען אין די האַנד. די קינדער
 האָבען דעם מאן אַרומגערינגעלט, אויסגעשטרעקט צו איהם ווערען
 דינע לאַנגע הענדלעך, אָנגעחאַפּט איהם ביים זאָק, ביים טלית,
 וואָס עס האָט געטראַגען, און געבעטען זיך: „טאַטע, טאַטע, גיב
 אינו רעגען“ – „אבא אבא הב לנו מיטרא“ – דאָס איז טאַקע געווען
 דער תּנא, וועלכע די זקני עדה האָבען געשיקט צו איהם, ער
 זאָל בעטען אויף רעגען. די קינדער, אַהיים געהענדיג פֿון חדר, האָבן
 בען איהם דערזעהען – האָבען זיי איהם פֿאַר ווערען עלטערן רעגען
 געבעטען. אָנגעקומען איז אויך הלל דער מאן פֿון בת שבע מיט
 דעם קליינעם ישמעאל. איינגעוויקעלט אין טלית, האָט ער איהם
 געטראַגען פֿון חדר אויף די פּלייצעס אַהיים. דער קליינער ישמעאל
 האָט נאָך די קינדער זיינע צוויי דינע הענדלעך צום תּנא אים
 געשטרעקט, און זיין לענגליך שוואַך פּנימ'על, וואָס האָט נליך
 אַרויסגעקוקט פֿון טלית און זיינע צוויי גרויסע שוואַרצע אייגען,
 וואָס האָבען זיך געדאַכט, אז זיי קאַלטישען זיך צווישען די ביינער,
 וואָס זענען מיט אַטונקעלע דינע הויט געווען בעצויגען – האָבען
 אויסגעדרוקט אזאַ בקשה, אז דער תּנא האָט בעמערקט, דאָס יונגעל
 איז צו איהם צוגעגאַנגען אין דער נאָהנט, און האָט זיך אָנגערופֿען
 צו איהם:

– יונגעל, יונגעל, זאָג מיר דיין פּסוק, וואָס די האָסט היינט
 געלערנט אין חדר?

– עשה למען תּנוקות של בית־רבּן, האָט איהם דאָס יונגעל
 אָבעקענטפֿערט.

באַרד דערויף האָט דער אלטער תּנא זיינע בלייכע ביי-
 גענדיגע הענד צום הימל אַיפֿגעהויבען, זיין הייכען שמערן גע-
 קניטשט, זיינע אייגען צום הימל געווענדעט. און וויזענדיג אויף

די קליינע קינדער, וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט, האָבען זיינע ליפּען אַ קליינע תּפּילה געבעטען:

— טאַטע, טאַטע, אַז דו ווילסט עס נישט טהון פֿאַר די גרויסע, טהי עס פֿאַר זיי, פֿאַר דינע הייליגע שעפּסעלעך — וואָס טהו עס, פֿאַטער, אין זעה. טאַקע באַלד אויף דעם האָט זיך דער הימער אין אַ וואַלקען פֿערהמארעט, אָנגעלאָדענטע מיט הימער־שפּע, זענען זיי ווי גוטע ליבער אירחים אויפֿ'ן הימער איבער'ן שטערטיר אָנגעקומען. אין דעם שטח האָט זיך געטראָגען אַ פֿיכטע לופּט, וואָס האָט געשמעקט פֿון גרעזער און בליעכטס, און אַ שטייגע, ליבער שרעק איז געפֿאַלען איבער'ן שטערטיר. די היי־זעלעך האָבען זיך אָנגעהויבען צו טוליען און טוקען זיך אין גרע־זער, אין גרינס, אַ ווינד האָט געבלאָזען צווישען די בוימער, און די פֿלעטער האָבען געציטערט, געקלאַפט איינס אין צווייטען און אדורך געבאָדען זיך אין ווינדט, ברייט צו זיין דעם רעגען־טראָפען און זיך איינצוטרינקען. די ערד האָט זיך געשפּאַלטען, ברייטע טיילער געעפֿענט, און לאַנגע זיך אויסגעצויגען, — בעהאל־מען זיך אין די ווינקלען אין טונקעלקייט, די פֿייגעל האָבען זיך צו זיך צווישען די צווייגען בעהאלמען, און אַ ווינד איז איינגמאַל און נאָך אמאָל איבער די וועלט אדורך־געגאנגען, ווי עפעס אָנזאָגענדיג, האָט די וועלט צוערשאַ אדורך־געבלאָזען. טיבל געווען, אַז זי זאָל ריין זיין גאָט'ס שפּע מקבל צו זיין... די מאמע האָט די קינדער אין שטוב איינגעזאַמלעט, דאָס פֿיה האָט מען אונטער'ן דאַך גע־ברענגט, און די באַרית און די גראָבען אויפֿגעדעקט, דאָס רעגען־וואַסער, גאָט'ס שפּע איינצוזאַמעלן, די פֿלים הינטער די רינגעס געשטעלט, און אָנגעגרייט זיך מיט דאַנק אין לויב פֿאַר השּׁם־יתברך, וואָס ער האָט זיי זיין נס בעוויזען און שיקט זיך אַרעגען אין צייט פֿון זונען און היטן. אויף מורח־זייט האָט זיך דער הימער געחמארעט. מיט אַ שוואַרצען וואַלקען געוואָרען בעדעקט—

אין דער מענש און די בהמה, ווי דאָס געוואַקסענע האָט מיט
האַפּנונג אין לויב - צו דעם טרופּענדיגען וואַלקען געקוקט, ווי
ער געהט זיך צו זי...

2.

די בבורים.

אין דער שטוב ביים טיש צו נאכט-עסען זענען געזעסען הלל,
די שכנה'ע אלישבע מיט איהר אלטע מוטער, און בת-שבע האָט
זי בעדינט און דערלאנגט צום טיש. דער קליינער ישמעאל מיט
זיין עלטערן חבר חנן זענען ביידע געווען פּערטהון, און אוינגעל
האַבען זיי דעם פּאָטער'ס האק און ביל דערפאַקט און האָבען זיך
אוואַגען געמאכט. אין דרויסען האָט נאָך דער רעגען געגאַסען
און די טראַפען האָבען גערונגען אויף די שוויבען, אין דער שטוב האָט
זיך געלויכטען דאָס בוימאיי-לעמפעל און נאָר בעלזיכטען דאָס
ווינקעל טיש, אויף וועלכען דאָס עסען איז געשטאנען. די עלטערע
פון שטוב זענען געווען עפעס פּערטהון אין אַ ערענסט געשפרעך,
די מוטער האָט געקוקט אויף איהר קינד און האָט געזאָגט:
- עס זעהט אויס, ווי דאָס שעפּעלע, וואָס וועט פאַר איהם
א קרבן ווערען.

די אלטע באַבע, קוקענדיג אויף דעם שפּילענדען קינד, האָט
צוגעלעגט:
- אַרחמנות געבעך דערויף, אין אַזעלכע הימצען אזא
לאנגע נסיעה צו מאַכען.

נאָר הלל האָט געמיינט:

- צו א מצוה-נאך ווערט מען נישט ניוק.
נאָלן עסען איז דער פּאָטער אַרויף אויפ'ן בוידעם, אַראָב-

גענומען די קערב מיט די פירות, וועלכע זענען אָנגעגרייט געווען אויף בכורים. יעדע פרי, יעדע מולגרוים, יעדעס הענגעל-ווייניג טרויבען און געווען ארומגעדרויהט מיט גראָז, וואָס נאָך ביים פֿארטיג ווערען אויפֿן בוים, און דער בעל-הבית האָט דערזעהען אַ שענע פרי, האָט ער זי בעשמוטט פֿאַר בכורים, פֿאַר נאָט צו ברענגען קיין ירושלים און וויזען פֿאַר איהם און בית-המקדש, וואָס פֿאַר אַ פירות ער האָט איהם געשאַנקען. אלישבע האָט זיך גענומען די פירות און די קערב, און גראָז גלייך צו לעגען, און זי זאָלען אויפֿן וועג נישט צוהאַקט ווערען. הלל וויזענדיג די פירות די שטוב-מענשען, האָט זיך געפֿרעהט:

— אַזעלכע פירות, ווי היי-יאָהר, האָט נאָך אונזער גאָרטען נישט ארויסגעגעבען, און גאנץ ירושלים וועט מען זיך פֿער-וואַנדערען.

די אַלטע באַבע האָט נישט פֿערנעסען דערביי נאָט צו זויבען:

— געלויבט זאָל זיין נאָמען זיין און געבענשט. ווינטער נישט דארפֿען צו זאָרגען.

די בעל-הבית'טע איז ביים שטוב-קאַסטען געווען פֿערנומען. די קינדער האָבען פֿון דערווייטענס געהערט, און דאָ רעדט מען פֿון קיין ירושלים אויפֿגעהען, און ווי אַ בלייז האָבען זיי דעם וואַגען געלאָזט שטעהען און צום שמועס אינגעלאָרנט זיך. נישט איינמאָל זענען זיי געשטאַנען פֿאַר אַ חברותא און געקוקט מיט גדוים קנאה אויף זייערע קליינע חברים, די בכורים, וואָס אָנהאַלטענדיג זיך ביי די שעפֿמעלעך, וואָס מען פֿוהרט פֿאַר זיי מקריב צו זיין, האָבען זיך געפֿרעהט, און זיי געהען מיט קיין ירושלים. נישט איינמאָל האָבען זיי אויסגעהערט מיט אָפענע אוי-גען און אויפֿרען די מעשיות פֿון זייערע חברים און חדר, וואָס זענען מיט זייערע מוטער'ס מיטגעווען עולה-רגל זיין, פֿון ירושלים פֿון בית-המקדש.

ישמעאל איז געווען א בבור. ער האָט געוואוסט, נישט
 איינמאָל האָט ער געהערט, אז מען וועט מיט איהם אויפגעהען
 קיין ירושלים, אויסלעזען איהם פֿאר נאָט און מקריב זיין אַ כפרה
 פֿאר איהם דאָס קלוינע שעפּסעל, וואָס איז ביי זיי אין שטאַל,
 און ער האָט מיט קינדישע זעהנוכט געווארט אויף דעם גרויסען יום-
 טוב, ווען ער וועט שטעהען אָנגעהוּן אין זיין ניי העמדעל,
 ביי זיין שעפּסעל און אַ חברותא פֿאר זייער הויז, געהענדיג קיין
 ירושלים.

און חנן מאכט צו איהם אזוי:

— דו הערסט, מאָרגען וויל די מאמע מיט דיר נאָך ירושלים

גען.

ווי אַ בלוץ איז דער קלוינער ישמעאל שוין געווען ביי די
 מוטער, אָנגעהאפט זי פֿאר די הענד, פֿאַר'ן שרץ און מיט
 קינדישע פֿרייד האָט ער מעהר מיט'ן ליכטונגען פֿנימ'ל, מיט די
 שוואַרץ-שטראַהלענדע אויגען, מיט די אויסגעשטרעקטע הענדלעך
 געזאָגט, איידער מיט ליפּען:

— אַ, יאָ, מאמע, מאָרגען, מאָרגען, וואו איז מיין העמדעל?

מיין העמדעל! און האָט דערפֿאַקט פֿון קאסטען אַרויס זיין שבת-
 העמדעל.

— נא, מאמע, טהו-אָן, קום, לאָז מען שוין געהען — האָט

ער די מוטער געצופט פֿאַר'ן אַרבעל.

די יונגע מאמע האָט געשמילעלט, קיים דעם קינד דאָס
 העמדעל פֿון האַנד אַרויס גענומען, עס אין קאסטען צוריק אַרבייט-
 געלעגט.

— נאָרש קינד, מען געהט נאָך נישט יעצט.

דערווייל איז דער יונג חנן אַרויס אין שטאַל, וואָס איז גע-
 ווען טהור אין טהור מיט דער שטוב און אַרבייטגעברענגט אַ יונג

שעפּסעלע, וואָס איינגעוויקט אין רעגען, האָט עס, ווי אַ יונג
 קינד, געציטערט, און ווי זיין הערר, וואָס ער געהט פֿאַר איהם

א כפרה ווערען, האָט עס זיך נאָאָיו אין שטוב אַרומגעקוקט און זיך, זעהט אַזויס, מױנטע־פֿרעהט, וואָס ער געהט מיט מאָרגען קיין ירושלים. דאָס קלױנע יונגעל האָט זײַן פֿנימ'ל און די גאַסע וואָל פֿון זײַן כּפּרה אַרײַנגעלעגט, עס בײַ זײַן האַרץ אַרומגענומען, און דערמיט זיך, ווי מיט אַ חבר נעפֿרעהט, וואָס וועלען אײַנאַנעם נאָך ירושלים צום בית-המקדש אױפֿגעהען.

אין שטוב האָט די עהס־לאָמפּ טונקעל געלױכטען. דער דענען האָט אין די פֿענסטער געקלאָפּט און שוואַרץ און גאַס אין שטוב'ל אַרײַנגעקוקט. דאָס שעפּסעל, וואָס האָט אין זײַן וואָל גע- האָט דעם סוד פֿון נאַכט־רענען אין דרויסען, האָט זיך אײַנגע- קאַרטשעט און שטיל געשטאַנען און אין זיך דעם קנדר'ס פֿנימ'ל מיט שטיל-שווינגען אַרײַנגענומען. דער פֿאָטער מיט חנן זענען פֿון שטוב אַרױס דעם קאַרב פֿון בוידעם אַראָב צו נעמען, אױף דער רײַזע מיט צו נעמען. די מאמע האָט דעם יונגעל דאָס העמדעל אַרױסגענומען, צו רעכט געמאַכט, אין בית-המקדש אַרײַן, פֿאַר גאָט אין רײַנע וועש צו קומען. אַלישבע האָט פֿון בלומען און בלעטער אַ קראַנץ געפֿלאַכטען, דאָס קרבן צו בעפּוצען, ווען עס זועט קיין ירושלים אַרײַנקומען. אַזוי זענען אַלע מיט די רײַזע געווען פֿערנומען און אײַבערגעלאָזט דעם קלױנעם ישמעאל מיט זײַן קרבן אין אַטונקעל ווינקעל שטוב, שפּילענדיג זיך אין חברים.

און דעם קלױנעם יונגעל אַזוי טרויעריג געוואָרען. ער האָט אױף זײַן חבר געקוקט, אָנגעטאַפּט אַיהם דעם האַרץ, און אַ טרויעריג געפֿיהל האָט זײַן הערצעל אין דער שטיל אַרומגענומען. יעדער בכור געהערט צו גאָט, און ער געהערט אױך צו גאָט. נאָר פֿאַר אַיהם פֿערברענט מען פֿאַר גאָט אַ שעפּסעל. און דאָס אַזוי זײַן קרבן, דאָס שעפּסעלע דאָס, ער אַזוי עס, פֿאַר גאָט, פֿאַר אַיהם וועט עס פֿערברענט ווערען. און עס שווינגט דאָס שעפּסעלע און לעקט אַיהם אין דער שטיל די הענד, זײַן קרבן אַזוי עס, פֿאַר אַיהם אַזוי עס... און נישט געוואוסט אַלײַן פֿאַר וואָס, האָט ער

צו וויינען אָנגעהויבען. שטייל האָט דאָס ייִדישע יונגעל אַרײַנגעוויינט
אויף דעם האַלז פֿון זײַן קרבן, קײנער זאָר נישט זעהען, קײנער
זאָר נישט וויסען.

און עס איז שוין שפעט געווען, נאָס האָט די נאכט דורך די
קליינע לעכער אין שטיבל אַרײַנגעקוקט. די מוטער אלײן האָט
נאָך די לעצטע זאָגען צוזאמען אין קאַרב איינגעפאַקט צו די נסיעה,
אז זי האָט אין ווינקעל אויף איהר קינד געקוקט און האָט איהם
געזעהען, ווי ער מיטן שעפּסעל, זײַן קרבן, אַרומגענומען ביים
האַלז לינגען בײַדע אויסגעצויגען אויף דער ערד און שלאָפען בײַדע
אין דער שטייל, ווי זי וואָלטען בײַדע אין אײַן סוד געווען פֿער-
טרויערט, ער, ווי זײַן קרבן דאָס שעפּסעל, אויסגעצויגען די הענד-
לעך און די פֿיסלעך ליגט עס דאָ ברייט און גרייט. און נישט ווי-
סענדיג אלײן פֿאַר וואָס און פֿאַר ווען, איז איהר זעהר טרויעריג
אויפֿן האַרץ געוואָרען, אָבער דאָך האָט אַ שטילע רוהיגע פֿרייד
איהר ברוסט ערפֿילט: ער ווי דאָס שעפּסעל אַ קרבן פֿאַר גאָט.

3.

עוֹלֵי-רֵגֶל זײַן.

צו מאָרגענס מיט בעניגען האָט זיך די משפּחה פֿערטיג
געמאַכט אין וועג אַרײַן. דער פֿאָטער האָט די לעצטע קאַרב'ס פֿון
בײַדעם אַראָבגענומען, די מוטער האָט דעם קליינעם ישמעאל
טיילעך אויף די פֿיס אַרומגעבונדען, אז זי זאָלען זיך אין שטיי-
נער נישט צו קלאַפען. פֿאַר די זון איהם אַטוך אייפֿן קאָפּ אָנ-
געטוהן. אַלישבע האָט די לעצטע זאָגען איינגעפאַקען. דער יונג
חנן האָט אין דאָס בלומען בעפּוצטע קאלב אויף די גאָס אַרויס-
געפֿיהרט, אַלעס איז צום וועג פֿערטיג געווען. אזו אז די שכנים

האָבען אין די פֿענסטער אַרײַנגעקלאַפּט: יוספֿים, יוספֿים, זענט איהר גרײַט? האָבען זײ די שמוב פֿערלאָזט און אױף דער גאס אַרױסגעקומען.

אין קלײַנעם מאַרק פֿון דער שטאָדט צפּת זענען שױן געױען פֿערזאַמעלט די אַלע יודען, וואָס האָבען דאָס יאָהר ערלײַרגל גע-ױען. בײַ יעדע משפּחה, וואָס האָט געהאַט געבען זיך אין בלומען און קרעניץ איהר פֿערפּוזמען קרבן שטעהען, האָבען זיך די אײַנגע-צױניף גענומען זײ צו בעגלײַמען. אױסגעמושט קונדער מיט שטראַהלען פֿרעהלײַכע פּנימלעך מיט בעפּוזמע קעלבער, שעפּסען האָבען די פֿאָטערס זײער בפורים אין גרין בעפּוזמע קערב גע-טראָגען אױף די אַקסלען.

פֿעט אײַן געױען די גלײַשע ערד און פֿרוכטבאַרער פֿון אַלע אַנדערע טײַלען און ארץ-ישראל. מעהרסטען אין טהאַל גרױ-גע פֿעלדער, בערײַכט אין פֿיעלע קוואַלען וואַסער, בעשאַמען אין גרונע גערױכטע וועלדער האָט זיך דאָס אין האַניג אין און מילך געבאַדענע לאַנד אױסגעצױגען פֿון הײַנטער דעם לבנון-באַרג אָן אױש וױט נאָך די ברענען פֿון ירדן. בײַ נאַכט זענען די געדױכטע טױ-ױוואַרקען פֿון די טײַכען אױפֿגעגאַנגען און זײ אַהתן-דעק צו-געדעקט און אין זיך בעהאַלטען די פֿעטע פֿעלדער און האָבען זײ אָנגעטרונקען מיט לעבען צום מאַרגענדיגען זונען-אױפֿגאַנג.

און פּראָסט אײַן געױען דער יוד, וואָס האָט געױוואָהנט אױף די גלײַשע ערד, זײַן די פּאַלמע און דער ציפּרוס-בױם, וואָס אױף זײַן פֿעלד. געלעבט פֿון זײַן אַקער און שניט האָט ער נאָך גאָט געקענט פֿון פֿעלד, אין וועלכען ער האָט געאַרבעײַט. האָט ער זיך בעצױגען צו איהם פּראָסט און אָפֿענהאַרציג, זײַן צו עפעס אַזעלכעס. וואָס מען קען דערצו צו קומען: אײַן ער גוט און פֿרום-טהוט איהם גאָט גוטס, היט איהם זײַן הױז-געױנד אָב, זײַן פּיה אָב פֿון יעדע פּלאַג, בענשט די פֿעלדער מיט רעגען און השפּעה! אײַן ער שלעכט צו גאָט - טהוט איהם גאָט שלעכטס.

יערע מינוט קען ער צוקומען צו גאָט, און אין אַלעם זעהט מען גאָט'ס האַנד, גאָט'ס וואונדער, אז דער הימל איז בעלעגט און אויפאלקען רוקט זיך אָן, בעגוט די ערד מיט רעגען, דאָס איז גאָט'ס ברכה, פֿון זײַן האַנד געשיקט.

פֿאַר ירושלים האָבען זײַ מוראָ געהאַט. נאָר דאָרט איז דאָס בית-המקדש, דאָרט איז גאָט'ס טויער, וואו אַלע הפילות קומען אָן, און אַלע קרבנות ווערען דאָרט פֿאַר גאָט פֿערברענט. דאָרט זיצט דאָס סנהדרין, דער בהן-גדול, וואָס שטעהען זעהר נאָהענט צו גאָט. פֿון דאָרט, פֿון ירושלים, געט מען זײַ צו וויסען, דורך צוויי שליחים אָדער דורך פֿאַקעלען פֿייער, ווען עס איז ראש-חודש, ווען זײַ זאָלען יום-טוב מאַכען.

נאָר אין ירושלים צו גאָט צוצוקומען איז זעהר שווער, אזו פֿיעל פֿהנים און גכאים און נגידים און סנהדרין זענען דאָ, וואָס שטעהען נאָהענט נעבען גאָט, נאָהענטע צום בית-המקדש, און נאָך געהנטערע, און נאָך געהנטער - און ווי קומען זײַ, גלייכער, וואָס זענען אזוי ווייט פֿון ירושלים, און וואָס קומען איינמאל און יאָהר צו קרבן-פסח, אָדער צוויי מאל אין יאָהר בכורים צו ברענגן, צו גאָט צו צוקומען.

אין ירושלים האָט מען זיך מיט זײַ געשעמט, מען האָט זײַ געהאַלטען פֿאַר נידריגע בעלי-בתים, פֿאַר גראַבע יונגען, וואָס קענען נישט גוט לײענען אין די הייליגע ספרים. און וואָס מען טאָר פֿאַר זײַ קיין טאָכטער נישט נעבען צום מאַן. גראַב און אונט-בעווענליך אין אויפנאָם און געזעלשאַפט - האָט מען זײַ צו קיין בעסערע געזעלשאַפט נישט צו געלאָזט, פֿאַר דעם גלאַנץ פֿון פֿראַכט פֿון בית-המקדש בעוואַרפען מיט פֿעראַכטעטע בליקען פֿון די פֿיינע איידעלע ירושלימער געזעלשאַפט, וואָס אַרײַנקומענדיג אין היף פֿון בית-המקדש אין זײַערע טייערע זיידענע העמדער, געזאָרעכט דאָס לײב מיט כּשמים און געווירצען, אויסגעהאנגען מיט צירונג און פֿראַכט, בעגענגענדיג אַ גלייכער, האָבען זײַ זיך אָכגערוקט פֿאַר

זינע גראָבע קליידער, האָבען זי זיך די מיילער, די געווער פֿער-
שטעלט, נישט צו פֿערנעמען דעם גערוד פֿון זייערע צוהינדע
לייבער. אויסגעלאַכט פֿון די ירושלימ'ער דורך זייער גראָבע פֿער-
גרויטע שפראַך, פֿערפֿרעמדעט פֿון די פֿהנים, האָבען זיך די
גלייכער אין איינעם געהאלטען און די גרויסע שטאָרט, מוראָ גע-
האט ווי זיך אָבצושוידען איינער פֿון צווייטען און דער גרויסער
פֿרעמדער שטאָרט, האָבען זי זיך און איינעם געהאלטען פֿון דעם
ערשטען אַרויס-טרויט פֿון דער הויס פֿון זייער צוריק-קומען, און
איינעם גענעכטיגט און די שלמה'שע קעלערן. וואָס זענען הונטע-
דען בית-המקדש, אין איינעם זייערע קרבנות געברענגט.

נאָר טהייל מאָל, ווען די נאכט האָט זיך אויסגעשפּרייט
איבער די ברייט און לענג פֿון דעם גלייכען הימעל און געדוכטע
וואַרקען זענען פֿון די וואַסערן אויסגעשטיגען און האָבען בעלעגט
די פֿערדער - האָט זיך טהייל מאָל אַגלייכער געדאכט, אז גאָט
איז דאָך נאָהענט צו אַלע און צו יעדען, וואָס וויל צו איהם צי
קומען, זיי האָט זיך געדאכט, אז גאָט האָט זיך פֿון דעם פראַכטיג-
גען און שענעם בית-המקדש, וואָס און ירושלים, אַרויס גע'גנב'ט,
איבער געלאָזט די פֿהנים מיט די גבאים און שומרים, און אויס-
געטהון זיין מאַנטעל האָט ער זיך איבער די גלייכע ערד אויס-
געצויגען ...

און ווען די קינדער, וואָס זענען אין איינעם מיט די על-
טערען קיין ירושלים אויפגעגאנגען, האָבען זיך מיט אַנאָדער
געפֿרעהט, מיט קינדישע, פֿון פֿרויך שטראַהלענדיגע פֿנימ'לעך האָט
איינס צום צווייטען זייערע קעלבלעך און שעפּסלעך געוויזען, וועל-
כע געהען מיט אויף קרבנות מקריב צו זיין, האָבען די עלטערע
צווייטען זיך מופֿח זייערע בכורים גערעדט, וועגען דעם היי-יאָה-
דיגען שניט, געוויזען די פירות, וואָס זיי ברענגען אויף. די ווייבער
האָבען זיך צווייטען זיך קופּקעלעך געמאכט, וועלכע זאָלען אין

אינעם אויפגעהען. די משאות האָט מען אויף די קעמערן אָנגע-
 לאָדענט - די פיה האָט מען צו צוויי פֿון דער עדה איבערגעגעבען.
 אז זיי זאלען זיי אין אינעם טרייבען. און עס האָבען זיך אויפגעזעט
 בעקאנטע מיט בעקאנטע, קרובים מיט קרובים - אָפגעשמועסט, אז
 זיי זאלען זיך אויפ'ן איבער'ן וועג האַלטען. דאָ און דאָרט האָט
 מען זיך מיט די איבערגעבליבענע געווענענט, אָנגעזאָגט און אָנגע-
 זאָגט, די שהירען צו פֿערמאכען, דאָס פיה צו היטען, די שנייערען
 צו פֿערשרימען. קוה, אָקסען האָבען געשריגען, קינדער האָבען
 געלאַכט, מענער-שטימען האָבען אין מאַרק צום הימער גערופֿען.
 און דער נאנצער מאַרק, באַדענדיג זיך אין דער פֿרישער קיהלער
 פֿרוה-מאָרגענדיגער זון, האָט ער זיך געגרינגט פֿון די עהל-בירטען-
 קרעניץ, וואָס זענען אויף די הערנער פֿון די קרבנות, געוויינט
 פֿון די ווייסע מאַנטעלן, וואָס זענען אויף די יידען, ערפֿעהט מיט
 קינדשישע, לאַכערע קולות, און בעהיימישט פֿון די מעגליכע קולות
 און ווייבישע געשמעסען - האָט זיך דאָס אין אינעם אין אַין
 פֿרעהלעכער, האַרמאָנישער מאָרגען-מוזיק אויסגעמישט און גע-
 שינט, און געשטראַהלט, ווי די מאָרגענדיגע זון.

באַרד זענען אָנגעקומען די זקנים פֿון דער שטאָדט, קינדער
 זענען פֿאַראַים פֿאַר זיי געגאנגען און מיט לולכים פֿאַר זיי גע-
 שאַקלט און געוונגען פֿסוקים פֿון תהלים... די זקנים האָבען די
 עזרי-רגל'דיגע געבענשט, און אזוי מיט די זינגענדיגע קינדער
 פֿאַראַים פֿאַר זיי האָבען זיי די עדה אויפ'ן וועג ארויסגעפֿיהרט.

דער וועג איז געווען פֿריש פֿון געכטיגען רעגען. די פֿיכטע
 ערד האָט ערשט אָנגעהויבען צו טריקענען הינטער די שטראַהלעע-
 דיגע זון, און די נאכע, אין טוי בעטרערענטע בלעטער, צווייגען,
 האָבען געטריקענט אין די שטראַהלען, איז די לופט געווען פֿריש
 און געשמעקט פֿון רעגען און זון. טייל רעק פֿון די עזרי-רגל'דיגע
 נאָך דורכגעווייקט און צוקנישט פֿון געכטיגען רעגען האָבען זיך
 אין די זון געטריקענט, און די עזרי-רגל'דיגע האָבען זיך געפֿיהרט

מונטער, גוט אין פֿרעהליך - די קינדער האָבען זיך פֿון די מוטער'ס הענדר געריסען, געחאפט זיך אין איינעם און פֿאַר די שעפּסעלעך פֿאַראַויס געלאָפֿען. די וויבער האָבען זיך אין קופּקעלעך געקליידען, געגאנגען בעזונדער און געמאַטעלט צווישען זיך, און די מאַנס-פֿערשינען, אַך, די מאַנספֿערשינען האָבען זיך פֿון צייט צו צייט דערמאָהנט, אַז זיי געהען ערלי-רגל זיין, מוז מען נאָט לויבען. האָט אַנ'אלטער אָנגעהויבען מיט זיין אלט אױסגעוועבט קיל צו זינגען אַקאפּטעל תּהלים, צוערשט האָבען איהם נאָך אַפֿאַר קילות אונטערגעהאַלפֿען, נאָר וואָס אמאָל האָבען זיי דאָס קאָמיטעל געלאָזט פֿאַלען, און די שטימען זענען פֿערשטומט געוואָרען. האָט ער זיך מיט געווען און אויך אויפֿגעהערט גאָט צו לויבען און מיט זיינעם אַשכּן וועגען הױמישע זאַכען אָנגעהויבען צו רע-דען. הלל איז אויך געגאנגען מיט זיין משפּחה, ער האָט זיך עפֿעס אַרױנגעלאָזט אין אַ שמועס מיט זײַנס אַשכּן, און בתּ-שבֿע האָט געפֿירט איהר זעקס-יעהריגען זעהן ישמעאל, דאָס קינד איז עפֿעס געווען טרויעריג, אױנגע מאָל האָט די מוטער געפרובט איהם צוצופֿיהרען צו די פֿרעהליכע שפּיעלענדע קינדער, וואָס זײַנען געווען אין דער קאָמפּאָניע, נאָר דאָס קינד ישמעאל, אזוי ווי ער איז געווען שפּיעלענדיג און פֿרעהליך צווישען די זײַנגע, אזוי איז ער געווען שעמענדיג און נישט דרייסט צווישען פֿרעמדע. וויפֿיעל מאָל די מוטער האָט איהם נישט געפרובט צוצופֿיהרען צו די קאָמפּאָניע קינדער, וואָס האָבען זיך געשפּיעלט מיט די קרבנות, איז ער אַלין געבליבען פֿון דער ווייטענס, האַלטענדיג מיט אײַן האַנד אַן דעם האַרן פֿון זײַן קרבן, האָט ער זיך אָן די מוטער פֿעסט-געהאַלטען, און נאָר געקוקט מיט גלענצענדע אױגען אַהין צו די שפּיעלענדע קינדער, נאָר קױם איז ער נאָהענט צו זיך געקומען, האָט ער זיך געפֿיהלט אונגעהוירט, נישט דרייסט אויך און שפּיעל אַנטױל צו נעמען, און האָט זיך שעמענדיג צו די מוטער צוריק-געדריעהט, די מוטער האָט איהם צוגעפֿיהרט צו אױנגעל.

וועלכעס אין גענאנען מיט זיי אין שכנות. די קונדער האָבען זיך צוערשט אָנגעקוקט - געשוויגען, אָבגעדרעהט זיך יעדער בעי זונדער צו זיין מוטער, אין ווידער אוועק געלאָפֿען, געקוקט און נער אויף דעם צווייטען. צום סוף זענען זיי זיך איינער מיטען צווייטען צונויפגעגאנגען און אָנגעהויבען צווישען זיך שמועסען.

- דו געהסט אייך אויף קיין ירושלים?

- איך געה אייך אויף - האָט איהם ישמעאל אָבגעענטפֿערט.

- אָבער אַבבאר בוזט דו אוראי נישט? - האָט יענער געזאָגט.

- איך בין אַבבאר - האָט געענטפֿערט ישמעאל, און האָט

געוויזען אויף זיין שעפּסעל, וואָס ער האָט עס געהאלטען אין זיינע הערנער.

- אזוי, און מיין טאטע פֿיהרט אַנאָקס, - האָט דער צוויי-

טער יונג געשריגען.

און אין אַ מינוט ארום:

- און אַ פעטער האָסט דו אין ירושלים? איך האָב אַ פעטער

אין ירושלים - האָט דאָס יונגעל געזאָגט.

די ערה, ברי אויסצומיידען די שומרונים, וואָס זענען בעז

געווען מיט די יידען און האָבען די עולי-רגל'דיגע נישט געלאָזט

אין זייערע שמערט אויפהאלטען, האָבען געבויען זייער וועג צום

ירדן צו, אום מיטן ברעג בין יריחו צו געהן, און פֿון דאָרט

דורך בית-לחם נאָך ירושלים.

אין מיטען וועג, נאָך האַלבען טאָג, ווען די זון האָט אין

מיטען הימעל דערנריכט, האָבען זיי זיך געזעצט אונטער די בוי-

מער, וואָס זענען דאָרט אויפֿן וועג געווען געפלאַנצט. זייערע

פֿיס און הענד האָבען זיי זיך אין נאָהענטמען קוואַל-וואַסער גע-

וואַשען, און פֿון ברויט, וואָס זיי האָבען אויף זייערע אַקסלען

מיט געהאט, געגעסען. געלויבט גאָט, האָבען זיי זייער רוח פֿע-

לאָזט און ווייטער אין וועג גענאנגען, און מיט דער נאכט האָבען

זי צום ברעג ירדן דערגרייכט, און זיי זענען דאָרט געבליבען געכטיגען.

און די נאכט איז אָנגעקומען און געפאלען איבער דעם ווייס-טען לאַנד, וואָס האָט זיך פֿון ביידע זייטען אויסגעצויגען צו דעם ברעג פֿון ירדן. פֿון קדמונים אָן איז דער ברעג פֿון ירדן נישט געווען געדריכט בעוואָהנט נאָר דאָ אין דאָרט האָט זיך זיין געסט, אויס ברעט און לעהם, אַ פֿישער אויפֿגעשטעלט. — די וויסקייט פֿון ברעג איז דאָ אין דאָרט צושטערט געוואָרען מיט אַ אָרימען בוים, וועלכער, ווילד וואַקסענדיג, האָט צווינגען לעבעדיגע און צוויי-גען טייטע אויף זיך געהאט. און אזוי זענען זיי געשטאנען מיט אָנגעלעבטע פֿערדארטע קעפֿ, אויסשפּריטענדיג זייערע בעוואַקסע-גע צווינגען. אין די ברייטקייט פֿון די וויסקייט האָט דער בוים, ווי אַ מענטש אַ פּוסטעלניק, אויפֿן ברעג זיך אויפֿגעהאלטען. דאָ און דאָרט האָט זיך די ערד געשפּאַלטען, גרויסע גריבער האָבען זיך פֿון מיטען די ערד ארויסגעבראַכען, און געוויזען איהר צושניטען האַרץ דעם ווילדען אויסגעצויגענעם הימעל איבער זיך. די נאכט האָט זיך געצויגען איבער די וויסקייט, ווי זי וואַלט נישט פֿון הימעל אויף דער ערד אַראָבגעפֿאלען, נאָר ווי אַ מעכטיגע אונג-היימליכע האַנד וואַלט שמאַטעס נאכט, שטוקער נאכט פֿון אלע עקען וועלט געצויגען, אין די רופֿטען געשלעפט, איבערן הימעל פֿערשפּרייט, פֿערפֿאַנטעט און אוועקגעוואָרפֿען, — אזוי אז אַ אונגהיימליכע שטיקקייט האָט פֿערשטומט הימעל, נאכט, ערד און אַלעס אַרום.

די עלוי-רגלידיגע האָבען זיך צום ברעג פֿון ירדן אויסגע-צויגען און האָבען זיָאָרט געגעכטיגט. די משפּחה הלל'ס, וועלכע האָט זיך אונטער אַ בוים פֿערקליבען, האָט איהר ליילעך איבער זיך געצויגען. דאָס קינד ישמעאל איז נישט געשלאָפען. מיט שטראַה-לענדע שרעקענדיגע אויגען האָט ער פֿון ליילעך אין די נאכט אַרמין געקוקט. ער האָט פֿאַרן פֿאַטער מוראָ געהאט, נאָר אין די מוטער

האָט ער זיך בעהאַפּטען. אין ער איז צו די מוטער צוגעגאנגען.
זיין קאָפּ צווישען איהרע ברוסטען בעהאַלטען, האָט ער זי אַרומ-
גענומען און מיט שרעק געווינען אייף אין דרויסען. די נאכט
האָט זיך, ווי אַ לייב, אינגעבויסען אין דער ערד, אין דאָס קינד
האָט אין דער שטייג די מוטער געפּרעגט, אז דער פּאָטער וואָר
גישט הערען :

- מאמע, מאמע, וואו איז גאָט ?

- שוויג, קינד - האָט די מוטער עס אינגענומען: - גאָט איז

איבער אונז, גאָט וואכט איבער אונז.

- מאמע, מאמע, וואו איז גאָט? - האָט דאָס קינד ווי

אין געוויין געפּרעגט.

-- שוויג, קינד שוויג. גאָט איז אויפ'ן הימעל און אייף

דער ערד, און וואכט, ווי אַ לייב, איבער אונזער געצעלט.

- אומעטום, אומעטום, מיין קינד, איז גאָט.

- שוויג, קינד, שוויג, מיר געהען צו גאָט אין בית-

המקדש, אין ירושלים.

- מאמע, מאמע האָט דאָס קינד זיך געבעטען, ליגענדיג

צווישען די מוטער'ס ברוסטען, און בעגעצענדיג זי מיט טרערען.

- שוויג, קינד, שוויג. און שפעטער, אז די מוטער האָט

זיך מיט שרעק אויפגעחאפט, געוואכט איהר קינד, האָט זי איהם

געפונען, ווי ער איז געלעגען מיט ביידע הענד אין דער נאכט אריין,

אויסער'ן געצעלט, אויסגעצויגען, און אַנלעהענדיג זיין קאָפּ אייף

די ברוסט פֿון דער ערד, איז ער ווי אייף גאָט'ס האַנד אינגע-

טלעפּען.

4.

דער לעצטער „מעמד“.

דער לעצטער „מעמד“ פאר ירושלים איז געווען בית-לחם. דארט האָבען זיך צונויפגעקלויבען די עולי-רגל'דיגע פֿון דער גאנצער גליל-פראָווינץ, פֿון גאנצען ירדן-ברעג, פֿון חברון און יריחו, פֿון אפרים-באָרג און פֿון יהודה-פראָווינץ.

איז קיין הייזער איז מען נישט אריינגעגאנגען נעכטונגען, מאַמער וועט מען חלילה טמא ווערען אין אהר אָדער אונטער אדאך. אין די גאסען, אויף די פֿעלדער, אין די טהאָלען. אויף די בערגער האָט די גאנצע מחנה גענעכטונט, מיט זייערע ווייבער, מיט זייערע קינדער, און די קרבנות מיט די הערנער בעפֿוצט, סײַ די פֿרעמדע, סײַ די היימישע. און אז דער ערשמער מאָרגען-בלאָסק וועט זיך איבער דעם בית-לחם'ער הימל ווייזן, און עס וועט זיך אָנהויבען גרויען פֿעלד און פֿלאַץ, און שטיל וועט אלעס ווערען אין מאָרגען-זון, וועט דער גבאי, וואָס איז איבער די עולי-רגל'דיגע געזעצט, רופֿען:

— שטעהט אויף, שטעהט אויף! קומט, לאָזען מיר אויפֿגעהן נאָך ציין אין גאָט'ס הויז ארײַן.

און ווי אזוי איז מען אריינגעגאנגען קיין ירושלים? מען איז אזוי אריינגעגאנגען קיין ירושלים. דאָס פֿיפֿטעל האָט פֿאָראַויס געפֿיילט, די בעמבע האָט געפויקט, און דער אָקס איז פֿאָראַויס געגאנגען. די הערנער מיט גאָלד בעפֿוצט און מיט לאַרביים בעקרענצט, און דערנאָך איז די משפחה געגאנגען מיט די קערבן בכורים אויף די אַקסלען, אריינגעזעהען צו גאָט'ס הויז.

גור נישט געשאַלען איז מען די לעצטע נאכט. אלע וועגן האָבען קיין בית-לחם נייע מחנות עולי-רגל'דיגע געפֿיהרט. מיט מוזיק פֿאָראַויס און מיט געזאנג און טענגן בעגלײַט, יעדע געקענדער

האָט אנדערע שירי-תהלים געזונגען, אין אנדערע מנהגים געהאט.
 מען האָט זיי געקענט דערקענען שוין לויט די קערב, וואָס זיי האָ-
 בען אויף זייערע אַקסלען געמראָנגען; געפלאַכטען זענען זיי אין
 יעדע פראָווינג אנדערש געווען. מען האָט זיי שוין געקענט דער-
 קענען לויט די טליתים, וואָס זיי האָבען געמראָנגען. אלעס האָט
 געדורנגען אין מאַרק אַרײַן פֿון דור'ס שטאָרט, די ליבסט איז פֿער-
 טויבט געוואָרען פֿון די ברומערטען אין געשרמען פֿון די אַקסען
 און שעפּסען, וואָס מען האָט פֿאַר קרבנות געפֿיהרט. נייע אָנגע-
 קומענע האָבען זיך אין די מחנה געלאָזט זוכען זייערע קרובים און
 גאָלים, וואָס וואָהנען ערגעץ אין אַ ווייטע פראָווינג, האָבען גע-
 טראָפֿען נאָהענטע, בעקאנטע, געפֿרעהט זיך און אויסגעפֿרעהט
 זיך אויף זייערונגע. דאָ האָט אַ גרויסער עולם תלמידים-חכמים אַרומ-
 גערינגעלט אַ תלמיד פֿון פומבדיות אַר נשיבה, וואָס האָט נאָך-
 פֿערצעהלט אַ נייעם דין, וואָס מען האָט דאָרט מחדש געווען אין דער
 נייער בית-מדרש, אָדער פֿערטייטשט אַ פּסוק, וואָס מען האָט בײַ
 יעצט נישט געוואוסט דעם פּשט.

דאָ און דאָרט האָט אַ יונגער-מאַן אַ בתולה, וואָס איז איהם
 געפֿעלען, אין פֿעלד פֿערפֿיהרט און אָנגערעדט, זי זאָל זײַן ווייב
 ווערען. בײַ אַ פֿייער-פֿלאַם זענען אלטע יידען געזעסען און האָבען
 די יונגע אנדזוט פֿערצעהלט ... נאָר אין מיטען דערניגען איז אַרעש
 געוואָרען צווישען די מעננע, מען האָט נישט געהערט, וואָס אין
 ווען, נאָר לעבענדיגע אויסגעשרייען און מאַכען מיט די הענד פֿון
 די אָנוועזענדע. דאָס האָט מען אין דער מחנה זיך דערוואוסט, און
 דער קיסר פֿון רוים האָט הורדוס'עס זעהן אַלכילום פֿון דעם טראָן
 אַראָפֿגעזעצט, יהודה פֿאַר אַ רוימישע פראָווינג ערקלעהרט, און
 אין הורדוס-פּאַלאַץ אַ רוימישען שטאָרט'ס-האַלטער אַריינגעזעצט.
 אין דער מחנה איז געוואָרען אַ גרויסע אויפֿגענונג. דאָ און דאָרט
 האָט מען געזעהען מענשען מיט צוהיזעטע פּנימ'ער, צופלאַשעטע
 האָהר, האָבען מיט די הענד געמאַכט, און גע'טענה'ט צום אַרומ'י-

גען עולם, און פון די גוואלדען האָט מען גאָר נישט געקענט
פֿערנעמען. אנדערע ווייטער האָבען זיך ווידער אין די קופּקלעך
אין די ווינקעל-גאסען געקליבען, אויף אַ שוועל פֿון אַ פֿערמאכט
הייז, עפעס אין דער שטיל פֿערצהלט, אינגערעדט, און מיט די
הענד אויסגעצויגען, געוויזען אויף ערגעץ וואו גאנץ ווייט.

און די נאכט האָט אלע מיט פֿינסטערניש געשאַנגען, און
אין טונקעלדיג פֿעהוילען. יוספֿ'ס משפּחה האָט זיך ווייט אונטער
דער שטאָרט פֿערקליבען, ביי אַראָו אונטער אַ ציפרים אַ פֿייער
פֿון געטרוקענטע צווייגען געברענט. איז געווען די מוטער מיטן
זעקס-יאָהריגען קינד און דאָס קאלב האָט געהויערט ביי זיי. שוין
לאנג איז די נצרת'ער מחנה פֿערטרונקען געוואָרען צווישען די
מענגע עולי-רגל'דיגע, וואָס האָבען זיך געהאַפטען צו זיי פֿון
דאָרף אין דאָרף, פֿון שטאָרט אין שטאָרט. גאָר דאָך נישט צו
געוואָהנט צו פֿרעמדע מענשען, און שעמעוודיג זיך פֿאַר פֿרעמדע,
האָבען זיי זיך געשטאַרקט צו האַלטען היימישע מיט היימישע און
אין נצרת'ער האָט זיך ביי'ם צווייטען גערובען.

גאָר אַריינגעהענדיג קיין בית-לחם, זענען זיי פֿערלויבען גע-
וואָרען אין אזא מענגע. זיי זענען פֿערטויבט געוואָרען אין דער
געברומערן פֿון די בהמות, וואָס מען האָט געפֿיהרט מקריב זיין.
זייערע גרינע קערב, אין וועלכע זיי האָבען געפֿיהרט זייערע פֿרוכ-
טען פֿאַר גאָט, זענען פֿערשעמט געוואָרען פֿאַר די גאָלדענע און
זילבערנע פֿלים, אין וועלכע די עולי-רגל'דיגע פֿון דער יהודה-
פֿראַווינג האָבען זייערע קרבנות געברענגט. און זיי האָט זיך גע-
דאַכט, אז וואָס קענען זיי דאָ בערעמען מיט זייערע אַרומע גרינע
קערב, אז אויף זיי וועט זיך אפילו גאָר נישט אומקוקען. —
אז אזוי האָבען זיי זיך איינער מיטן צווייטען פֿערלויבען. יעדער
מיט זיין משפּחה און קרבן האָט זיך פֿערשמעקט אין אַנאָדער
הינקעל, און מיט גרויס ודך-ארץ איינגעהאַרט זיך, וועגען וואָס

מען רעדט, האָטש זיי האָבען נישט געוואוסט, ווענען וואָס דאָ האַנדערט זיך.

זיי האָבען פֿערשטאַנען, אז דאָ האָט עפֿעס געמוזט געשען-
זען, נאָר וואָס - האָבען זיי נישט געוואוסט. די גלייכער, וואָס
זענען געווען ווייט פֿון ירושלים, זעלטען ווער עס האָט געקענט
לויפֿען, און זייענדיג אָבגערוסען פֿון ירושלים, האָבען זיי זעלטען
געוואוסט, וואָס אין ירושלים טהוט זיך, פֿון יום-טובֿ צו יום-טובֿ,
וואָס זיי זענען קיין ירושלים אויפֿגעגאַנגען און אויפֿגעהאַלטען זיך
אין בית-המקדש-הויף און אויסגעהאַרט די דרשות פֿון די פֿרושים,
האָבען זיי נאָר געוואוסט, אז עס איז אַ גרויסער שינא אויפֿגעשטאַ-
נען קענען יירושען פֿאַלק, דאָס איז עפֿעס יענס פֿאַלק, וואָס
וואָהנט ווייט אויף יענער זייט ים אין וואָס איז דער
שר פֿון שטן, וואָס גאָט האָט אָנגעשקט, ווייל יידען זענען
שלעכט. נאָר זיי האָבען זיך פֿערלאָזט אויף די חכמים און די
סנהדרין פֿון ירושלים, מן הסתם ווייסען זיי שוין, וואָס זיי האָבען
צו טהון, - און וועלען שוין עפֿעס געפֿינגען אַ צעה. וואָס האָבען
מיר דאָ אַרייַנצורעדען?

קיין מלך פֿון דור'ס הייז און שוין לאַנג ביי יידען נישט גע-
ווען. די כהנים-גדולים פֿון די חשמונאים האָבען זיך שוין לאַנג
אויסגעלאָזט, און הורדוס-הייז און געווען אָנגענומען ביי יידען פֿאַר
אַ שינא פֿון יירושען פֿאַלק, וואָס האָט אויסגעקאָמ די חשמונאים,
און וויל מאַכען אונטערטעניג די יידען פֿאַר די רוימער. און קיין
זאך נישט געווען אזוי הייליג, ווי דאָס בית-המקדש. און נאָר נישט
האָט אויף די גלייכער געקענט ווירקען, ווי דאָס וואָרט בית-
המקדש. און אז אַ קול האָט זיך אין גלייך געלאָזט הערען, מען
וויל דאָס בית-המקדש בערויבען, האָבען זיך דאָ און דאָרט ווילן
פֿון די פֿעמער אַרויסגעגאַנגען, מענער פֿון די ווייבער, און קיין
ירושלים געהילט, דאָס בית-המקדש צו בעשעצען.

יעצט אַרץ, אזוי ווי די גלייכער זענען געוואָרען צעוואָרען

צווישען די מחנה אין געהערט דאס גערורער, וואָס עס האָט זיך געמאַכט צו ישען די מחנה, האָבען מערסטען נישט פֿערשטאַנען, וועגען וואָס עס האנדעלט זיך, נאָר ווי האָבען געפֿיהלט, אז עס איז עפעס געשעהען מיטן בית-המקדש. ביי זיי האָט זיך אין דער שטיל דאָס בלוט צוקאַכט, די אָרערן זענען זיי געוואָרען אָנגע-שטרענגט, זיי זענען ברויט געווען אלע, ווי אין מאָן, איינצושטעהן אין ארניצונגעהען קיין ירושלים און צו בעפֿאלען די רוימער. נאָר זיי האָבען זיך מורא געהאט אָנצורופֿען, זיי דאָבען נישט געוואַנט פֿאַר די בעל-מיוחסים פֿון יהודה, וואָס זענען געווען אזוי נאָהענט ירושלים, אז זיי וואָלען דאָ עפעס אַרנינערדען. האָבען זיי נאָר שטיל געשוויגען, און ברויט געווען אויף די צייט, ווען מען וועט זיי דארפֿען.

הלל'ס משפּחה, פֿערלירענדיג זיך מיט די אנדערע עזרי-נגל'דיגע פֿון נצרת, האָבען זיך אונטער דער שטאַרט פֿערקליבען. צו איהר משפּחה, וואָס זיי האָט געהאט אין בית-לחם וואָהנען, וואו זיי האָט איהר עלטסטען זוהן געבוירען, האָט זיי נישט גע-קענט אַרנינגעהן, ווייל, אייפֿגעהענדיג קיין ירושלים, טאָר מען זיך נישט אייפֿהאלטען אין קיין שטוב. זיי האָבען זיך פֿערקליבען אויף אַ בערגעל אונטער אַ ציפֿריס. יוסף האָט טרוקענע צווינגען צוזאַמען גענומען און אַפֿיער אונטערגעצונדען. איז געוועסען די מוטער מיט איהר זוהן און דאָס קאַרב האָט געהאַרט געבען זיי. יוסף האָט זיי אויך באַלד פֿערלאָזט אין און די מחנה געגאַנגען, געוואָהר ווערען, וואָס עס איז פֿאַרנעפֿאלען.

דאָס יונגעל ישמעאל איז נישט געשלאָפֿען. דאָס ערשטע מאָל האָט ער אזא מענגע געוועזען, פֿייערלעך האָט ער געוועהען פֿון דערווייטענס ברענגען, און מענשען לויפֿען אהין און אַהער, און קולות האָט ער געהערט. עס רופֿען מענשען אונטער צום צוויי-טען, און אָקסען שרייען, בעמבעס פֿיקען, און אזוי פֿיעל מענשען קומען אָן, און אלע געהען אין אונטער קיין ירושלים צו גאָט, און

ער געהט אויך צו גאָט, און די מאמע געהט, און אלע געהען,
אין מיט קינד'ישע פֿרויך האָט ער די מוטער'ס האַלז אַרומגענומען:

— ס'וואָהר, מאמע, אלע געהט מען קיין ירושלים?

— יאָ, קינד, אלע געהען מיר קיין ירושלים.

— צו גאָט אין בית=המקדש אַרײַן, און מען וועט גאָרדענע

מישען אויסשטעלען אין בית=המקדש מיט זיבןערנע מישען, און

מנורות וועלען זיי אָנצונדען, אזוי פֿיעל מנורות, און גאָט וועט

זיך פֿרעהען מיט אונז אין מיר אלע, אלע וועלען מיר זיך פֿרעהען.

ס'וואָהר, מאמע? און פֿעהנער וועלען מיר אויפהענגען, און עס

וועלען קומען אלע פֿון דער גאנצער וועלט, און די חתנים וועלען

זיך פֿרעהען, און די בלזות וועלען טאנצען, און אלע וועלען קו=

מען, און די פֿיפֿלעך וועלען פֿיפֿען, און אלע, ארעטשקע פֿון דער

גאנצער וועלט וועלען קומען, אין גאָר גאָרדענע שטיהלען וועט מען

אויסשטעלען, און נאָך, און דאָס בית=המקדש וועט אזוי גרויס זיין.

און גוים, מאמעשן, וועלען אויך קומען, נישט וואָהר?

— אז זיי וועלען יידען ווערען, קינד לעבען.

— און פֿאַר וואָס זענען זיי נישט קיין יידען — די גוים,

מאמעשן, פֿאַר וואָס מאַכט נישט גאָט, אז אלע זאָלען זיין יידען,

אלע, די גאנצעטשקע וועלט זאָלען זיין יידען, און אלע, אלע, די

גאנצעטשקע וועלט זאָלען זיצען אַרום די גאָרדענע מישען. ער קען

דאָך אלע מאַכען פֿאַר יידען, ס'וואָהר, מאמע?

די זון איז שוין אויפֿגעגאָנגען איבער דעם בית=לחם=הימעל;

ווייט אין מזרח ווייט האָט זיך דער הימעל גערױטעלט, און דאָס

גראָז און די בוימער זענען פֿעהרעלט געוואָרען, און עס האָבען

זיך דאָ און דאָרט איינצעלנע, אָבגעטיילטע מחנות אַרויסגעוויזען,

די פֿיפֿערלעך האָבען זיך אָנגעהויבען צו פֿעררעשען, אין דער עולם

האָט זיך אָנגעהויבען צוזאמען צו קומען. פֿון דערווייטענס האָט מען

געהערט, ווי די פֿויקען קלאַפען אין קולות רופֿען די מחנה:

„שטעהט אויף, שטעהט אויף, קומט, לאָזן מיר אויפגעהען
נאָך ציון אין גאָט'ס הויז“.

און דאָ און דאָרט האָט מען זיך צוזאמען גענומען, יעדע
משפחה מיט איהר קארב פבורים אויף די אקסלען, און דער אָקס
פאָראים פאר זיי.

צושרשט זענען געגאנגען די יהודה'דיגע בעלי-מיוחסים מיט
זייערע גאלדענע און זילבערנע קערב, מיט זייערע בעפוצטע בהמות,
מיט זייערע פלייטען און טראָמפעטען, וועלכע האָבען דעם וועג
אויסגעשאַלט פאר זיי, און ווייט-ווייט דערנאָך דער איבריגער
עולם.

יוסף האָט צוזאמען גענומען זיין משפחה. די מוטער האָט
דערווייל איהר קינד און דעם גאָהנטסטען טיילעל טובל געווען,
אָנגעטהון איהם דאָס נייע העמדעל, וואָס זי האָט געהאט אויפגע-
געהט פאר איהם, אז זי זאל איהם ריין פאר גאָט שמעלען, און
האָט אָנגענומען איהר קינד ביי דער האַנד און איז גאָנגעגאנגען
נאָך איהר מאן, וועלכער האָט געטראָגען די פבורים און גרינגעס
קארב אויפ'ן אקסעל, און דאָס אַרומע קעלבעל פאר זיי. אין די
הערנער אַקרוין פון עהלבירטען-בלעטער, זענען זיי ווייט-ווייט נאָך
בי מחנה גאָנגעגאנגען אין אַ ווייט. און איין שאַלענד געזאָגט, ווי
ליכטיגע זון, האָט פון דאָרט פאָרענט ארויסגעדרונגען און אַרומ-
גענימען די גאנצע מחנה איבער די קעפ.

אזוי זענען די יידען אריינגעגאנגען קיין ירושלים, אויפ'ן
וועג קיין בית-לחם, פאר קבר-רחל פערבייגעגאנגען. די זון איז
אויפ'ן הימעל ארויס און ליכטיג איז געוואָרען טהאָל און באַרג.
און דאָס געזאָגט פון טויענדער-טויענדער מענער, ווייבער און
קינדער האָט אין דער לופט געשאַלט: קומה ונעלה אל בית ד'
אלהינו!

בת-שבע איז מיט איהר זעקס-יעהריגען זעהן פאר דער מאמע
רחל'ס קבר פערבייגעגאנגען, האָט זיך אַ מינוט אויפגעהאלטען.

עפעס דאָרט אין קבר אַרײַנגערעדט, אַז קײַנער זאָל נישט הערען, און אויף איהר קינד געווינען. יוסף האָט זיך אומגעקוקט און געװױנען, אַז זי זאָל פֿלײַגן נאָך דער מחנה נאָכגעהען, האָט זי דאָס קבר פֿערלאָזט, און געשווינד נאָך די מחנה גאָנגעאײַלט.

און דאָס קינד ישמעאל איז יעצט גאָר אַנדערש געווען, ווי פֿריהער, אַ אונגעהויערע קינדישע שמחה האָט זיין האַרץ דערפֿרעהט, אַז ער געהט נאָך ירושלים אויף. האָט ער זיך פֿון די מוטער׳ס האַנד אַרױסגערוסען, פֿאַראױס געלאָפֿען, און געוואָלט מיטזינגען מיט׳ן גאַנצען עולם, גאָר ער האָט נישט געוואוסט, וואָס צו זינגען. דעם פֿסוק האָט ער נאָך נישט אין חדר געלערנט. די מוטער האָט איהם נאָכגעאײַלט, מוראָ געהאַט, אַז ער זאָל נישט פֿערבלאָנדזשעט ווערען. אָבער באלד האָט זי איהם געזעהען אין מיטען אַגאַנצע שרענגע קינדער. אלע האָבען זיי זיך אָנגענומען ביי די הענד, און עפעס אלע אויף אײַן קול געזונגען. גאָר וואָס — האָט קײַנער נישט געקענט פֿערשטעהן, און נישט זיי אַלױן האָבען פֿערשטאַנען.

פֿאַר ירושלים איז דער עולם שמעהען געפֿלױבען און האָט, ווי דער דין איז, אַרײַנגעשוקט צוויי שלוחים קיין ירושלים אין בית־המקדש אַרײַן, אַז זיי קומען אָן, האָמט דאָרט האָט מען זיך געריכט אויף זיי, און מען האָט געוואוסט, אַז זיי קומען אָן. דער עולם האָט די פֿירות פֿון די קערב אַרױסגענומען, אויף די הענד געהאַלטען, און בערײַט געווען די פֿרוכטען אין גאָס׳ס הויז צו ברענגען און פֿאַר גאָט צו ווײַנען.

אין דעם זענען אָנגעקומען די גבאים און די סגננים פֿון דעם בית־המקדש, און מיט זיי די רײַכע, חשובֿע בעל־בתיים פֿון ירושלים, אין טײַערע זינדענע טיכער אויף די קעפֿ, דער צײַכען פֿון זייער חשיבות. די רײַכער אין ערלען געשמירט, זענען זיי אין זינדענע טײַערע מליתים געווען געהײַלט, מיט גאָלדענע קײַטען בעפֿפּוצט. אין זייערע מלבושים איז געלענען אַ בעהאַלטענער סוד פֿון

טויערע שמעקענדע עהרען. אין זייערע הענד האָבען זיי געהאַלטן
 טען די פֿרוכטען פֿון זייערע פֿעמע גערטנער אויף טייערע דינטישקע
 נאָרדענע בלאַטען, אויף וועלכע עס זענען געווען מיטטערהאַפט אויס-
 געקלאַפּטע ווינטרויבען=שטאַנגען און עהרליכען=בוימען. דער עולם
 האָט פֿאַר זיי אַ וועג געמאַכט, אין דער שפיץ פֿון דער מחנה
 האָבען זיי דעם עולם קיין ירושלים אַרײַנגעפֿיהרט. פֿאַראַוויס פֿאַר
 זיי זענען געגאַנגען די לויים, אַכטצען=יעהרונע בחורים,
 וואָס זענען מיט זיי די מחנה אַקעגען געקומען, און בלאַ-
 הע פּורפּורנע העמדער אָנגעהוּן, מיט נאָרדענע פֿראַנצעלען, און
 טייערע זינדענע טליתים אויף זיך פֿערוואָרפֿען, האָבען זיי אויף
 לאַנגע דינע פּושטעאַלקעס, אויף אַכט=זינטענדיגע פֿירלען, אויף
 געדרעהטע, פֿיערפֿאַנגע, פֿיערזיטונע האַרפֿען, אויף זילבער-
 בלעכען זייערע ניגונים געשפּיעלט. נאָך זיי זענען געגאַנגען די
 קרבנות פֿון די חשובי-ירושלים, די הערנער און גאָרען בעפּוצט
 און עהרליכען=קרעניץ, און דאָס פֿאַלק נאָך זיי.

ברייט האָט זיך געפֿענט ציונים טויער פֿון די ירושלים-
 מויערען, און לאַנג און שמואַל און געווען די גאַס, און האָט גע-
 פֿירט צום הר-הבית. און גענען איבער די ירושלים=מויער און
 אָפֿען געווען דאָס טויער פֿון דער בית-המקדש=מויער: אין זונען-
 שנין האָבען זיך געוויסט די מאַרמאָר=טרעפּען, וואָס פֿיהרען פֿון
 בית-המקדש=הויף צו די ערשטע „עזרה“ אַרויף, און און זונען-
 בלאַסק האָט זיך געברענגט מאַרמאָר אין גאָלד.

ווי אַיין מענש, און דאָס פֿאַלק אויף די קנאהען געפֿאַרען
 און די קעפּ געבויגען און שטוי געשווינגען.
 נאָך באַרד האָט פֿלויטען=מוזיק געטענט, און דאָס פֿאַלק
 מיט די צו דער ערד געבויגענע קעפּ האָט די פֿרוכטען פֿון
 זייער ערד און גאָט'ס הויז אַרײַנגעטראָגען.

אין צוויי רײַהען געבען די שמואַלע, קלײַנע הייליכע זענען
 די בערײַ-מלאכות פֿון ירושלים געשטאַנען. די, וואָס האָבען נישט

קִיּוֹן אֵייל עֵרֶד גֵּהֶאט, און האָבען קיין פֿירות נישט געהאט פֿאַר
 גאָט צו ברענגען, האָבען טיכער און מעפֿלען אויף די גאס, וואָס
 פֿיהרט און בית-המקדש אַרײַן, פֿאַרײַן עולם אויסגעשפּרייט,
 האָבען זיך אין די רײַהען געשטעלט, און האָבען די אַנקומענדע
 בעגרייט:

— אינווערע ברודער פֿון דעם און דעם אָרט — קומט'ס אַרײַן
 מיט שלום.

און אַ גרויס בענקעניש און זעהנוצט האָט אַרומגענומען די
 ניי-אַנקומענדע, צו זעהען דאָס בית-המקדש. אַסך, דערזעהענדיג
 פֿון דער ווייטענס דעם לויכטיגען מאַרמאָר אין דער זון, האָבען
 זיך אויף דער ערד געוואָרפֿען און די ערד געקושט, געוויינט, און
 די הענד געהויבען. עלטערען האָבען זייערע קינדער אויף די הענד
 גענומען, געהויבען זיי און אהין געוויזען, צום בית-המקדש. טייל
 פֿלעגען לאַנג אויף דר'ערד לײַגען און נישט רײַהען זיך, אַנדערע
 ווידער מיט אַ ענטוויאסמיש געזאנג, וואָס איז מעהר עהנליך גע-
 ווען צו אַ ווילד געשרי. האָבען זיך געלאָזט לײַפען און דער מחנה,
 בויגענדיג די קעפֿ צו דר'ערד.

נאָר דערױיל זענען די מיוחסים פֿון ירושלים אַרײַנגעקומען
 אין הויף פֿון בית-המקדש. פֿאַר זיי האָבען און לײַכטיגער זון גע-
 ברענט די ווייטע שניי-מאַרמאָרע זייען, וואָס שטיין לײַגענדיג
 אויף שטיין, פֿון קיין מיסטער'ס האַמער געקלאַפט, פֿון קיין מאַ-
 לער'ס פענזעל בעמאָלט, נאָר אזוי שטאַרק און רײַה, ווי די ערד
 האָט זיי אַרויסגעגעבען, זענען זיי געשטאַנען בעפעסטײַגט און
 זייערע גאַלדענע שוועלען, וואָס לויכטיגענדיג אין דער זון, האָבען זיי
 אויסגעוועהען, ווי שניי-זייען, אַרויסגעוואַקסען פֿון גאַלדענע טײַל-
 לעך. מיט שטאַרצקייט האָבען זיי אַרומגערינגעלט גאָט'ס הויז, ווי
 שלמה-המלכ'ס העלדען, וואָס האָבען זיין שלאָף-בעט מיט די
 שווערדען אין די הענד אַרומגערינגעלט. אַ פֿיערצען-שטופֿיגע מאַר-
 מאָרע טרעפֿ האָט אַרויפֿגעפֿיהרט צו אַ צווייטע רײַהע זייען,

צווישען וועלכע די כהנים אין פורפור-קלוידונג האָבען זיי עמפּ-
פּאנגען. אזוי איז געשטאנען גאָט'ס הויז, פּרזי אין אָפּען, ווי דער
הומעל, ווי די לופט. נאָר מאַרמאָר-זייל אין זונגען-ליכט הייבט זיך
געלויבטען, ווי שניי פּערברענט אין ליכט, ווי דער חרמון-שפיין
אין זונגען-אונטערגאנג, וואָס דאָכט זיך אז שיימענדע, קאָלמע-
וואמע קאלמע ים-וועלען ווייס אין שיימענדונג. ווי טייערע זיי-
דענע שפּוצען, פּאָלען און גיסען זיך אין יאָגען זיך פֿון געבורג אראָב,
אין דאָס צוברעכט זיך אין טויזנדער שפּריצען און די גאָלדענע
שוועלען זענען צוגאנגען געוואָרען אין דער זון, ווי רייטע ברענגע-
דיגע שפּראַצענדע קוואַלען. און דאָס פימסען-האַלץ, און די זייע-
נע טייערע פורפור-פּאַרהאנגען צווישען די זעלען זענען געווען,
ווי געגליווערטע וואַסער-וועלען, וואָס הענגען צווישען ים-בערג
און שניי-בערג.

5.

דאָס בית-המקדש.

פֿאַר די ירושלים'דיגע בעלי-מיוחסים איז דאָס בית-המקדש
נישט געווען קיין נייַעס. זיי האָבען עמפּפּאָנגען זיי כהנים, אין די
ווייטע טליתים אָנגעטהון, וואָס זענען געשטאנען אויף די טרעפּען,
האָבען פֿון זיי גענומען די פירות אין די גאָלדענע פֿלים, האָבען
זיי אין ווינקעל מוזיק אוועקגעלעגט, זייער פּסוק געלויבענט אין
ארויסגעגאנגען, געלאָזט זייער אַרט פֿאַר אנדערע.

די גליל'ער זענען ווייט-ווייט פֿון הינטען געשטאנען, האַל-
טענדיג אין די הענד די בכורים פֿון זייער ערד אין די גרינע גע-
פּלאַכטענע קערב - זענען זיי ווי פֿערשעמט געוואָרען פֿאַר די גרוי-
כע רייכע גאָלדענע פֿלים, וואָס די ירושלימ'ער ברענגען פֿאַר אָמ.

ל'מענען האָבען זיי נישט געקענט, האָבען זיי נישט געוואוסט, וואָס מען זאָגט פֿאַר גאָט. האָבען זיי זיך נאָר אויף די ערד געוואָרפֿען, ווי אַליגענדיגער וואַלד פֿון ווינד געלעגט, די פֿירות אין דער הייך געהויבען. זייער האַרץ איז געווען צו גאָט, און זייערע ליפֿען האָבען אַקנדישע הפֿילה געבעטען:

— אַבאָ, אַבאָ, האָב לנוּ מַטְרָא.

— טאַטע, טאַטע, גייעב אונז רעגען.

אין אז עס איז געקומען די צייט פֿון יוסף פֿון דער שטאָרט נצרת, ער זאָל די ערשטע פֿרוכטען פֿון זיין גאָרטען פֿאַר גאָט מאַנגען, האָט ער דעם קאָרב אויף דעם אַקסעל אויפֿגעהויבען, און די מוטער מרים האָט איהר ערשט-געבוירענעם זעהן ביי דער האַנד אָנגענומען, און אזוי זענען זיי פֿאַר'ן כּהן און פֿאַר גאָט'ס מזבח געטראָטען.

הלאַ האָט נישט געקענט ל'מענען, האָט ער נישט געוואוסט, וואָס פֿאַר גאָט צו זאָגען, נאָר ער האָט דעם כּהן זיין קאָרב אַיִבערגעגעבען און פֿאַר גאָט אויף זיינע ערשטע פֿרוכטען געוויזען. און די מוטער האָט אויך נישט געוואוסט, וואָס צו זאָגען. האָט זי נאָר פֿאַר גאָט אויף איהר ערשט-געבוירענעם זעהן געוויזען, און האָט געשוויגען.

לאַנג האָבען זיי פֿאַר'ן מזבח נישט געקענט שטעהען, אויף זייער אָרט וואָס געוואַרט דאָס פֿאַלק...

6.

סבות.

עס איז אָנגעקומען דער יום-טוב סבות. יוסף מיט זיין משפּחה זענען איבערגעבליבען אין ירושלים.

איבער די צייט פון יום-טוב זענען די הויזער אין ירושלים געווען אָפֿען פֿאר אירחים. פֿרעמדע מענשען האָבען זיך געפֿונען אין פֿרעמדע שטובֿען און קלוינער האָט קלוינעם נישט געפֿרעגט; וואָס טרויסטו דאָ? נאָר מעהרסטענס האָבען זיך דאָך די גליל'ער און די פֿרעמדע אירחים אויפֿגעהאלטען אין דעם הויף פֿון בית-המקדש. וויפֿיעל נישט מיט שווערונגקייטען עס איז געווען פֿערבונד-דען דאָס אויפֿהאלטען זיך אין בית-המקדש. ווי זיין אָבגעהויטען מיט רונקלייט, אָבגעשירט פֿון פֿרויען, נישט קיין ווין צו טרינקען, האָבען זיי דאָך קענען געהאט צו פֿערברייבען איבער יום-טובֿ אין הויף פֿון בית-המקדש. און דער ליכטיגער ברויטער פֿלאַץ, וואָס האָט אײַנגעזעהען, ווי אמאָרמאָר-פֿעלד, איז דורך די צייט פֿון יום-טובֿ גענלייכען געווען צו אַ גרויסען גרויסען יאָהר-מאָרק, אויף וועלכען דאָס גאנצע פֿאָלק איז זיך צוזאמען געקומען. גענעכטלינגט אין דעם ברויטען לאַנגען קעלער וואָס האָט זיך געפֿונען איבער די גאנצע לענג און ברויט פֿון דעם הויף, אויף וועלכען דער בית-המקדש-פֿלאַץ, אונטערגעשטיצט אויף די דריי טויערער זיילען, וועלכע שלמה האָט אָנגעהויבען צו שטעלען און איז און יעדען דור געוואָרען צוגעבויערט - איז געווען אונטערגעשטיצט - האָט זיך דאָס פֿאָלק אין דעם בית-המקדש-הויף געפֿונען אזוי היימיש. ווי ביי זיך אין שטובֿ. ווי נישט הייליג און געמליך דאָס בית-המקדש אין נישט געווען ביי יידען דאָך איז ביי יידען געווען דאָס בית-המקדש אַ היין, וועלכעס געהער צום גאנצען פֿאָלק. יעדער יוד האָט דערזינען אַ טייל געהאט, פֿון וועלכען מען קען נישט אַרויסטריי-בען, ווי פֿון זיך אין-דערהיים.

עס האָט נישט געהאלפֿען דאָס שטרענגקייט פֿון די בית-המקדש-שומרים, פֿון די כהנים, לויים, גבאים און קאָסר'ס - וואָס קענענדיג פֿון דעם בית-המקדש. האָבען זיי דעראויס געוואָלט מאַכען זייערע אַפֿרוואַטע זאָך, צו געוועלטיגען דעריבער, אַרויס-צוטרעבען די אַרומע און מכבד צו זיין די פֿינע מיוחסים, פֿון

וועלכע זיי האָבען א סך מעשרות און נדבות אויף בדיק-הבית. עס האָט נישט געהאַלפֿען דאָס, וואָס הורדוס, אויפֿמייערענדיג זיך זיין פּאַלאַץ אין אַ ווינקעל האַרט אין די בית-המקדש מויער, און דאָס ווינקעל שטענדיג פֿול געווען מיט רוימישעס מינליכער, און הורדוס ציערשט, און דער רוימישער פּראָטאָקאָראַטאָר דערנאָך האָבען פֿון זייערע פּאַלאַצען געקענט אַלץ זעהען, וואָס עס טהוט זיך אין בית-המקדש-הויף. קיים אין זיך דאָס פֿאַלק צוזאַמען געקומען אויף אַ יום-טובֿ קיין ירושלים, פֿלענען זיי ירושלים און דעם בית-המקדש-הויף צוריק איינגעמען. די יידען, וועלכע האָבען זיך אַליין ביים צעזאַר אייגוסט געמיהט, אַז ער זאָל פֿערטריבען דעם הורדוס'יג-שען-שומרונישען אַרבעט, און זאָל יהודה צוזאַמען-העפֿטען מיט סוריה און מאַכען דערזיי אַ רוימישע פּראָווינץ, — וויסענדיג, אַז יעצט אין דעם קעניגליכען הויף וואָהנט און בעטראַכט זיי אַרזיי-מישער פּראָטאָקאָראַטאָר, זענען די נערווען געוואָרען זעהר אויפֿ-גערעגט, און אַ אויפֿשטאַנד האָט זיך אין דער לופֿטען געטראָגען. הורדוס און זיין הויז, ווי זיי זענען נישט פֿערפֿינדט געווען צוויג-שען די יידען, דאָך איז עס געווען אַ ירושישער קעניג און ער האָט גע-האַט געוויסע בעציהונגען צום חשמונאים-הויז. און דאָ ביי זיי איג-טער דער בית-המקדש-מויער וואָהנט אַ רוימישער הערשער איבער זיי. און נאָר דאָס קלוגשאַפֿט פֿון דעם רוימישען פּראָטאָקאָראַטאָר קאַפּאָניוס, וועלכער האָט נאָך נוס געוואוסט דאָס פֿריימוטיגקייט פֿון די יידען, איבערהויפֿט פֿון די פּראָווינץ-יידען, וואָס זענען מיט דער אונטערטעניגקייט נישט געוואָהנט און בערייט פֿאַר זייער בית-המקדש, ווי איין מאַן, אויסצושטאַרבען — האָט געהאַלטען איבער יום-טובֿ די רוימישע לעגיאָנען אין זייערע קאַזאַרמעס, אַליין געווען זעהר פֿאַרוויכטיג, האָט געזעהען נישט צוצולאָזען צו אַ בעגעגנונג צווישען יידען מיט רוימער. דאָס האָט פֿערמינערט דעם יום-טובֿ אין הויף פֿון בית-המקדש פֿון אַ גרויס בלוט-פֿערגיסונג, וואָס האָט זיך געטראָגען אין דער לופֿט.

הָאֵט זיך דאָס פֿאַלק, ווי געזאָגט, אין דעם בית-המקדש-
הויף אויפגעהאַלטען, דאָרט האָבען זיך געטראָפֿען בעקאַנטע און
גואלים, בינדלעך זענען געווען אויסגעשטערלט, אין וועלכע מען
האָט עסענווארג אורחים פֿערקויפֿט. דאָ איז אַ משפּחה געגאַנגען צו
די אַקסען-סוחרים, וואָס זענען געווען הינטער דער טויער אויפֿן
שוק הכבשים, אַ קרבן פֿאַר גאָט צו קויפֿען. אנדערע ווייטער האָבען
בוימעהל געקויפֿט, אויפֿן מזבח צו גיסען. אין אַ ווינקעל הויף
האָט זיך אַ גרויסער עולם פֿערזאמעלט אַרום אַ תלמיד פֿון הלל'ס
היין, וועלכער, קומענדיג פֿון בבל, האָט מיטגעבראַכט זיין רביני'ס
תורה און פֿערשפּרײט. ער איז געגאַנגען אָנגעטהון אין אַ פּראָסטען
אַרימען טלית, מיט אַ טוך אויפֿן קאָפּ, באַרפֿיסע פֿיס, און האָט זיך
געהאַלטען זעהר שטיל. אָבער ענטפֿערט יעדען קליינעם קנר, פֿון די,
וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט, אויסגעהאַרט יעדען, און מיט
אַרע גוט און ווייך זיך אומגעגאַנגען. מיט איהם האָט מחלק גע-
ווען אַ תלמיד פֿון שמאי'ס היין, אייד מיט אַ פּאַר גרויסע ברעמען
און אַ פּול בעוואַקסען פנים, מיט שטאַרקע שוואַרצע האָהר, אָנגע-
טהון אין אַ ווייסען טלית. ער האָט מלחמה געהאַלטען מיט זיין
געגנער זעהר ענערניש, מאַכענדיג פֿערשודענע פֿלינקע בעוועגונג-
גען מיט זיינע הענד און מיט זיין גאַנצען קערפּער. ער האָט נישט
געשפּאַרט קיין שאַרפֿע אויסדריקען געגען זיין געגנער. דער תלמיד
פֿון הלל'ס היין האָט אויסגעהאַרט זיין שאַנד און האָט זי פֿער-
שוויגען, ווייך יעדעם מאָל איהם צורוק געענטפֿערט. דאָס האָט
זעהר פֿערוואונדערט דעם אַרומיגען עולם, זיין שפּליקט איז גע-
פֿעלען געוואָרען, אַזש צום סוף האָט עס אייך געריהרט דעם
תלמיד פֿון שמאי'ס היין, וועלכער האָט גענומען זיין חבר איבער
צו בעטען. אין אַ צווייט ווינקעל האָט אַ פּרוש מיט אַ צדוקי. גע-
פּוהרט אַ גרויסע מחלוקה איבער דעם דין פֿון מאָרגענדיגען וואַסער-
גיסען אויפֿן מזבח, אין שמחת בית-השואבה. נאָר די מחלוקה
איז געווען זעהר אַלאַנגווייליגע, האָט זי דער עולם פֿערלאָזט.

אין איבערגעלאזט זי אלס, זיך די העלוער אויסשרייען. פון צייט צו צייט איז ארויך געגאנגען איינער פון די סנהדרין, נאך וועלכען עס איז אנגרויסער עולם נאכגעגאנגען. דאָ האָט זיך פּלוצים אײַנער געפונען, וואָס האָט געהאלטען אין האַנד אַ זילבערין פּאַסעק אין האָט אויסגערוּפֿען, ווער עס וויל אַשענע מתנה קויפֿען זײַן יונג ווייבעל, וואָס ער האָט זי ערשט נישט לאַנג מקדש געווען. און טיילמאָל איז צוגעגאנגען אײַד, בעטראַכטען דעם פּאַסעק צו ברענגען אַ מתנה זײַן יונג ווייבעל, וואָס ער האָט ערשט נישט לאַנג מקדש געווען (אײַנער, ווייטער אין אַ זיידען טוך אויפֿ'ן קאַפּ, אַ סימן פֿון אַ חשובֿ'ען מאַן, נאָך וועלכען עס איז אַ עולם נאָכגעגאנגען - צווישען די ווייבעל, וואָס זענען אין אַנאָדער ווינקעל הויף פֿון בית-המקדש - און האָט אויסגערוּפֿען: ווער פֿון די פֿריי-לעדיגע ווייבעל וויל זײַן זײַן ווייב איבער די צייט, נאָס ער וועט זײַן אין ירושלים. וועט ער זי מקדש זײַן און פֿאַר'ן אוועקגעהן וועט ער זי אָבנט'ן. און נישט אײַנע האָט זיך אָבגערוּפֿען אויף זײַן פֿאַרשלאַג...)

אזוי האָט דאָס פֿאַלק געלעבט, געלעבנט און געהאנדעלט אין בית-המקדש-הויף וועלכער איז געווען אַ גרויסע פֿאַלקס-שטוב. אין מיטען פֿין וועלכע עס שמעהט דער קדש-קדשים. אין וועלכען עס וואָהנט גאָט צווישען זי...

ה' 55 מיט זײַן פֿאַמיליע האָבען זיך זיי אנדערע זײַנע לאַנדס-לײַט אויפֿגעהאלטען אין בית-המקדש-הויף. יוסף, וועלכער איז געגאנגען מיט זײַנס אײַשכּן אין שטאָדט ארײַן אײַנקויפֿען אויף יום-טוב, האָט איבערגעלאָזט מרים מיט'ן קינד און קעלבעל, זעהט זיך אויס, ער האָט נישט געוואָלט זײַן דערבײַ, ווי די מוטער וועט ברענגען איהר קינד פֿאַר גאָט, און זיי מען וועט מקריב זײַן דאָס קרבן פֿאַר'ן בכּור אַז ער זאָל נישט דארפֿען זאָגען. אַז דאָס איז זײַן זוהן. מרים האָט גענומען איהר קינד מיט'ן קרבן און איז אלס צו די עזרה אהן געגאנגען, וואו דער בַּהן איז געשטאַנען.

אין איין האנד האָט זי געהאלטען איהר זיהן, אין דער צווייטער
האנד פֿינף סלעים, אינגעכונדען אין אַ מיכעל.

זאָגט זי צום כהן אזוי:

— מיין הער כהן, איך בין געקומען מיין זעהן אױסלעזען
פֿון דיר.

דער כהן האָט זי אָנגעקוקט, זי האָט געהאלטען די אױף
גען צו דרערד אראָפּגעלאָזט.

— מיין וואו איז זיין פֿאַטער? — פֿרעגט דער כהן.

די מוטער האָט געשוויגען.

— און ווער איז זיין פֿאַטער? פֿרעגט ווידער דער כהן.

— נאָט, וואָס איז אַ פֿאַטער איבער אלע יתומים, און אויך

זיין פֿאַטער, — האָט די מוטער אָפּגעענטפֿערט.

דער כהן האָט שוין עפעס אנדערש געפֿרעגט.

— און וואָס ווילסט דו מיר געבען דיין זעהן, אָדער די פֿינף

סלעים?

די מוטער האָט פֿאַר איהר קינד די פֿינף סלעים אין מיכעל
בעצאָהלט.

אין דערנאָך האָט דער כהן דאָס קעלכעל מקריב געווען
פֿאַר נאָט.

דאָס יונגעל ישמעאל איז געשטאנען דערבײַ, אין האָט מיט
גרויסע אויגען, אין מיט אַ שרעקענדיג הארץ טיעף אין בית-דמקדש
ארײַנגעקוקט. דאָרט אינווענדיג איז טונקעל געווען, נאָר עפעס
נאָרד און פּורפור-שטאָף האָט זיך געבלױשטשעט, און אַלאָמפּ
דאָט געברענגט, און חלית זענען געלעגען, און שטיל איז געווען.
איהם דאָט אַרומגענומען אַ גרויסע שרעק און אַ גרויסע פֿרוינד. ער
האָט דערפֿיהלט דעם סוד, וואָס וועהעט אַרויס פֿון אינוועניג דאָרט,
און געוואוסט, אז נאָט איז דאָרט אויף יענער זײַט פֿרוכט אין
קדש-קדשים. ער האָט געוואָלט דאָרט אהין אַרײַנגעהען, נאָר ער
האָט זיך געשעמט עס צו זאָגען דעם כהן. ער איז געווען אזוי פֿאַר-

טהין אין דאָרט אַהין אַרײַנקוקען, און ער האָט נאָר נישט געזען
 הען, וואָס דער כּהן טהוט מיט זײַן שעפּסעל. נאָר פּלוצים האָט
 ער זיך אומגעקוקט און דערזעהען, ווי זײַן שעפּסעל ליגט אַגעל
 שחטענס אויפֿן מוזכּ, און אַפֿיער ברענט זיך אונטער איהם.
 אַפֿרייד און אַטרויער האָט איהם אַרומגענומען, וואָס זײַן שעפּסעל
 וויערט פֿערברענט אויפֿן מוזכּ פֿאַר גאָט. דער רויך געהט אויף,
 ווי אַ זײַל אין היממעל אַרײַן, און גאָט שמעהט דאָרט, אויף דער
 צווייטער זײַט פֿאַרהאַנג, און זעהט, ווי זײַן שעפּסעל ברענט פֿאַר
 איהם. ער האָט אַלײַן נישט געוואוסט, אויב ער זאָל בעדויערען זײַן
 שעפּסעל אָבער נישט. פֿאַרד אָבער האָט ער ווײַטער פֿערגעסען
 דערזעהן. ער האָט דערזעהען, ווי אינוועניג און טונקעלקײט שמעהט
 אַנגאָרענער טיש, אויף וועלכען עס ליגן צוויי חלות. ער האָט
 זיך פֿאַרגעשטעלט, ווי גאָט זיצט פֿאַר דעם טיש און אלע יידען
 זיצען אַרום דעם טיש, און ער זיצט אויך, און אלע שווינגען שטייל,
 נאָר ווער זינגט דאָרט מיט אַ שטיילען, שטיילען טאָן ... און גאָט
 גלעט איהם איבער די האָהר, איבער די באַקען און זאָגט צו איהם:
 יינגעלע, יינגעלע, וואָס לערנסט דו? — נאָר פֿאַרד האָט איהם די
 מוטער אָנגענומען בײַ דער האַנד, האָט איהם פֿאַרן כּהן גע-
 פֿיהרט. דער כּהן האָט אויף איהם זינען צוויי הענד אַרויפֿגעלעגט.
 ער האָט נאָר נישט געזעהען. ער האָט נאָר געזעהען דעם גאָרע-
 נעם טיש מיט די חלות, וואָס ליגן אויף איהם, און די מנורה,
 וואָס ברענט פֿאַר איהם, און אזוי שטייל איז אַרום ... נאָר פֿאַרד
 האָט איהם ווידער די מוטער אָנגענומען בײַ דער האַנד און האָט
 איהם מיט פֿערוויינטע אויגען פֿון די עזרה אַרויסגעפֿיהרט ... און
 דאָס שעפּסעל איז שוין נישט געווען — עס איז אינוועניג געבליבען,
 בײַ דעם גאָרענעם טיש, אויף וועלכען די חלות ליגן און די
 מנורה ברענט. נאָר ער מיט דער מוטער זענען פֿון דרויסען גע-
 בליבען. און די מאמע ווינט אזוי, ווינט אזוי ...
 נאָר פֿאַרד איז הלל געקומען פֿון שטאָרט און עס איז ווײַ-

דער פֿרעהליך געוואָרען. הלל האָט געפונען א קרוב אין שטאָדט, וועלכער האָט איהם, מיט'ן קינד, מיט בת-שבע'ן אויף יום-טוב פערפעטען. מיט איהם איז אויך מיטגעקומען דער קרוב מיט א שכן פֿון נצרת, וועלכען זיי האָבען אויך בעגעגענט. זיי האָבען אלע אין איינעם זיך צוזאמען גענומען ביי יוספ'ס קרוב, אין איינעם יום טוב צו האַלטען. און יוסף האָט די זאכען צוזאמען גענומען און איז אין שטאָדט מיט דער משפחה געגאנגען. מרים איז אויך פֿרעהליך געוואָרען. נאָך'ן קרבן ברענגען און נאָך די תפילה, וואָס זי האָט פֿאַר גאָט געבעטען אויף איהר זעהן, איז איהר זעהר גרינג אויפ'ן האַרץ געוואָרען. זי האָט געפֿיהלט, אז גאָט האָט איהר תפילה דערהערט און האָט איהר קינד געבענשט. זענען זיי אלע מיט פֿרעהליכע הערצער און שטאָדט געגאנגען אויפ'ן יום-טוב, וואָס גאָט האָט די יודען געגעבען זיך צו פֿרעהען. נאָר דאָס קינד ישמעאל האָט אלץ מיט די אויגען ווייט-ווייט געקוקט, נאָר געזעהען דעם גאָלדענעם טיש, וואָס שמעהט דאָרט ווייט אינוועניג, וואו עס איז טונקעל און שטור, און וואו זיין קעלבעל איז יעצט...

די גאסען פֿון ירושלים, וועלכע זענען געווען גענוג שטאַר, זענען בעשטאנען פֿון קליינע איינצעלנע ליימענע היזלעך. מיט פֿערמאכטע אַרומגערינגעלטע הויפֿען, וועלכע זענען אין איינעם געווען פֿאַר אַ גאָרטען. נאָר דאָ און דאָרט האָט שוין אַרויסגע-שמאַרט פֿון צווישען די קליינע היזלעך אַ פֿרעכטיגע אויס מאַרמאָר זייערן אויסגעמויערטע וויליע אין גרינזשען סטיל פֿון אַרטיקען צדוק, דער איינפֿלוס פֿון הורדוס'שען העלעניזם, וואָס ער האָט איינגעפֿלאַנצט אין ירושלים.

זיי זענען געגאנגען איבער די גאסען פֿון ירושלים. די גאסען זענען צויעב ערב יום-טוב זעהר בעלעבט געווען. אומעטום האָט מען געזעהען פֿרעמדע, וואָס זענען אַרומגעגאנגען אין די געוועלכע-לעך, אויף יום-טוב זיך איינקויפֿען. דאָרט און דאָ האָבען די בעלי-מלאכות פֿון ירושלים, וואָס זענען געווען זעהר גאָספֿריינדליך צו

די אירחים, זיי אין די שטובען אריינגעבראכט, אז זיי זאלען ביי זיי יום-טוב האלטען. מענער אין חתנים זענען ארום די שטעלען פֿון די גאלדשמוקער געשטאנען, האָבען פֿאר זייערער ווייבער אין פֿלות ציערונג, גאלדשמוקער זייען איינגעקויפֿט, אויף מתנות פֿאר יום-טוב.

7.

דער יום-טוב אין ירושלים.

הלל מיט דער משפחה זענען איבער די זומערונגע היצען אין ירושלים געבליבען. דער מנהג איז געווען, אז די גלי'ער, וועלכע האָבען די ריזע קיין ירושלים מיט גרויסע שוועריגקייטען דורכגעמאכט, אז קיים האָבען זיי געהאט א קרוב, א גואל, פֿלעגען זיי איבערבלייבען אין ירושלים פֿון איין רגל צום צווייטען. - יוספֿס משפחה, וועלכע האָט זיך מעהרסטען דערנעדרט פֿון האנד-ארבייט און נישט פֿון דר'ערד, האָט זיך נישט געהאט וואָס אהיים צו די'לען. זיי האָבען געוואָהנט אויסער דער שטאָרט, אין דעם גארטן פֿון זייער קרוב, אין האָבען איהם געהאלפֿען דערוויל דאָס פֿעלד בעארבייטען. דער קליינער ישמעאל פֿלעגט מיט די אנדערע קינדער פֿון זיין קרוב אָפֿט אויפֿגעהען אין דעם בית-המקדש-הויף, אריינקוקען מיט פחד פֿון דער עורה איז דעם בית-המקדש ארעין, פֿלעגט אָדער אָפֿט זיך אוועקזעצן אין דער לשכה, וואָס איז געווען אין בית-המקדש-הויף, וואו די סנהדרין זענען געזעסען, אָדער ער האָט זיך איינגעהארבט צו דעם לערנען פֿון די תלמידי-חכמים, וואָס זענען דאָרט געזעסען, און נישט איינמאל האָט איהם א סנהדרין מאן אין בעקעל געקניפֿט און געזאָגט צו איהם: יינגער, יינגער, זאָג מיר דיין פֿסוק.

דאָס קינד איז געווען בעטויבט פֿון ירושלים. — דאָס לעבען פֿון דעם בית-המקדש-הויף, די מעננע יודען, וואָס ער האָט דאָרט געזעהען, דאָס בית-המקדש, די גאָלדענע טישען מיט דעם געזאנג פֿון די לויים פֿלעגען אויף איהם אזא איינדריק מאַכען, אז ער פֿלעגט בלייבען זיצען אין בית-המקדש-הויף אויף גאנצענע טעג אין נישט וויסען, וואָס עס טהוט זיך מיט איהם. איהם האָט זיך אויסגע-דאכט, אז דאָ איז נישט מעהר די עיר, אז דאָ איז דער הימקל, דער פֿלאַץ. אין וועלכען גאָט וואָהנט, — און טוען דערינען אין בית-המקדש, דאָרט אין קדשי-קדשים, איז ער אליין, און אלע יודען פֿון גאנץ ארץ-ישראל קומען צו גאָט און בית-המקדש ארײַן, און האַלטען זיך מיט איהם אויף. און נישט איינמאָל פֿלעגט ער זיך שטילערדייט ארײַנשלייכען און בית-המקדש ארײַן אין די פֿאר-גאכטען בײַ די קרבנות-מנחה. ארום און ארום איז שײן טונקעל געווען. גאָר פֿון איגעוועניג האָט דאָס ליכט פֿון דער מנורה ארויס-געשימערט — און ער האָט געווארט אין א ווינקעל, אז קיינער קיינער וועט נישט זײַן, וועט ער אין דער שטיל פֿון זײַן ווינקעל ארויסגען און ארײַנגעהן צו גאָט דערינען — נאָך דעם פֿרוכת, און וועט זײַן מיט גאָט.

און איהם האָט זיך געדאכט, אז גאָט ווארט אויף איהם אויך אזוי, ווי ער אויף גאָט — אז גאָט ווייסט, אז ער איז דאָ, און רופט צום איהם אין דער שטיל, אין וויל זײַן מיט איהם, און ארומנע-מען איהם אונטער זײַן מאנטעל, און בעהאלטען איהם בײַ זיך. — און נישט איינמאָל האָט מרים געקלאפט אויף דעם טויער פֿון בית-המקדש און גערופען די שומרים, אז מען האָט דאָס טויער פֿערשלאָסען הינטער איהר קינד. און דער שומר האָט גענוכט און די ווינקלען פֿון בית-המקדש-הויף אין געפֿונען דעם קליינעם ישמעאל מיט זײַנע גרויסע צוויי שווארצע אויגען, וועלכע האָבען, ווי א גיסקינדער שטראָם, געצויגען זײַער בלינק אין אײַן ציעל. —

גאָר דאָס איז גאָר נישט געווען געגען דעם, וואָס עס איז

געשעהן, ווען עס איז געקומען דער גרויסער טאג, דער הייליגער טאג, דעם יום-הבפורים.

מיט דעם כהן-גדול איז ער אויפגעווען א גאנצע נאכט אין בית-המקדש-היוף, און דער בית-המקדש-היוף איז פֿול געווען מיט יידען אין וויסע מליתים. — און ער האָט געזעהען, ווי די יונגע כהנ'לעך, די פּרזי-כהונה, שפּיעלען זיך מיט'ן כהן-גדול, טאנצען פֿאר איהם, זינגען פֿאר איהם, אין קנאקען מיט די פֿינגער פֿאר איהם — און א כהן-גדול איז דאן געווען א יונגער, א יונגעל כמעט, און א זידען העמדעל איז ער געגאנגען אָנגעטוהן, און אלע יידען האָבען זיך געפֿרעהט מיט איהם, און געשפּילט זיך מיט איהם, אז ער זאָל נישט איינטראָפֿען — און דערנאָך, דערנאָך, צו מאָרגענס, ווי מען האָט דאָס שעפּסעל אוועקגעשוקט מיט'ן שומר צום באַרג, און דער כהן-גדול, אין דעם ציין אויפֿן שטערן, מיט'ן חשן-ואפֿוד, די ברזיאנטען בלושצען, די גאָלדענע בראַטפֿאן ברענט, און א רויך געהט אויף, און אלע יידען, ווי איין מאַסע, ליגען מיט די פּנימער צו דר'ערד, פֿערדעקט די קעפּ מיט די מליתים און א שווינגען און, אז א שרעקליכע שרעק נעמט אָן, אין דער כהן-גדול איינער אַליין מיט רוהיגע טרוט געהט, דער רויך פֿון דער גאָלדענער בראַטפֿאן פֿאָראַים, און א גאָלדען קלינגעל'ן הערט זיך אין דער שטילקייט פֿון די גלעקלעך, און דאָס קלינגעל'ן שרעקט נאָך מעהר — אָט האָט ער שוין די פֿאָרהאנג אָפּגערוקט — די יידען האלטען דעם אָמעס איין — אָט שוין איז ער דערזיגען, ביי גאָט, — א טויטע, שרעקליכע שטילקייט איז ארום — —

און ער, דאָס יונגעל ישמעאל, איז מיט דערזיגען געווען, — ער זעהט, ווי גאָט געהט איהם צו, דעם כהן, — און עהמט פֿון איהם די בראַטפֿאן צו און רעדט מיט איהם עפעס אין דער שטיל, נאָר ווי זעהט עס גאָט אויס, — דאָס האָט ער זיך באַן אופֿן נישט געקענט פֿאָרשטעלען, ער האָט נאָר געזעהען א פֿלאַם פֿייער, און הערליכעם ליכט, — נישט ווי די זון — נאָר ווי זיין מוטער'ס אויגען

טוילמאָל אין אַ פּאַרנאָכט - אין שווינג, זעה, גאָט פּרעגט אויף
איהם, - פּרעגט אויף דעם קלײנעם ישי - יאָ, ער הערט גאָט'ס
שטים, - און זי רופט איהם - איהם - קום מיט אריין - קום מיט
אריין - - - - -

יוסף האָט געמוזט דעם קלײנעם ישי פֿעסט ביי דער האַנד
האַלטען.

דערנאָך, אז דער פֿאָטער און מוטער האָבען די עורות פֿער-
לאָזט, און האָבען זיך אין בית-המקדש-הויף צוזאמען-געטראָפֿען,
מאָכט דער מאַן צו די פֿרוי אוי, איבערגעפֿענדיג איהר דאָס
קינד:

- ווילד זענען די וועגען פֿון דעם קלײנעם יונג, און זײנע
מעשים זענען מיר אונפֿערשטענדיק. איך האָב מיראָ, אז נישט
קײן גיטער נישט האָט דעם יונג בעזעסען - מען מוז מיט איהם
צום ביהן געהן, און אַ עצה פֿרעגען:
דער יונג וויל צו גאָט! -

די מוטער האָט דאָס איהרונגע אין זיך איינגענומען - און בע-
האַלטען זיך דערמיט און דעם פֿערלעגענסטען ווונקעל פֿון בית-
המקדש-הויף, אז זי זאָל דאָ גאָר נישט אויסמאָכען.

דערווייל איז אָנגעקומען ערב יום-טוב, ערב ספּות, ערב
שמחת-בית השואבה.

מען איז צום טעפֿער געגאנגען, געקויפֿט קלײנע עהל-לעמפּ-
לעך, און ביים שפּונער געקויפֿט וואָלענע, לאנגע טויכער, און
ביים בוימעהל-הענדלעך בוימעהל געקויפֿט, אויף מאָרגען די טי-
לעך אין עהל צו טוקען און אין פֿייער צו ברענען.

אין די קלײנע אין שוואַרצע בנות-ציון, געהילט אין
זייערע זייענע שוואַרצע טויכער, זענען צו די ווירץ-הענדעל
געגאנגען, צו די, וואָס קענען די בלעטער און געווירצען,

פֿון זײַ דײַ פֿיין-שמעקענדע עהלען אויס בשמים און ווייניך
 צו קויפֿען, דײַ לײַבער זיך דערמיט צו שמירען און דײַ האָהר
 זיך דערמיט צו שמירען צו דעם מאָרגענדיגען יום-טובֿ.
 הלל'ס קרובֿ האָט געוואָהנט אין עק שטאָרט, אין אלײַ-
 מענעם הײַזעל, מיט אנדרינגען דאָך, און אַ ברייטער רשות-היחיד
 האָט אַרומגערינגעלט דאָס הײַזעל. דײַ הײַז-געזונדען האָבען זײַערע
 פֿעקלעך, וואָס זײַ האָבען אויף יום-טובֿ אײַנגעקויפֿט, צונויפֿלעגענט,
 און דײַ ווייבער האָבען דאָס עסען אָנגעהויבען אָפֿצוקאָכען אויף
 יום-טובֿ אין ערדענע מעפֿ, האָבען וואַסער פֿון דײַ "מערות" גע-
 ברענגט. דײַ לעמפלעך צורעכט געמאַכט אויף יום-טובֿ. דײַ מענער
 האָבען זיך גענומען דײַ סופּה צו שטעלען, זענען אין גאָרטען גע-
 גאַנגען, דײַ אַתרוגים און לײַכט אָפֿשניידען. טרים האָט איהר מאַן
 זײַן ווייס לײַלעך אויסגעוואַשען אויף יום-טובֿ. דײַ מעדלעך האָבען
 קרעניג געפֿלאַכטען, דײַ סופּה צו בעפּוזען, דײַ יונגלעך האָבען זיך
 אלע צוזאַמען גענומען, מיטגענומען דײַ נייע פֿרים אין וואַסער צו
 טובֿל'ן. און אזײַ האָבען אלע דעם יום-טובֿ אין שטיבעל אַרײַנגע-
 געבראַכט.

דײַ זון האָט זיך געזעצט אויף דעם גאָלדענעם שפיץ פֿון
 בית-המקדש, האָט העל בעלײַכטען דײַ גאָלדענע קופֿאלען, וואָס
 זענען אויף דײַ טורעמס אַרום דײַ מויערען, וואָס הירדום האָט געשטעלט.
 דאָס גרינס אין ירושלים, וואָס פֿלעגט אין תּמוז-צײַט פֿון דײַ הויך
 פֿערברענט ווערען און דײַ עהל-בײַמען, וואָס זענען פֿערלעכצט פֿון
 דורשט, פֿערברענט פֿון זון און פֿערשאַמען מיט שטייב, פֿלעגען
 אין דײַ לעצטע חדשים פֿון זומער, פֿאַר סבות-צײַט, אזײַ ווי אין
 פֿריהרינג. צוויק אָנהויבען צו בליהען. דאָס גרינס אויף דער ערד,
 דײַ בלעמלעך אויף די עהלברוט-בײַמלעך פֿלעגען צוריק ערפֿרוישט,
 בעלעכט און טונקעל ווערען — ביז צו רעגען צײַט — נאָר דאָך האָט
 זיך נאָך דאָ און דאָרט אַרײַסגעוויזען גאָלע, ווייסע בערג, פֿער-
 ברענט בליהעכטס, וואָס פֿלעגט פֿון שטייב אין הויך ווייס ווערען.

די וויסע פלעקען זענען אין די לעצטע זונגען-שמראהלען זעהר העל בעגאלדעט געווארען, ווי גאלדענע קופאלען האבען זיך אין זון געברענט.

און שטיל ווערט אין ירושלים ביי זונגען-אונטערגאנג, שטיל און ליכטיג-העל, ווי א לוייה פון א גרויסען מת, ווי דאס שטיל-קייט אין העלקייט, וואס ווערט פאר א געוויסער. און פרום ווערט די וועלט, א ווינטערל קומט פלוצלונג אן, ווי פון הינטערען פרוכת ארויסגעגאנגען און געהט אדורך איבער אלעם, און טובל'ט, און ווארפט א שטולע, פרומע, ליעב-שרעקענדיגקייט איבער דער שטאדט.

דער יום-טוב האט אָנגעהויבען מיט רוהיגע טריט אין שטאדט ארבין צו קומען.

מען האט זיך די לייבער געבאדען, געוואשענע לילעכער אָנגעטהון, אין בויעהל זיך געשמורט, די בעטען אויפגעבעט, די שטובען אויסגעקעהרט, און די מענער האבען אין די סבות די טישען געגרייט, מיט געהאפטע טעפילען די ווענד בעהאנגען, די נידריגע טישען מיט וויסע לילעכער בעדעקט. אין דאָ און דאָרט האָבען שוין עהר-ליכט ארויסגעשיינט פון צווישען דעם טונקעלען גראָו, וואָס האָט די סבות בעהאנגען. אין דאָ און דאָרט האָט מען זינגען געהערט, וואָס האָט זיך געטראָגען פֿון די נידריגע, אונטער די ציפּריסען פֿערטונקענע סבות. אין דאָ און דאָרט זענען יודען גע-גאנגען, אין וויסע לילעכער צום בית-המקדש-הויף אויפגעגאנגען. און דער בית-המקדש-שפיץ און די טורעמס אויף די מויערס האָבען געשימערט אין די לעצטע זונגען-שמראהלען, און טונקעל איז גע-וואָרען, וואו אין די געדיכטע ציפּריסען זענען די היזער געווען בעהאלטען.

אז בת-שבע האָט איהרע עהר-ליכטעלעך אין די סבה אָנגע-צונדען און איבער זיי געבענשט, האָט זיך דאָס יונגעל ישמעאל גע-האלטען און איהר שריץ.

און די ווייבער זענען געקומען, האָבען די לעמפעלעך אָנגעצונדען. די מענער, אין די ווייסע לייצעכער געהילט, האָבען זיך ארום מיט געזעצט. די קינדער האָבען לויב־לוערער און קאפיטלעך תהלים געזונגען, און ביים עסען איז פֿרעהליך געוואָרען. נאָר דאָס יונגעל ישמעאל איז געזעסען בעזונדער, האָט מיט די קינדער נישט מיטגעזונגען און איז טרויעריג געווען. און דער שכן, וועלכע קער האָט איהם געוואָלט ערפֿעהליכען, מאַכט צו איהם אזוי:

— ווארט, ווארט, פֿחור, מאָרגען אויף דערנאָכט, ביי שמחת־בית־השואבה, וועל איך דיר אַ גאנצען שאל געבען איינטונקען אין עהר, אז דו זאלסט איהם אונטערצינדען. נאָר דו מוזט פֿרעהליכען קער וועינען, נו, זאָג מיר דיין פֿסוק.

דאָס יונגעל האָט געשוויגען.

— לאָז איהם אָב, עס איז אַ טרויעריג קינד — האָט יוסף געזאָגט צום שכן.

און די מוטער האָט גענומען איהר קינד, איז מיט איהם אין דער שטיבל ארויס, האָט איהם און זיך אריינגענומען, צוגענומען איהם מיט בירע הענד, און איהרע לאנגע האָר, וואָס האָבען זיך ארויסגעפֿלאַכטען פֿון איהר טיכעל, זענען געפֿאלען איבער דעם קינד און האָבען איהם צוגעדעקט, און איהרע הייסע טרערען זענען אויף זיינע באַקען געפֿאלען, און זי האָט איהם געהאלט:

— מיין קינד! מיין איינציג, איינציג קינד!

און די נאָכט איז געקומען, ווי אויס אַ פֿרעמד אונטעקאָנט לאַנד, און האָט די שטאָרט צוגעדעקט. און פֿון די מונקעלע סבות אונטער די ציפֿריסען זענען איינצעלנע געזאָנגען געקומען אהער צו בלאַנדושען פֿון דער שטאָרט.

8.

שְׂמַחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה אִין יְרוּשָׁלַיִם.

אין צום מאָרגענס אין געווען שמחת בית השואבה.
 גאנץ ארץ-ישראל אין אויף דער הר-הבית געווען פֿערווא-
 מעלט. טונקעל אין נאך געווען צווישען עולם. מען האָט געווארט
 מיט דעם ערשטען פֿלאם פֿיער אויפֿן ערשטען שטערען. און אין
 דער טונקעלקייט האָט ארויסגעשימערט גאָלד-בלעך און זילבער-
 בלעך, אויף מענער-ברוסט און וויבער-האָהר. אין געטראָגען האָט
 זיך אַטונקעלער סוד אויסגעמישט אין איינעם מיט אַ בשמים-גע-
 שמאק פֿון דעם טונקעלען עולם, וואָס האָט זיך געהערט פֿון איהם
 ארוישען. ווי אַרוישען פֿון אַטונקעלען ים, וואָס וואַרפט פֿון צייט
 צו צייט אַ וואַל, און די שווימענדע וואַל וואַרפט אַ ליבטליכע אַ-
 בער דער טונקעלער אויבערפֿלעך... און אַ שטיק ליידענשאַפטליך
 געזאנג האָט זיך געלאָזט הערען אין עולם, ווי אַ ווינד וואָרט גע-
 בלאָזען איבער האַרפען און ציפֿעלינג אויף זייטען געשפּועלט. און
 אַ שטיק בענקעניש אין געלעגען אין דעם טונקעלען עולם, וואָס אין
 געקומען אין איינעם אַהער וועהען מיט בשמים-געשמאק, און מיט
 שטיק-געזאנג ...

די וויבער זענען אין עזרת-נשים געווען פֿערוואַמעלט. אין
 אַ גרויסע זאך האָט מען דענסמאָל געמאַסט. זיי זענען געווען אַרומ-
 געצוימט מיט אַ גאלדערע, אַז זיי זאָלען קענען זעהן דעם יום-טובֿ...
 אין נישט מיט מאַנספֿערשוינען קענען ציוואַמענקומען.
 אין אַז דער ערשטיער שטערען האָט זיך אויפֿן הימעל גע-
 וויזען, האָט זיך געלאָזט הערען אַ שופֿר בלאָזען, און די שויערען
 פֿון בית-המקדש האָבען זיך געפֿענעט, און איבער די ברייטע
 מאַרמאָרנע פֿונדאַצען-שטופֿענדיגע טרעפֿ האָבען זיך אלע לויים,

וואָס האָבען זיך אין ירושלים געפונען, געשטעלט. זייערע ליכטע, דינע, איידעלע קערפער'ס זענען געהילט געווען אין זינדענע ליכטע ווייסע העמדער מיט גאָלד-פאסען, און תכלת-פאסען און הארפען-שפערל און טענצער-געזאנג האָט איבער'ן גאנצען הר-הבית גע-ציטערט.

שיר המעלות בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים. אָן ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה. אָן יאמרו בגוים הגדיל ד' לעשות עם אלה הגדיל ד' לעשות עמנו היינו שמחים...

און אבענקעניש האָט געבלאָזען מיט מוט'ן געזאנג איבער די קעפ פֿון עולם, און האָט געציטערט צווישען זיי.

און לאנגזאם זענען די לויים געגאנגען איבער די שטופען. פֿון שטופע צו שטופע, און אויף יעדער שטופע האָבען די שופרוה געבלאָזען און הארפען-קלאנג האָט געציטערט און די לויים האָבען א צווייטען שיר המעלות געזינגען:

שיר המעלות לדוד. שמהתי באומרים לי בית ד' נלך. עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים.

און ווי זייער געזאנג, אזוי איז זייער גאנג מיט בענקעניש געווען פֿור און מיט א שטיל ציטערוג לוסטונקייט...

אזוי האָבען די לויים גערעטען פֿון שטופע צו שטופע, פֿון מענער-עזרה" צו וויבער-עזרה".

און פֿיער כהנים-בחורים, ווי פֿיער ציפריסען-כוימער, זענען געגאנגען פֿאראויס פֿאר זיי, די פֿאהרנע-המסמע קינדער פֿון ארץ ישראל. העמדלעך האָבען זיי זייערע מוטערס געמאכט צו דעם יום-טוב, זינדענע העמדלעך מיט גאָלד געוועבט. אין דאָך אזוי דין און דורכליכטיג, אז מען זאָל זייערע דינע ביינערדיגע ליבער ארויס-זעהן. און גאָלדענע גרויסע קריג מיט דעם טייערסטען כוימע-הילל, וואָס האָט זיך געשמאק, ווי א געזאנג פֿאראויסגעשקט פֿאר זיך, האָבען זיי געהארטען אין זייערע הענד, און אז דאָס פֿאָלק האָט זיי דערזעהן. האָבען זיי פֿאר פֿרוינד צו וויינען אָנגעהויבען, צו שרייען

פֿאַר גרוֹלָה, און זײַערע אַתרוגים, וואָס זײַ האָבן אין די הענד געהאַלטן, אין דער הויך געױאָרפֿען.

אזױ זענען די פֿיער כהנים מיט די קריגען בױמעװל געגאַנגען פֿון מענער-עזרה צו דער װײבער-עזרה.

און פֿיל איז געװען די װײבער-עזרה מיט די שענסטע און אײדעלסטע טעכטער פֿון ירושלים. שװאַרצע זיידענע דינע הילקעס האָבן זײַער אײדעל-װײבער-קערפֿער געהילט, און גאַלד-בלעך האָט פֿון צװישן זײַערע שװאַרצע האָהר אַראָבגעשוועבט, און טײַערע פֿערלען האָבן װײַ שטערען פֿון צװישן זײַערע שװאַרצע האָהר אַרױסגעשװערט. און שטילע בעטענדיג-שױמענדיגע ברוי-יאַנטן-שטײנער האָבן זײַערע שטערענס בעפֿוצט. און געװעבט איז זײַער שװאַרץ זיידען שטאַף מיט גאַלדענע פֿעדעס און פֿערעל-שניידען געװען.

און טונקעל איז נאָך געװען אין דער עזרה, נאָר פֿון אױבען האָבן אַראָבגעשטראַהלט די פֿיער גרויסע גאַלדענע הענגע-ליכטער, וואָס זענען דאָרט געהאַנגען, און פֿון דער טונקעלקייט האָט אַרױסגעשױמערט פֿערעל און ברויאַנט פֿון װײבער-ברוסט און װײבער-האָהר, װײַ אים, וואָס שיקט שױמענדיגע װעלען אױף זײַן אױ-בערפֿלעך.

און לאַנגזאַם מיט בענקעניש זענען די פֿיער כהנים-בַּחורים אין די װײבער-עזרה געשטױגען, װײַ דאָס געזאַנג פֿון די האַרפֿען, וואָס האָט זײַ בעגלייט.

און טײַערער אַלטער פֿורפֿור-שטאַף און זיידען-פֿעדעס, און װאַלען-פֿעדעס, אַרױסגעצױגען פֿון די אַלטע כהנים-קליידער, זענען דאָרט געלעגען, און זײַ זענען די כהנים-בַּחורים אין די עזרה גע-קומען, האָבן מיט בַּחור'שקייט אױף די פֿנימער, אַרױסגעפֿיעשט-שעט אױף זײַערע באַקען פֿון װײבער-בליק און מײדעל-בליק, פֿון זײַערע גאַלדענע קריגען בױמעװל אין די גאַלדענע הענגע-לאַמפֿען געגאַסען אין דעם פֿורפֿור-שטאַף און די זיידען-פֿעדעס און די װאַ-

לען=פעדעם דאָרט אין די הענג-לאַמפען אַרײַנגעשטעקט און אָנגע-
צונדען. אין דער גאַנצער הר-הבית איז אין פֿלאַמען ליכט בעגאַ-
סען געוואָרען.

אין געקומען איז דאָס ליכט און ווי ימים=וועלען געגאַסען
אויף די קעפֿ פֿון דעם אָנגעשטאַפטען רעש'ענדען עולם. און האָט
דאָ און דאָרט בעל־זיכטען פֿנימ'ער, שטיקער גאָלדען=בלעך, שמאַ-
ראַנדען אויף קעפֿ און אויערען, און שטילע פֿריידען=יאַכצען האָבען
זיך אַרויסגעריסען פֿון די הערצער און אייגעם מיט'ן ליכט.

און געוועקט איז געוואָרען דאָס ליכט פֿון די האַרפען=טענער
און פֿון די כֶּאָר-געזאַנגען, און האָט זיך שוין געגאַסען איבער קעפֿ,
ווי ים=וועלען, ווי עס וואָלט גערעגענט מיט זין=שטראַהלען, און
וויסער מאַרמאַר האָט געברענט אין פֿייער. און די גאָלדענע טרע-
פען זענען צוגאַסען געוואָרען און זענען צו גאָלדענע טייכען גע-
וואָרען. און אײַדעל און העל איז געווען דאָס ליכט, און געקנאַקט
האָט עס אין פֿייער, אויסגעגאַנגען איז עס מיט אַ פֿריידען=יאַכצען
געשריי.

און דאָך, אַ טונקעלער סוד האָט אַרויסגעוועהעט פֿון ליכט,
און האָט מיט אַ בענקעניש געוועהעט, דאָ בעל־זיכטען, און דאָ
פֿערטונקעלט.

אין דאָס פֿאַלק איז ווי שכור געוואָרען פֿון ליכט, און האָט
זייערע שאַלען און וואַלען=שטאַף אין עהל געטונקט, אין פֿייער
געצונדען, אין דער לופֿט געוואַרפֿען.

און געגאַסען האָבען זיי דאָס ליכט איבער זייערע קעפֿ מיט
פֿריידען=געזאַנג, וואָס האָט זיך נישט אויסגעדרוקט אין קיין שיר
המעלות און קיין תּפֿלה=געבעט, נאָר אין אַ מעכטיג אונבערעגענע
האַרץ=געשריי, אין אייגעם געפֿלאַקערט מיט דעם וואַלען=שטאַף אין
פֿייער.

וואָרום אַ גרויס בענקעניש האָט זיי אַרומגענומען נאָך ירושלים,
נאָכ'ן בית=המקדש, נאָך גאָט. קיין מלך פֿון דוד'ס הויז איז נישט אָ-

דאָ, אַ גוי, וואָס דויענט צו האַלץ און שטיין, הערשט איבער די הײַ-
 ליגע שטאָרט, וואו גאָט האָט זײַן נאָמען געלאָזט רוהען. דער
 פּהן-גדול ווערט געזעצט פֿון גוי, אָבער ער קויפט זײַן כּהונה פֿאַר
 געלד - איז זײַ מעהר נישט אינגעבליבען נאָר דאָס איינציגע בית-
 המקדש, וואו גאָט אַלײן רוהט, און וואו די שכונה רוהט הינטער
 דעם פּריכת, און פֿון וואַנען עס געהען אלע תּפּלות אין הימל
 אויף. און גאָט איז דער אל אַחד ומיוחד, וואָס קען אלעס און האָט
 אלעס, און ער איז מיט זײַ, צווישען זײַ, פֿרעהט זיך מיט זײַ און
 הערט זײַער געזאָגט און לויב - און ער איז דער איינציגער גאָט
 איבער אלעס.

זענען זײַ פֿאַר שפּרות און התּלהבות אויף דר'ערד געפֿאלען,
 איינגעגראָבען די פּנימ'ער אין די קאלטע שטיינער און גערענען
 שעה'ן לאַנג. די עלטסטע פֿון פֿאַלק, די פֿאַרויזענדע פֿון די
 טנהדרין מיט וויס-געגרייטע האָהר, מיט טייערע זידענע טוכער
 אויף די קעפּ, וואָס דאָס פֿאַלק שטעהט אויף פֿאַר זײַ, היילען פֿון
 דער ווייטענס, ווען עס דערזעהט זײַ - אַרומגערינגעלט מיט קליינע
 קינדער, לאַכען ווילד, ווי קליינע קינדערלעך, האַפען פֿייער אין די
 הענד, וואַרפען פֿייער פֿון די הענד. דאָרט האָבען מענער, אַרומ-
 רינגלענדיג אַלאַס פֿייער, געטאַנצט, ווי משוגעים, אַרום דעם
 פֿייער. געשפרונגען אין פֿייער, די לייכלער פֿון די לייבער אַראָב-
 גענומען, און איינגעמונקט און אונטערגעצונדען. דאָרט האָבען
 אַנדערע די קליינע כּהנים אין זײַערע ווייסע טליתים אויף זײַערע
 הענד געחאָפט און מיט זײַ זיך אַרומגעטראָגען. אין די ווינקלעך
 האָבען קופּקעלעך אלטע גרייז-גרויע יידען אַרומגערינגעלט, וועלכע
 מיט פֿלאַמענדע אויגען און מיט הענד-ווייזונגען האָבען דערזעהלט
 פֿון ירושע גבורות, פֿון די חשמונאים, פֿון בית-המקדש, און גע-
 וויזען ערגעץ-וואו יויט. און געברומערײַ איז געהערט געוואָרען
 צווישען דעם עולם, ווי פֿון אים ... אין אַנ'אַנדער ווינקל איז אַ
 מידעל אין אַ זידען-לייזענד געהילט געשטאַנען, פֿאַר אַהר האָט

א צווייטע אים אנאלדענעם בעקען איר געוואָסען, קליינע וועלען
געטוקט און פֿאַר איהר געברענט, דאָס מיינעל האָט ארום דעם
בעקען פֿיער געטאנצט, פאמעליך, אָהנע צו בעווענען מיט איהרע
יברים, וועלכע זענען און דער הילע געווען געהילט, האָט זי
איהרע פֿיס געשמעלט, אין דער שטייל, און דער שטייל האָט זיך
איהר קערפער, ווי אַנעכעט איינציגווייז אָנגעהויבען מיט צו בע-
ווענען. ווי אקנד אים דעם שלאָף געוועקט, נאָר איינציגווייז, איינ-
ציגווייז, לויט דעם פֿיער פֿלאַם, האָט זי מיט איהר גאנצער נשמה
ארום דעם פֿיער אָנגעהויבען צו טאנצען, האָט פֿון זיך איהר
טונקעלע הילע פֿאלען געלאָזט, און איהרע ביינער האָבען ארויס-
געקושט זיך פֿון איהר זידען ברוסט-טויך, וואָס איז אויף איהר, -
האָבען זיך מיטבעוואינען מיט איהר, ווי אַ געוואַנג. ארום איהר
האָבען זיך בחורים געקליבען... פֿיערלעך האָבען זיך און די אייגען
געוויזען... און דאָס פֿאַרבען-שפּיעל פֿון די לויים האָט פֿון דער-
ווייטען דורך די מחנה אהער געדרונגען. און די מחנה האָט גע-
ברומט, ווי דאָס ברומען פֿון אים, און פֿלאמען פֿיער האָבען זיך
געברענט צווישען זיי און זיי... און דאָ אין דאָרט, מען האָט ניט
געוואוסט פֿון וואו, האָבען זיך צווישען עולם, און טונקעל זיידענעם
געהילט, אין פֿערל געשימערט. קליינע, דינינקע בנות-ציון געווי-
זען, האָבען זייערע פֿרוט-פֿער'שפור'טע נאקעטע הענד פֿון די שוואַר-
צע זיידענע הילעס געוויזען, און ברענענדע פֿון תּאווה, פֿערדאָר-
שמעטע שוואַרצע איינען אין בלייכע שטראַהלענדע פֿנימ'ער איינגע-
זעצט, האָבען די בחורים, די מענער אין די אייגען געקוקט. אין
דעם בליק איז פֿרומקייט, פֿערברענט אין תּאווה, געלעגען, צניעות
און שעמעוויגקייט מיט אַ שטילע טיעפֿע, פֿון יאָהרען לאַנג דורכ-
געדענקטע גלוסטונג אין דעם געשמאק פֿון זייערע אויסגעוואַלעטע
לייבער האָט זיך אין בלוט איינגעגעצט, און זיי זענען פֿערשוואַנדען
געוואָרען, און פֿערשפור'ט זענען די מענער געלאָפֿען נאָך זיי...
אנדערע האָבען זיך ארום דעם בית-המקדש אויף דער ערד גע-

וואָרפֿען, און די הענד געהויבען אין דער הויך, הויך געשרייען, נישט קיין ווערטער, נישט קיין לויב, נאָר האָבען ווי ווילד-משונע געשרייען, די האָר זיך גערויסען, דאָס פנים אין די ערד גע-גראָבען. און די לויים מוט די האַרפֿעס אויף די ברייטע פֿערצעהן-שטאַפֿעלדיגע טרעפּ, די שופרות האָבען געבראַווען, די האַרפֿעס האָבען געשפּילט, די לויים האָבען געזונגען, דאָס פֿאַלק האָט געשרייען, און די קולות האָבען זיך אין דער הויך געטראָגען, ווי די פֿלאַמען פֿייער, וואָס האָבען זיך אויס דער עזרה געגאַסען, וואָס פֿון דעם פֿאַלק אין פֿלאַמענדע עהל-מיכער געוואָרפֿען, און עס איז געוואָרען איין שרייענדיג האַרץ-געשריי, וואָס פֿער-שבור'ט און פֿערבענקט, ערפֿילט מוט תאוה, שרייט עס נאָך גאָט!

און די נאכט אַנפֿער זיי, די ירושלים-נאכט, וואָס שטערען און שטערען, מילך-וועג און מילך-וועג רייבען זיך אין אייגעם און בערעגענען די קעפּ מוט שטערען-ליכט.

און ווייט און ברייט האָט זיך געטראָגען דאָס ברענגענדע געשריי פֿון ציונים באַרג אין דער לופטען אַרום, און עס איז נישט געווען איין הויף אין ירושלים, וואָס איז נישט בעלזיכטען געוואָ-רען פֿון דעם ליכט, וואָס האָט זיך געברענגט אויפֿן הר-הבית. און דאָס ברומען פֿון פֿאַלק, און דאָס געזאנג און געשריי האָט זיך אויף מיילען ווייט געטראָגען. אין דער פֿרעמדער, וואָס זוכט דאָרט נאָך ישורון-טהאַל, האָט דערזעהן דאָס ליכט, וואָס געהט אויף פֿון די יהודה-בערג, האָט ער זיך געפֿרענגט: וואָס איז דאָס פֿאַר א געשריי, וואָס געהט אויף צו אונז פֿון די יהודה-בערג? אין וואָס איז דאָס פֿאַר אַגעשריי, וואָס געהט אויף צו אונז פֿון ציונים באַרג? האָט מען איהם געענטפֿערט: אַ גרויסער, גרויסער יום-טובּ איז היינט אין יהודה!

צוזאַמען איז גען אין ירושלים אַרײַנגעגאַנגען, און אַינציג-ווייז איז מען פֿון ירושלים אַרײַסגעגאַנגען.

אלע וועגען האַבען פון ירושלים די עולי-רגל'דיגע געפֿייהרט מיט פֿרעהליך=שטראהלענד'דיגע פֿנימ'ער, און מיט האַפֿנונג א פֿול האַרץ. און שטאַלץ איז מען געווען אויף ירושלים, אויף דעם בית=המקדש.

- ירושלים גאָט'ס שטאָרט, פֿון וואַנען ליכט און גערעכט=טיגקייט געהט ארויס, דיך זאָל בעזועגען א פֿרעמדער, דיך זאָלען בעשמוצען פֿרעמדע הענד - ניין, ניין, גאָט וועט נישט דערלאָזען.
- מיר זענען זינדיג, זינדיג פֿאַר גאָט, - האָט א צווייטער פֿון דער מחנה אָבגעענטפֿערט און פֿערשוויגען געוואָרען.

- און ווי נישט זינדיג מיר זאָלען זיין, מיט אלעס וועט גאָט אונז שטראַפֿען, אונזער ערד וועט ער פֿערדורשמען פֿון זון, די געבורט פֿון אינווערע וויבער וועט ער שלאָגען מיט פֿריהען טויט, אָבער ירושלים, אונזער ציערונג און שטאַלץ, דאָרט, וואו ער האָט זיין גאָמען געלאָזט אַנרופֿען, דאָס בית=המקדש שווינקייט און האַפֿנונג, ניין, חלילה.

- און א פֿרעמדער רעגנערט איבער אונז. אין הורדום=פאלאץ וואָהנט אַרומישער פֿראַטאַקאָראַטאָר, צעהלט אונזערע קעפ, ווי מיר וואָלטען שקלאַפֿען געווען, און נעהמט פֿון אונז קעפ=מס. ער האָט אַרומגערינגעלט ירושלים מיט זינע חילות; דער כהן=גדול האָט בני איהם זיין כהונה=גדולה געקויפֿט פֿאַר דרייסיג טויזענד שטיק זילבער.

- מיט די אַתרונים איהם צו פֿערוואַרפֿען האָט מען געדארפֿט, טויטען איהם בני'ם מובח.

- ער האָט זיך דורך גאַנץ יום=טוב נישט געוויזען, די עבודה האַבען די כהנים פֿון „משמר“ אָבגעטהון.

- די דינים פֿון די סנהדרין זענען נישט גילטיג, בנו דער ראש=החייל בעשטעטיגט זיי נישט.

- אַעט=צרה אויף יירען.

-- אין הינטער וועמ'ס הענד גיט ער אונז אונטער, אינטער א פאלק, וואָס דינעט צו האַרץ און צו שטיין.

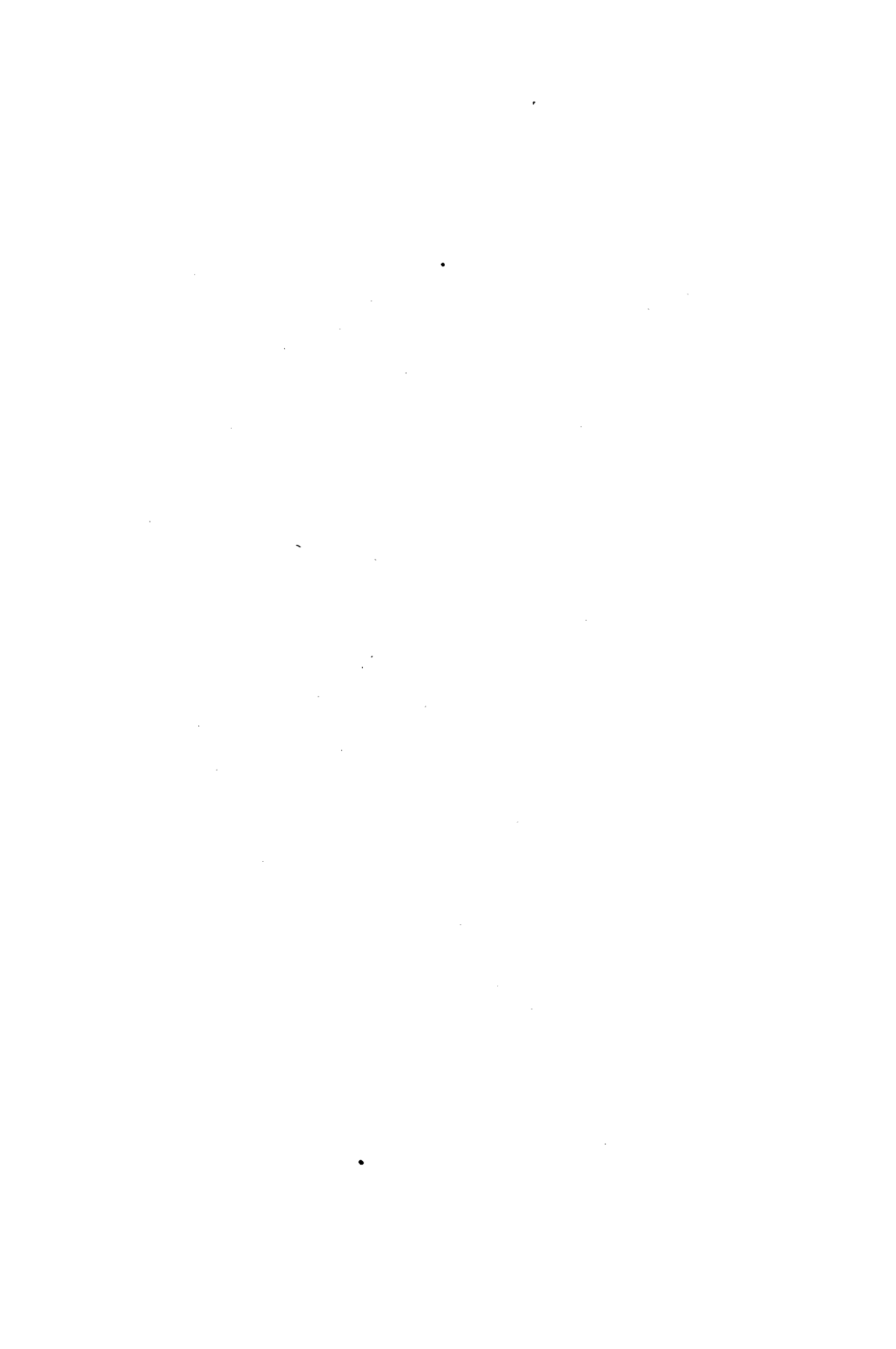
-- אז יידען זענען נוט, קען קיין ממשלה איבער זיי קיין שליטה נישט האָבען, און אז יידען זענען שלעכט, איז אפילו א פאלק פֿון קנעכט רעגירט איבער זיי.

און זיי האָבען זיך אומגעדרעהט צו ירושלים צו, און האָבען דערוועהן די שפיץ הייזער און די גאָלדענע טורעמס פֿון די פעס-טונגען, וועלכע שטארען ארויס פֿון הינטער דער מויער. און הייך אויפֿן הר-הבית, ווי א פֿליסענדער, אין דער לופט הענגענדער ים האָט זיך אין דער זון געלאָאנצט דער ווייסער מאַרמאָר פֿון בית-המקדש, און מיט זיינע גאָלדענע גאָלדען אין דער הייך האָט גאָט'ס הויז אויפֿן הר-הבית אויסגעוועהן, ווי א אַדלער, וואָס פֿערשפּרייט זיינע פֿליענעל איבער דער הייליגער שטאָדט. און דער הימעל, וועלכער האָט זיך געצויגען פֿון הינטער דעם הר-הבית אָן ביז ווייט-ווייט הערונטער הינטער די הוי-אפרים האָט בערג און טהאָל, פֿעלד און הויז בעגאָסען מיט ליכט, לעבען און פֿרעהלעכקייט.

און די ארויסגעהענדע פֿון ירושלים האָבען זיך צו דרערד געוואָרפֿען, זייערע הענד און זייערע טיכער קיין ירושלים אַהין געשווינגען און האָבען אזוי געוואָגט:

— ירושלים, ירושלים, ליכט און קרוין פֿון אונזער קאָפּ, זיי בעגרייסט, זיי בעגרייסט. זיי זוכער און פעסט, גאָט איז דיין בעשיצער. קיין פֿינד וועט אויף דיר זיין פֿאָהן נישט הויבען, קיין צווינגער וועט זיך איבער דיר נישט ריהמען קענען. גאָט וואַכט איבער דיר טאָג און נאָכט. דינע קינדער האַרען ארום דינע מויע-רען, ווי די שעפען ארום דעם פּאָסוך. זיי געגרייסט, ירושלים, ירושלים, אונזער בעשיצונג און שטאַלצונגקייט.

די חתונה.

די חתונה.

איבער דעם מארק פון דעם קליינעם שטערטיל צפת אין
א שמחה, א פיערעל-שפיעלען, א פלייטען-פלייטען, א ווייבער-מענער-
געזאנג. אויסגעמישטע פריידען-קולות פערטויבען דאס געזעל. די
קינדער מיט הדסים אין די הענד טאנצען פאר דעם חתן, און די
בלות, שטאדט'ם-מיידלעך, רינגלען איהם ארום, זינגען פאר איהם:
„דיין חלק האסט דו גוט אויסגעוועהלט. עס איז צו ריהמען, עס
איז צו ריהמען!“ די בחורים טאנצען ארום דער בלה:

א שענע בלה און א פרומע,
איהרע האהר נישט געפארבט,
איהר פנים נישט געשמורט -
נישט געפארבט, נישט געשמורט
און דאך פול חן...

צו דער חתונה האט דער פועל איבערגעלאזט זיין אקער-
אזיען אויף דעם פערל, און איז געגאנגען מקיים זיין א מצוה,
משמח זיין חתן-בלה. דער שטאדט-בעל-מלאכה האט זיין ארבייט
פערלאזט, דער למרן זיין ספר, און דער שרייבער זיין פערדער,
און טאנצען פאר חתן-בלה, צו פערשענערען די שמחה אלע היי-
לעך אויסגעקערט, אלע שטיבלעך אויפגערוימט, און אלע שטאדט'ס-
לייט אָנגעטהון אין יום-טוב'דיגען, זענען געקומען מקיים זיין די
מצוה פון משמח זיין חתן-בלה...
פאראויס דאס טענען-בוימעל מיט דעם ליגדעו-בוימעל, וועל-

כע ד: עלטערען פון חתן-בלה האבען איינגעפלאנצט ביי זייער געבוירען ווערען, און צו זייער חתונה אָפגעשניטען, און געמאכט דערזיס חופה-שטאנען פאר דעם יונגען פאָר. דערנאָך מיט דעם האָהן, מיט דער הוהן טאנצט מען פאר חתן-בלה אנטקעגען: „מעהרט אייך, ווי די היינער“. אין דער עדה אויסגעמישט איז דער עולם, — יונג און אלט, מענער און ווייבער. די יונגע-לייט קוקען די בלה אין פנים ארײַן, און ריהמען איהר שענקייט הויך, כדי די קנאה צו ערוועקען ביי דעם חתן, אז ער זאל זי מעהר ליעבען. צווישען דעם עולם דער אלטער תנא.

זעה, געוועהנליכע קליידער געהט ער אָנגעטהון, נאָר דאָס העמדעל אויף זיך ארומגעוויקעלט, אין אַ ווייס לייכער, דאָך דער חשוב'סטער און אָנגעזעהענסטער פון דער גאנצער עדה. זעה דעם כבוד, וואָס מען טיילט איהם אָב, אלע רוקען זיך אָב פאר איהם, האָבען דרך-אריין פאר איהם. א געוועהנליכער פּויעל איז ער, אייניגע-פנים, וואָס ארבייט א גאנצען טאָג אין פּעלד, און וועט נישט אָבענטפּערען קיין שלום אויף קיין גרום, כדי נישט צו בעלמוטשען די צייט, וואָס ער האָט פּערקויפט זיין בעל-הבית. דאָך איז ער דער פרומסטער פון שטאָרט, וואָס קען צום מייסטען און די היי-לינגע בילכער. און אלע ווייסען, ווי גאָהענט ער איז צום הימעל. מלאכים קומען פרייטאָג צו נאכט צו זיין טיש הערען זיין קידוש, און ער רעכענט זיך פאר איינעם פון די עלטעסטע פון די תנאים. נאָר פאר צניעות, פאר עניוּת וויל ער נישט אָננעהמען די שמעל, וואָס די סנהדרין האָבען איהם אָנגעבאָטען צווישען זיך. זעה, אויך דער אלטער ר' הנחום האָט איבערגעלאָזט זיין אַקער-אייזען אין פּעלד און איז געקומען משמח זיין חתן-בלה. נישט אזוי ווי עס שמעהט איהם אָן, לייט זיין כבוד, טאנצט ער פאר דער בלה, ווארפט פּייַערדיגע העלצער פון האַנד צו האַנד און פּרעהט זיך מיט איהר. און פּיהרט די קינדער ביי די הענד, זינגט מיט זיי, און פּרעהט זיך מיט זיי. נאָר נישט פּערליערט ער פון זיין כבוד

דורך זיין אָפּגעקער פּרױד. אלע ווייסען, אז נאָר פֿאַר די מצוה ווע-
גען, וואָס איז אזוי גרויס, משמח זיין חתן-בלה-פֿאָר, איז ר' הנחום
ארויסגעגאנגען פֿון זיין פֿרומען, שטילען, טרויעריגען טאָג-לעבען,
צו פֿרעהען זיך מיט דעם חתן-בלה-פֿאָר.

און ווי אַ מלך געהט דער חתן. אָנגעטהון אין זינע יום-טובֿ-
קליידער מיט דער חתן-קרױן אויף זיין קאָפּ, פֿיהרט ער די בלה
בײַ זיין האַנד פֿון איהר פֿאַטער-הױז, צו זיין מוטער-שטובֿ ברענגט
ער זי זיך אַהײם. אַראָבגעלאָזט די אויגען צו דר'ער, ווי עס
פֿאַסט פֿאַר אַבשר'ע יודישע קעניג-טאַכטער, געהט די בלה צו זיין
זײַט, בעפּוצט איהר קאָפּ מיט די בלה-קרױן, געשמורט איהר לײב
מיט טײַערע בשמים, וואָס איהר מוטער האָט זי צו איהר חופּה-
נאַכט אויסגעשמורט - פֿערשפּרױט זי איהר בלה-געשמאַק ארום זיך.
און אינגעשלאָסען אין שטילע פֿרױד טועף און זיך הױבט זי פֿון
צײַט צו צײַט איהר שענעם בלוז צו איהר חתן אַרױף, ווי זי וואָלט
איהם אין דער שטיל געזאָגט: „דו האָסט מײַך געפֿונען, דו האָסט
מײַך גענומען, איך בין בערײַט דיך צו געהאַרען, ווי דו וועסט
בעפֿעהלען, מײַן הער און מײַן מאַן“. - דענסטמאָל ווייזט זיך אַרױס
איהר האַרז טונקעל און פֿול. עס ווייזט זיך אויס איהר פֿערל-שנור,
ווי אַ טײַל-בעדעקטער וויינטרויבען-שטאַקען, וואָס וואַקסט בײַ איהר
פֿאַטער אין גאַרטען, אזוי שטיל און פֿול, ווי אינגעשלאָפֿען וואָלט
איהר מעדעל-בלוז אין איהר. אַ פֿערשלאָסענער, שטילער קױאַל
איז דאָס בלה-מײַדעל, וואָס געהט יעצט נעבען איהר חתן-הער
און קוקט אויף איהם מיט הכנעה און טיעפֿע פֿרױדליכע אונטער-
טעניגקײַט: וועק מײַך, הער! וועק מײַך, מאַן! זי אַ שטיל געזאָגט
וואָלט אין איהר געוונגען אין נאָך אזוי אונשולדיג, גאַנץ, מיט טײַ
בעהױכט, און איהר בתּוּלָה־קײַט פֿערשלאָפֿען, ווי עס זאָגט ערות
אויף איהר דאָס פֿער'חתמ'עטע, אַרום פֿערשלאָסענע וויין-טונדעלע,
וואָס מען וועט זי דערזױף אַרױפּגעצען, ווען זי וועט צו איהר שױ-
גער-שטובֿ קומען, צו ווינען, אז זי איז אזוי פֿערשלאָסען און פֿער-

חתמ'ט, אין קיינער האָט נאָך פֿון איהר ווין נישט געטרונקען.
 ווי פֿון דעם טונדעלע ווין, אויף וועלכען זי זיצט...
 אין דער עולם קומט וואָס אַ מאָל מעהר צו, אַרײַן פֿערלאָזט
 זײַן אַרבייט און טהון, און קומט משמח זײַן חתן=בלה, וואָרום
 גרויס איז די מצוה פֿון משמח זײַן חתן=בלה. נישט תורה וואָל מען
 לערנען -- און צו דער חתונה קומען. אַ קעניג מוז זיך אָבשטעלען,
 אז מען פֿיהרט פֿאַר איהם אַ בלה פֿאַרביי; אפילו אַ מת, אז מען
 פֿיהרט בעגראָבען, מוז מען די לוייה אָבשטעלען, און די בלה
 אַדורכלאָזען.

האָט דער חתן זײַן בלה אין זײַן מוטערס שטוב געבראַכט.
 די שטוב אויסגעקעהרט, דאָס בעט אויפֿגעבעט, דאָס ליכט אָנגע-
 צונדען. און דער טיש איז געגרייט. האָבען זיך די מוחותנים אין
 די אורחים אַרום די טישען אויסגעזעצט. אין דער חתן מיט דער
 בלה צווישען זיי. די קרובים זענען געשטאנען נעבען זיי אין האָבען
 זיי בעדינענט, און די חשוב'סטע פֿון דער עדה זענען געשטאנען
 פֿאַר זיי, אין האָבען זיי משמח געווען. די בעלי-מנגנים האָבען
 געזונגען, די טענצער האָבען געטאַנצט און די פֿייער-וואַרפֿער האָ-
 בען פֿאַר זיי פֿייער-פֿלאַמען געוואַרפֿען. און די שוויגער האָט זיך
 געפרעהט מיט איהר בלה, און דער שווער מיט זײַן אַינדעם. דער,
 וואָס האָט געקויפֿט, איז געווען פֿרעהליך, און דער, וואָס פֿער-
 קויפֿט, איז אויך געווען פֿרעהליך... נאָר די בעלי-תורה, וואָס זען
 נען דאָרט געווען, האָבען גאָט'ס וואָרט גע'דרשנ'ט, איז גאָט'ס
 וואָרט געווען צווישען זיי.

נאָך פֿרעהען זיך מוחותנים מיט חתן=בלה, און אַ קול הערט
 זיך הוינטער'ן פֿענסטער דין אין קלינגענדיג, ווי דאָס קול פֿון אַ
 טויב ברומט הוינטער'ן פֿענסטער.

— צו וואָס פֿיהרט איהר איינער מאַכטער אונטער דער חופּה?
 פֿאַר זעמען געווינט איהר קינדער? — אין גאָט האָט דאָך אָבגע-

טהון זיין האנד פֿון דער שטאָדט ירושלים, זיין הויז גיט ער אַבער דעם שונא ...

א מינוט זענען אלע שטיל געוואָרען, האָטש זיי האָבען גאָנג גוט געוואוסט, וועמעס קיל דאָס איז - אין אז ער האָט זיך אין דער טהור געוויזען, זיין טלית צוריסען אויף איהם, אין דאָס נאָקעטע פֿלייש האָט זיך ארויסגעוויזען; פֿון זיינע באַרפֿוסע פֿיס האָט זיך בלוט גערויטעלט. די האָהר פֿון זיין באַרד אין פֿון זיין קאָפּ, וואָס זענען ווילד בעוואַקסען געווען, האָבען זיין פנים פֿערשטעלט, נאָר זיינע נאָקעטע שוואַרץ-פֿערברענטע מאַנגערע הענד האָט ער אין דער הויך דערהויבען, און האָט ער האָט געטראָגען אויף זיך זיין צוריסענעם קעמפֿל-פֿעל, וואָס דאָס האָט געוויזען, אז ער איז אַ עזעל-טרייבער, דאָך האָבען אלע ציטערענדיג אויסגעהערט זיינע רעד, וואָס האָבען געברומט, ווי מיט אַ מעסער געשניטען:

— צו פֿאר דעם שונא געווינט איהר דען נישט אייערע קינדער, אז ער זאָל זיך זיי פֿאר זיינע קנעכט-לויפֿער מאַכען, אייערע טעכטער צו זיינע וועשערין און קעכענס. און די ערעלע פֿון אייערע טעכטער צו די בערענטע פֿון זיין בעט. און אייערע בחורים - צו זיינע רייטוועגען וועט ער זיך שפּאָנען, און די ערעלע פֿון אייערע בחורים, אז זיי זאָלען איהם קנעכט געווינען. און זיי וועלען בע-העפֿטען אייערע קינדער, אַ בחור מיט אַ בתולה, אַ ברודער מיט אַ שוועסטער, אז זיי זאָלען איהם קנעכט געווינען. און זיי אויף דעם קלייד - וועלען זיי אויף אייערע קינדער גורל וואַרפֿען, ווער עס זאָל וועמען געהערען.

א דערציטערטקייט האָט אלע אַרומגענומען. שוואַרץ האָט די נאָכט אַריינגעקוקט דורך די פֿענסטער-לעכער, טונקעל האָט זיך געברענט דאָס ליכט פֿון די עהל-לאַמפֿען, די אורחים מיט די גע-בעטענע זענען שטיל געבלובען זיצען, די טענער און די געזאָנגען זענען אין מיטען איבערגעהאקט געוואָרען. אין די טענערע האָבען

זיך אין די ווינקלעך בעהאלטען. די בלה בעהאלט זיך הונטער
דעם חתנים אָרים און ווינט אין דער שטיבל ...
נור דאן האָט זיך אויפגעדייבן דער אלטער הנא ר' תנחום,
וואָס איז דאָרט געווען צווישען די געבעטענע און האָט זיך אָנגערע-
פֿען צו איהם מיט זיין מילד קול:

— פֿאַר וואָס ביזטו געקומען אויף דער חתונה אין וואַכענ-
דיגע קליידער? ביזטו דו געקומען אויף דער חתונה, וואָש דיניע
הענד און פֿיס, טהו אָב דאָס אַש פֿון דיין קאָפּ און וואָרף אַראָב
דיין מאַנטעל און זען דיך צווישען די געבעטענע. דיין פֿוס שטעהט
פֿאַר דיר, און דער טיש איז אָנגעגרייט פֿאַר דיר. וואָרום מען
דארף נישט זיצען צווישען חתן-בלה אין וואַכענדיגע קליידער,
און מען דארפֿט נישט קלאָגען, ווען דער חתן זיצט צווישען אונז ...
— אייערע חתונות זענען לויז, וואָרום צום טיש געווינט
איהר קינדער. אין די קילות פֿון אייערע שמחה-געזאָנגען הערט
זיך דאָס קול פֿון די שווערדען-שארפֿען, וואָס דער שינא שאַרפֿט
אויף אייך.

— די מצוה משמח זיין חתן-בלה איז אַ גרויסע זאך, און
ווער עס שטערט זי, דער שטערט אַ גרויסע זאך. דערפֿאַר בעט
אייך פֿון דיר, אז דו זאָסט נישט שטערען די שמחה פֿון חתן-
בלה — רעדט ר' תנחום ווייטער ...

— פֿון די היילען הערען זיך קילות, פֿון די בערגער גידע-
רען שטימען: אין יעדער חורבה ברומט עס און ווינט — מיין הויז
וועל איך פֿערשטערען איבער די זינד פֿון יעקב, וואָס זענען פֿיעל.
— מען הערט נישט צו קיין קול, וואָס קומט פֿון העהלען
און בערגער. און אויף דיר בין איך גוזר, קענסטו דו נישט טיילען
דיין פֿרייד מיט אונז, שטער אונז נישט, צו פֿרעהען זיך אין מקיים
צו זיין א מצוה.

— פֿאַר וואָס פֿערטריבסטו דו מיך פֿון דער חתונה, און איך
ווייל זיך דאָך אויך משמח זיין מיט אייך. אָבער וואָס זאָל איך

טהון, נאָט לעגט ארײַן אַ קלאַנג-ליעד אין מיין מײַל, אין ווײַל איך
אַ חתונה-ליעד זײַנגען, זײַג איך איך אַ לײַה-ליעד. נאָט האָט מיך
געשטרעפֿט.

— מען קומט נישט מיט לײַה-ליעדער אויף קיין חתונה צו
געהן — האָט דער תּנא געזאָגט.

דער נביא האָט די חתונה-שטוב פֿערלאָזט.

דער עולם איז געוואָרען שטיל. אלע האָבען געוואוסט, ווער
דאָס איז, אַ משוגענער נביא האָט זיך אַרומגעדרעהט אין שטערטלי,
אין די העהלען, אין די חורבות האָט ער זיך אויפֿגעהאַלטען,
שטענדיג אין די מדבריות אַרומגעגאַנגען. פֿלעגט פֿון צײַט צו צײַט
קומען אין שטאַדט ארײַן און נביאות זאָגען אַ שרעקליך נביאות.
ער פֿלעגט הערען קולות פֿון טהאַלען און חורבות צו איהם אויפֿ-
געהן, וואָס האָבען אָנגעזאָגט שלעכטע בשורות. האָט ער גע-
טראָגען אַ זאק אויף זײַן לײַב, מיט אַש זײַן קאָפּ בעשטרויערט און
פֿלעגט פֿײַנגען זײַן לײַב, די קלוגע-לײַט, די צדוקים, וואָס האָבען
נישט גענצלייבט אין קיין רוחות, אין קיין קולות, האָבען זיך פֿון
זײַן נביאות גאַרנישט געמאַכט. אָבער דאָס פֿאַלק האָט זיך זעהר
געשראָקען פֿאַר זײַן נביאות און מורא געהאַט פֿאַר איהם, און זײַן
בעגעגענונג יעדעס מאָל אָנגענומען פֿאַר אַ שלעכטען צײַכען.

נאָך זײַן פֿערלאָזען די חתונה, האָט דער תּנא געוואָלט ווײַ-
טער משמח זײַן חתן-בלה און די געסט — עס איז איהם אָבער נישט
געלונגען.

אין אַ צווייט ווײַנקעל בײַ דער טהיר איז אַ קופּקעלע געוועסען.
טונקעל איז דאָרט געווען בײַ זײַ, שוואַך האָט אַהער געשײַנט דאָס
לײַכט פֿון דעם חתן-בלה-ווײַנקעל, ווי דאָס געשטימקע געזאַנג פֿון
דאָרט אַהער, וואָרום עס זענען דאָ מער געווען גערואמעלט פֿון
אַועלכע פֿון די, וואָס האָבען נישט די זכיה געהאַט צו זיצען אַרום
דעם חתן-טײַש. עס זענען מעהרסטען בעלי-מלאכות געווען, וואָס

האָבען נישט געקענט די הייליגע שרױפֿט. און זיי זענען מיט די ווייבער אין איינעם געזעסען.

קפרותא דער קלױדער-פֿארבער, וואָס האָט נאָך געהאט די געפֿארבטע שנירלעך איבער זיין אייער אדורך געצויגען, וואָס אויף דעם האָבען איהם שוין איינגע פֿאַרויכטיג געמאַכט, אז עס איז נישט פֿאַסענד אויף קיין חתונה צו קומען מיט די צײַלען פֿון זיין מלאכה – ער אָבער, ער האָט געהערט די נגונים אין גאס זינגען, האָט ער געלאָזט שטעהן זיין ארבייט אין מיטען, און אויף דער חתונה געקומען. האָט ער מיט מורא צוגעהערט דעם נביא'ס רײד. האָט ער זיך צווישען דעם עולם אָנגערופֿען:

– די הערען פֿין דער וועלט פֿיהרען צווישען זיך א קרועני, און אויף אונז וועט דער צאָרען ווערען אויסגענאָמען...

דער עולם האָט איהם אָנגעקוקט, וואָרום קיינער האָט נישט פֿערשטאַנען וואָס ער מיינט. און ווי עס זעהט זיך אויס, האָט ער אויך נישט געוואוסט, וואָס ער זאָגט. נאָר עס איז אויף איהם א גרויסע שרעק אָנגעפֿאַלען פֿון נביא'ס רײד, וואָס ער האָט געהערט. ער האָט געוואוסט, ווי עס טהוען זיך ערגעץ וואו אָב גרויסע זאָלען, און עס וועלען קומען שרעקליכע צײַטען, וואָרום פֿון אומעטום, וואו ער איז געקומען. האָט ער געהערט עפעס שרעקליך קלאָנגען. אין ירושלים ווען ער איז געווען צום לעצטען מאָל, האָט ער גע־הערט עפֿים וועגען קאַפֿ-מס. דער עולם האָט זיך אין בית-המקדש־הויף צוזאַמען גענומען, האָט מען געזאָגט, מען דאַרפֿט מלחמה-האַל־ייען, וואָס ווען – האָט ער נישט געוואוסט. אין פֿון דעם אלעם, פֿון די אלע קלאָנגען, שרעק. אין די שוהלען אייטרופֿען – איז ער אזוי דערשראָקען געוואָרען, אז ער האָט געזאָגט, ווי אין דעם טאָג פֿון א גרויזאמען נביא, – האָס, וואָס ער האָט געזאָגט, נישט געוואוסט און נישט פֿערשטאַנען די ווערטער; און ווען ער האָט געזעהען די דערשראָקענע, נייגעריגע געזיכטער, וואָס האָבען געקוקט אויף איהם, געווארט צו בעקומען א ערקלערונג, וואָס ער האָט געמיינט,

איז ער נאָר דערשראָקען געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו ריידען, צו מאַכען מיט די הענד און צו שרעקען:

— הערען פֿון דער וועלט קומען און וועלען מלחמות פֿיהרען צווישען זיך — און זייער גרימצאָרען וועט ווערען ערפלאַמט, וועה צו אונז, אויף אינגער קלייד האַבען זיי גורל געוואָרפֿען. יאָ, איך האָב עס געהערט. די שטיינער און די גאסען רעדען דערפֿון. קולות געהען פֿון די וויסטען, פֿון די חורבות אַרויס...

די ווערטער האַבען אָנגעשטעקט די אנדערע, וואָס זענען דאָרט געוועסען. איינער האָט געקוקט אויפֿן צווייטען. דער טעפֿ= קלעבער, וואָס איז דאָרט געוועסען, האָט ערצעהלט, אז ער איז געווען אויף דעם מאַרק אין כפר=נחום, האָט ער געהערט אויסרו= פֿען: „ווער עס וויל זיך מקנא זיין גאָט'ס נקמה און געהן אויף קיין ירושלים, מלחמה האַלטען מיט'ן שונא, איהם צו פֿערטרייבען פֿון גאָט'ס ערד, זאָל זיך צוזאמען נעמען צו יהודה הקנאי, וועלכער געהט צונויף זיין מחנה.“

און עס איז דאָרט געווען אַ חתן, וואָס איז געקומען מיט זיין כלה פֿון דער חופּה, האָט ער אנדערגעלענט זיין שווערד צווישען זיך און זיין כלה און האָט געשוואָרען, אז זי זאָל נישט פֿריהער ווערען זיין ווייב, בעפֿאָר דער שונא וועט נישט ווערען אַרויסגע= טריבען פֿון די הייליגע שטאָרט ירושלים. און נאָך די זעלבע נאָכט האָט ער פֿערלאָזט זיין כלה און איז געגאנגען מיט דער מחנה אָב קיין ירושלים.

— עס איז געגען דעם דין פֿון דער תּורה — האָט זיך אָנגע= רופֿען אַ ייד, אַ תּלמיד=חכם, וואָס איז געוועסען אין אַ ווינקעל. — אין דער תּורה שטעהט געשריבען, אז אַ חתן, וואָס האָט זיך גע= נומען אַ כלה, דאַרף פֿאַר דעם ערשטען יאָהר נישט פֿערלאָזען זיין ווייב און די מלחמה צו געהן.

— ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען — ביי אַ געווענהליכע מלחמה, ביי מלחמת=מצוה איז אנדערש, והראיה ביי די חשמונאים,

א מלחמת-מצוה אין אפילו דוחה שבת - האט זיך א צווייטער תלמיד-
 חכם אריינגעמישט.

די תלמיד-חכמים האָבען געפונען איינעם דעם צווייטען -
 האָבען זיי זיך אָבגעשיידט אין אוינקעל אין דאָרט ווייטער געפֿיהרט
 זייער ויבוח. דער איבריגער עולם האָט אַרומגערינגעלט דעם סני-
 גהור, רבי תנחום, און געוואַרט אויף איהם, וואָס ער וועט זאָגען.
 דער סניגהור, רבי תנחום, אַרום וועלכען דער עולם האָט
 זיך אַרומגעקליבען, איז אַלען נישט געווען פֿון שטערטיל נצרת.
 ער האָט זיך אַרומגעדרעהט אין דער געגענד פֿון גליל. האָטש
 אַ פֿרוש, אַ נזיר, אַזוי גאָר, מיט געוואַקסענע האָהר, און נישט
 קיין פֿלייש געגעסען, און נישט קיין ווײַן געטרונקען דאָך האָט ער
 זיך נישט ווי אנדערע נזירים אויפֿגעהאלטען אין די העלען, בע-
 האַלטען זיך פֿון מענשען אין די מדבריות. ער האָט זיך געפֿונען
 צווישען פֿאַלק, געגאנגען פֿון שטערטיל צו שטערטיל, און נישט
 קוקענדיג אויף שחרות, איז ער שטענדיג אַריינגעגאנגען אין מענשען-
 געצעלטען איבערנעכטיגען, וואָרום ער האָט געזאָגט - אז דאָס
 אייפֿהאלטען זיך צווישען מענשען איז פֿיעל מעהר ווילטיגער, ווי
 דאָס אָבשיידען זיך און רייניגען זיך, וואָס ברענגט צום ערווייטע-
 רען זיך פֿון מענשען. און האָטש ער האָט אויף זיך אָנגעווענדעט
 אַלע חומרות, ווי ער וואָלט געווען פֿון בית-שמי, אָבער צו מענשען
 איז ער געווען צולאָזענדיג און ענה'דיג, ווי איינער פֿון בית-
 הלל. ער פֿלעגט מיט די חסידים ראשונים אייפֿהאָפען זיך פֿריה-
 מאַרגענס אין פֿעלד געהן און זיין קריאת-שמע זאָגען. אין די דינים
 פֿון דער תורה אָב היטען איז ער געווען צו זיך אַזוי שטרענג, ווי
 אַ פֿרוש פֿון איינער אין בית-שמי קען נאָר זיין. און פֿינד געהאט
 הורדים-היזי און אָדום, וואָס איז אין ירושלים געזעסען, ווי דער
 פֿערביסענסטער קנאי, און צו דעם אַלעם פֿלעגט ער זיין צוגעלאָ-
 זען צו מענשען.

און ווייך ווי אַ קינד, און קיין מאָל נישט ענטפֿערען אויף

קמין בעל־דינונגג אין יעדען פֿון וועג אויסטרעטען, ווי איינער פֿון בית־הלל. וואָרום זײַן שפּרײַך=וואָרט איז געווען: „נעם פֿון יעדען דאָס גוטע, נישט קוקענדיג, ווער ער איז, און דאָס שלעכטע לאָז איבער“. דורך דעם האָט איהם דאָס פֿאַלק זעהר לײַעב געהאַט. וואָרום האָטש ער האָט געקענט אין די הייליגע שרײַפט און איז געווען אַ גרויסער תלמיד=חכם, דאָך האָט ער זיך מיט תלמידים=חכמים נישט גע'חבר'ט, נאָר שטענדיג געוועזען צווישען המון אין געפֿיהרט זיך ווי איינער פֿון זײַ. און קײַנמאָל נישט אין זײַער גע=געוואָרט גערעדט פֿון תורה, אָדער פֿון די הייליגע שרײַפט מיט וועם עס איז, כּדי נישט צו פֿערשעמען די, וואָס קענען נישט, אַז עס זאָל נישט אויסזעהען, ווי ער לאַזט אויס דעם אָרומטאָן. און גע'חבר'ט האָט ער זיך מיט'ן פֿאַלק, אין געזאָגט האָט ער: „איך קום נישט אייך צו לערנען, נאָר איך קום זיך פֿון אייך לערנען“. דער עולם האָט געוואָרט, אַז רבי הנחום זאָל זיך עפֿים אָג=רופֿען. נאָר רבי הנחום האָט געשווינגען, איז ווי אַנדערע געזעסען און אויסגעהערט דעם טעפֿער'ס מעשה, און זיך די באָרד אויסגע=צויגען, און זײַנע אָפֿענע גלעזערנע אויגען האָבען אין די שטילע חתונה=גאַלט אַרײַנגעגלאָצט. געשווינגען האָט דער עולם לאַנג, וואָרום עס איז נישט שען צו רעדען פֿאַר אַ עלטערען און אַ קליינע=רען פֿאַר דיר.

איינע אַ יודענע האָט זיך אָנגערופֿען, נישט דרײַס האָט זי גערעדט, האַלב פֿערשטענדליכע ווערטער, מעהר מיט די הענד, ווי מיט דעם מויל:

— און בײַ אונז, אין אינווערע מקומות ערצעהלט מען, אַז ערגעץ וואו אויף יענער זײַט ירדן האָט זיך אויפֿגעהויבען אַ מענש, אַ נביא, זאָגט מען, איך ווײַס עס נישט... אין אַקעמע'ס פֿעל געהט ער אָנגעטהון... הישריקען עסט ער... און רופֿט, און רופֿט... אַז מען זאָל קומען ערגעץ וואו... אין ירדן זיך טובל זײַן... ער איז מײַבל... און גרײַט אָן צו משיח'ס קומען, פֿון דוד'ס הויז זאָל אויפֿ=

שמעון משיח... דארף מען זיך טובל זיין... — און זיין גרויס צו זיין קומען-האָט די יודענע פֿערשעמט אָבגעהאַקט איהרע ווערטער, און זי האָט די דרייסקייט געהאַט אַרײַנצורעדען צווישען עולם.

דער עולם האָט אַ מינוט אויסגעהערט דער ווייבערס רייד מיט ערענסט. באַלד איז אײַנעם פֿון זײַ נישט געפֿעלען, וואָס ווייבער מישען זיך אַרײַן אין געשפרעך בײַ די מאַנספֿערשינגען — האָט ער זיך אָנגערופֿען :

— וואָס, צו ווייבער איז שוין געקומען די נבואה, און ווייבער רעדען שוין פֿון אַועלכע זאַכען. עס וועט באַלד קומען אַ צײַט, און די ראַבען אויף די דעכער וועלען אָנהויבען צו פֿלאַפּערן דער פֿון, וועט מען דען אויף זײַ קוקען ? ..

— ווייבערױש גערעדעכטס — האָט אַ צווייטער געלאַכט — איהר חכמה איז נאָר דער טאַפּ...

— און צו קינדער געווינגען — האָט דער ערשטער צוגעלאַנגט. די ווייבער האַבען זיך פֿערשעמט אָבגערוקט, וואָרום עס האָט זיך אַ שטיל קיבערן געהערט.

— לאַכט נישט אויס דעם, וואָרום אַז עס וועט זיך דער געהנטערן דער טאָג פֿון גאָט, וועט גאָט זיין גיסט אויסגינגען אויף אַלט און יונג, אויף ווייבער און קינדער, און אַלעס וועט נביאות זאָגען, אזוי ווי און פֿסוק שטעהט: „ויהי ביום ההוא...“ — האָט דער סג׳-גהור געזאָגט, אײַנשטולענדיג די שפּעטער און כּדי צו הויבען דעם הויך פֿון די ווייבער, האָט ער צוגעגעבען :

— לאַך נישט אויס דעם ווייב, וואָרום האַמט דו לויבסט יעדען טאָג, אַז גאָט האָט דיך נישט צום ווייב געמאַכט, און עס נאָר דערפֿאַר, ווייל דער מאַנספֿערשוין האָט מעהר מצויות פֿון דעם ווייב, אָבער פֿערנעם נישט, אַז פֿון ווייב קומט דו אַרױס. און וואָהל איז צו דעם קינד, וואָס האָט אַ געניטען מוטער, — האָט ער צוגעגעבען.

דער עולם איז רוהיגער געוואָרען. די ווייבער האַבען זיך

געפונען געטרױסט. אייגער, וואָס זעהט זיך אױס, ער האָט גע-
קענט די שרױפט, האָט זיך אָנגערופען:

— די קינדער פֿון דוד'ס הױז האָבען זיך אױסגעלאָזט, וואָרום
עס איז ידוע, אז דער „רויטער“ איז געקומען. הורדום הרשע האָט
אױסגעראָמט דאָס גאנצע הױז חשמונאים, וואָס זיי זענען אַרױסגע-
קומען פֿון דוד'ס הױז און האָט צופֿיהרט, אױסגעמושט די יחסנים,
פדי מען זאָל איהם נישט פֿאַרוואַרפען, אז ער קומט נישט אַרױס
פֿון קיין יחסנים, נאָר פֿון אַדום.

— רויטער, רויטער! עס וועט דיר גאַרנישט העלפען, מיר
אלע ווייסען, פֿון וועס דו קומסט אַרױס. מען דערקענט דעם אָקס
נאָך זײַן קאַפּיטע נאָך-האַט ווער דאָרט צווישען עולם געלאַכט.

— איך בין געווען, ווי ער האָט פֿערלענדט די לעצטע פֿרוכט
פֿון דעם פראַכטפֿולען גאַרטען-וועה איז מיר, אז מײַנע אױגען
זענען נישט פֿריהער פֿלינד געוואָרען, נאָר איך האָב געמוזט נאָך
דאָס זעהן-האַט דער סני-נהור אזוי ווי פֿאַר זיך געזאָגט.

דער עולם האָט געשוויגען, געבױגען די קעפּ צו דר'ערד.

— אין יום-כּפּור איז ער צום ערשטען מאָל געגאנגען די
עבודה טהון. אַ קינד איז עס נאָך געווען, אַ אייניקעל פֿון די
חשמונאים. די קרױן האָט ער, דער רשע, פֿון זײַן פֿאַטער אַראָב-
גענומען, איהם האָט ער געוואָלט אונטערברענגען. האָט זיך אױף
איהם מרחם געווען דער הער פֿון רױם, צו ויעלכען דער פֿאַטער
האַט געדענעט, וואָרום ער איז געווען אַ מלך-בן-מלך, האָט די
שכינה אױף איהם גערוהט. און זײַן פנים האָט געלױכטען, ווי אַ
זון, וואָרום פֿון דוד המלכ'ס הױז איז ער אַרױסגעקומען. און עס
איז געווען, אז דער אדומי האָט איהם געוואָלט שלעכטס טהון,
איז געגאנגען די מוטער און האָט געשיקט זײַן פֿילד צום שר פֿון
רױם. און אז דער שר פֿון רױם האָט געזעהן זײַן שענקליט אױפֿן
פֿילד, האָט איהם אַ גרויס רחמנות אַרומגענומען, וואָרום ער איז
אױך געווען אַ מלך, האָט ער געשיקט און געהיטען, אז מען זאָל

איהם פֿאַר אַ פּהן=גדול מאַלען. וואָרום די מלוכה האָט געהערט צו איהם און די פּהונה=גדולה צו איהם, וואָרום יוחנן פּהן=גדול איז זיין זיידע געווען ...

דער עולם איז שטיל געוואָרען, האָט געקוקט אויף דעם סני=נהר. זיינע אונבעווענטע אויגען האָבען ערגויך=וואו געשטארט און זענען טויט און נישט=ריהרעוודיג געווען. נאָר אַ טיעפער קנייטש האָט זיך ארום זיין מויל געבויגען— און דאָס פנים זינס איז בע=לויכטען געוואָרען פֿון דעם טונקעלען שיין, וואָס האָט פֿון דעם חתונה=ווינקעלע אַרויסגעשינט, און פֿון דאָרט האָט זיך אַ שטיל גע=זאנג געהערט, ווי די נגונים וואַלטען זיך אין וואַסער געטוקט און טובל געווען זיך, בעפֿאַר זיי זענען אהער געקומען צושווימען אין דעם ווינקעל, און דער עולם האָט איהם מיט קלאַפּענדיגע הערצער אויסגעהערט, און צווישען די וויבער האָט זיך אַ שטיל חליפען געהערט. — אַ קינד איז ער נאָך געווען, ווען ער איז צום ערשטען מאָל געגאנגען די עבודה אין בית=המקדש טהון. אַ טאַכטער פֿון חשוב=ירושלים האָט מען איהם פֿאַר אַ ווייב גענומען, כדי ער זאָל אַהייז האָבען— וואָרום אַ פּהן=גדול מוז אויף זיין אייגען הוינגעווינד אין יום=כּפור אויף שלום בעמען. און אַ גאַנצע נאַכט זענען די חכמים מיט איהם אויף=געווען און האָבען איהם געלערנט די עבודה, וואָס ער האָט מאָרגען צו טהון. אין די פּרחי=כּהונה האָבען גע=טאַנצט פֿאַר איהם און האָבען זיך געפֿרעהט מיט איהם, כדי ער זאָל נישט איינשלאָפען. אין אַ זיידען העמדעל האָט איהם די מו=טער געמאַכט, וואָס עס האָט געקאָסט אַכטצעהן=הונדערט מאָל אַכטצעהן=הונדערט גילדען. און טייל זאָגען אַכטצעהן טויזענד מאָל אַכטצעהן טויזענד גילדען. און דאָך איז עס נישט געווען פֿון גאָלד, נאָר פֿון זייד, כדי עס זאָל נישט זיין שווער אויף איהם. און פֿאַר=וואָס האָט עס אזוי פֿיעל געקאָסט? איבער די שענע אַרבייט, האָטש עס איז געווען דיק געוועבט, דאָך איז עס געווען דורכזיכטיג, ווי וואַסער, כדי מען זאָל אלע זיינע גליעדער אַרויסזעהן. און דאָס

פֿאַלק איז געווען פֿערזאמעלט אין דער עורה, און איך בין איך געווען דאָרט מיט זיי. און אז מיר האָבען געזעהן, דאָס קינד פֿון דוד'ס הייז געהט אריין מאַכען זיין עבודה אין קדשי-קדשים און בעמען פֿאַר אונז, איז אויף אונז אַ גרויסע שמחה אָנגעפֿאַלען, און מיר האָבען געוואוסט, אז ער איז אַ גוטער שליח-צבור. און אז עס איז געווען און אז דאָס קינד איז אַרויסגעקומען פֿון קדשי-קדשים בשלום און האָט אויפֿגעהויבען די הענד צו בענשען דאָס פֿאַלק מיט גאָט'ס ברכה, האָט די שכינה אויף איהם גערוהט, וואָרום גאָט'ס ברכה איז געווען אויף איהם און ער האָט אויסגעזעהן, ווי אַהתן אונטער זיין הופֿה. איז אַ גרויסע שמחה אויפֿן פֿאַלק געפֿאַלען און אַ גרויס געוויינט איז דאָרט געוואָרען אין דער עורה. וואָרום זיי האָבען זיך דערמאָהנט זיין פעטער'ס הייז, ווען זיי האָבען רעגנערט איבער די יודען, און האָבען בעפֿרייט די יודען פֿון זייערע שונאים – איז אַ גרויס געוויינט דאָרט געוואָרען און אַ גרויסע שמחה איז דאָרט געווען און זיי זענען געפֿאַלען פֿאַר איהם אין האָבען אויפֿגעהויבען די הענד צו איהם און האָבען געשרייען און האָבען געזאָגט: „קינד פֿון דוד'ס הייז, רעגנר איז בער אונז! קינד פֿון דוד'ס הייז, רעגנר איבער אונז!“ און זיי האָבען זיך געווענדט צו הירדוס'ן, וואָס איז דאָרט געזעסען אין דער עורה מיט זיין הויזגעזונד און געבען איהם דאָס קינד פֿון דוד'ס הייז, מרים די שענע און איהר מוטער. האָט דאָס פֿאַלק גע-רופֿען: „אדומי, אדומי, געה אַרויס, געה אַרויס“. און האָבען גע-וואָרפֿען צו איהם די מליתים – האָט ער זיך אויפֿגעהויבען און האָט פֿערלאָזט די עורה און האָט געקלערט אַ שלעכטע מחשבה. און וועה איז צו די אויגען, וואָס האָבען געזעהן, ווי דער רשע האָט געמאַכט זיין מחשבה צו אַ מעשה...

און דער עולם איז געוואָרען נאָך שטילער. אין ווינקעל האָט זיך בעהאלטען די חתונה מיט התן-כלה-פֿאַר. די ליכטלעך האָבען שוין אָנגעהויבען צו צאָנקען, וואָרום עס איז שוין שפֿעט געווען,

נאָר דאָך האָט קיינער פֿון עולם נישט אויף קיין מינוט די טרויע־
 דיגע שטילקייט געשטערט. אלע האָבען די לויפֿען פֿערביסען, די
 וויבער האָבען אויפֿגעהערט צו חלופֿען, מען האָט נאָר געפֿיהלט,
 ווי עפֿים אַ שווערע נאכט פֿאלט צווישען די אַרומגערינגעלטע אַרום
 סגי־גהור. דער סגי־גהור האָט זיך אַ מינוט אָפֿגערוהט און האָט וויי־
 טער זיין מעשה געצויגען:

— און אמנהג איז דאָרט געווען, אז דער כהן־גדול איז
 בשלום אַרויסגעקומען פֿון קדשי־קדשים, האָט מען אויף דער נאכט
 געמאַכט אַ גרויסען יום־טוב מיט געזאנג און לויב. וואָס טהוט דער
 אדומי — האָט ער געקלערט און האָט געפֿונען, אז ער וועט מאַכען
 די שמחה און זיין פֿאלאץ, וואָס איז און יריחו, ביים ברעג פֿון
 ירדן. האָט ער איינגעלאדען די חשוב־סטע פֿון ירושלים און האָט
 די רייטוועגען געשפּאַנט און אַרויסגעפֿאָהרען נאָך יריחו. צו מאַכען
 די שמחה פֿאר'ן כהן־גדול, דעם ברודער פֿון זיין ווייב, די שענע
 מרים. און פֿויער פֿאלק איז מיט אַרויסגעגאנגען צו זעהן די שמחה.
 און איך בין אויך געווען צווישען די, וואָס זענען קיין יריחו אויפֿ־
 געגאנגען, וואָרום אונזערע הערצער האָבען אינוו שלעכטעס אָנגע־
 זאָגט. זענען די לויפֿער געלאָפֿען פֿאַר דעם מלכ'ס רייטוועגען, און
 די שטולקאצען האָבען געלויבטען, — און אז זיי זענען אָנגעקומען קיין
 יריחו, האָט דער מלך געמאַכט אַ גרויסע שמחה — וואָרום גרויס איז
 געווען די פֿרייד פֿון יונגען כהן־גדול. די חשוב־ירושלים אַרום די
 טישען און דער מלך אין דער כהן־גדול צווישען זיי. די פֿלייטערס
 האָבען געשפּיעלט און די טענצערס האָבען געטאַנצט. די פֿייער־
 וואַרפֿער האָבען די פֿלאַמען געוואַרפֿען און די האַמען־קלעפּער־
 לעך האָבען צוגעקלאַפּט. און דאָס גאַנצע פֿאלק איז געווען אויס־
 געצויגען אַרום די פֿעלדער פֿון יריחו, אַרום דעם פֿאלאץ און האַ־
 בען געקוקט אויף דעם יונגען כהן־גדול. און אז עס איז געווען,
 די זון האָט זיך צוהיצט, האָט ער אָנגעשקט די בחורים, אז זיי
 זאָלען געהן מיט דעם כהן־גדול באַדען זיך און וואַסער פֿון ירדן.

וואָרום די היץ איז זעהר גרויס געווען. האָט ער מיטגעשיקט זינען שלִיחים=רשעים, איהם צו בעדיענען. און אז עס איז געווען, אז דאָס קינד פֿון די חשמונאים איז געווען אין וואַסער, און קינדער איז נישט געווען געבען איהם – האָבען איהם אָנגענומען די שלִיחים פֿון הורדוס און איהם דערטרונקען. און נאָכדעם האָבען זיי איהם ארויסגעצויגען אטויטען פֿון וואַסער. איך האָב אַליין געזעהן, ווי זיי האָבען איהם אויף זייערע הענד צוגעטראָגען צו זיין מוטער, וואָס איז דאָרט געוועסען מיט זיין שוועסטער ארום דעם מלכ'ס טיש. אַ קינד, אַ קליין קינד איז עס נאָך געווען, אונשוואַרץ פֿון זינד. האָבען זיי איהם, הורדוס'עם=שליחים, צוגעטראָגען צו זיין מוטער און דאָבען זי געפרעגט: דאָס האָבען מיר געפֿונען–דערקען, צו עס איז ריין? זי האָט גאָרנישט גערעדט, וואָרום זי איז געווען אַבת=גנדיבים, און אויך זיין שוועסטער, די שענע מרים, דאָס ווייב פֿון הורדוס, האָט אויך גאָרנישט געזאָגט. קיין טרעהר האָט זיך נישט געווינען אין זייער אויג, און די פֿארב פֿון זייער פנים איז נישט געוואָרען פֿערענדערט, נאָר זייערע הערצער זענען פֿערשטיינט געוואָרען און האָבען געקוקט אויף דעם רשע: זעה, וואָס די האָסט געטהון? האָט ער זיך אויפֿגעהויבען און איז אוועקגעגאנגען פֿון דער סעידה. און אז דאָס פֿאָלק האָט דערזעהן דאָס טויטע קינד אויף די הענד פֿון הורדוס'עם שליחים, איז אַ גרויס געוויין דאָרט געוואָ=רען און אַ גרויס געשרי האָבען זיי געשרינען, אז די ערד איז צו=שפּאַלטען געוואָרען פֿאַר זייער געשרי. און זיי האָבען געוויינט און געזאָגט: „וואָס האָט דאָס קינד געזינדליגט? וואָס האָט דאָס קינד שרעכטס געטהון?“ און אז הורדוס האָט געהערט זייער געוויין אין געשרי, האָט ער ארויסגעשיקט זינען שופטים און שיטרים, און זיי האָבען דאָס פֿאָלק צוטרעבען.

דער סגי=נהור האָט געענדיגט צו ערצעהלען, האָט אַרָאָבען=לאָזט דעם קאָפּ אויף זיין פרוסט אזוי ווי ער וואַלט אויף זינען הענד געקוקט און געשוויגען, לאַנג געשוויגען. און דאָס פֿאָלק

האָט אויך שטייג געשווינגען און געקוקט אויף איהם, און געקלערט, וואָס קען זיך טהון אין זיין קאָפּ. די ווייבער, וואָס האָבען גע-
 חליפעט, האָבען אויפגעדערט און מיט שרעק געקוקט זייערע מענער
 אין די פּנימער אַרײַן און האָבען אויף עפּים געוואַרט. און צו וואַר-
 טען איז געווען אויף וואָס. וואָרום מען האָט באַלד בעמערקט,
 אז דאָס שווינגען איז געווען אַ וואַרטען אויף עפּים, וואָרום דאָס
 פּאָלק האָט געהאט עפּים צו זאָגען, מען האָט בעמערקט, ווי ביי יעדען
 האָבען זיך די אויגען אַרויסגעשלאָגען פֿון די אויגען-לעכער, און
 די גאַנצען האָט עפּים געדריקט ... אין טאַקן באַלד האָט זיך אַזוי-
 גער פֿון זיי, וואָס איז דאָרט געווען, ברוד פּר-נהר, דער קאָוועל
 פֿון שטעדטל, זיך אָנגערופֿען מיט זיין גראָב קול. מען האָט גע-
 זעהען, ווי ער האָט זיך לאַנג געקליבען עפּים צו זאָגען - געשראָ-
 קען, צוריק געהאלטען, מיט אַמאָל האָט ער עפּים מאַדנע די
 הענד אין זיין גארטעל אַרײַן געשטעקט. און געפֿרעגט אזוי פֿון
 האַרץ אוועק:

— רבי, לערן מיך - הויבט ער אָן צו זאָגען צום סני-נהור,
 איך בין אַ פּראָסטער ערד-ארבייטער, און אַ קאָוועל. קיין תּורה גע-
 לערנט. אין די ספרים קען איך נישט. איך ווײַס, אז איך בין אַ
 עם-הארץ. מיט מיר משרד זײַן טאָר מען זיך נישט. און דער רבי
 זאָגט דאָרט, אז מיין ברויט איז אפילו טרפה, ווײַל איך ווײַס דעם
 דין נישט און ווײַס נישט, ווי אזוי מעשרות פֿון מיין תּבואה אַראָב
 צו נעמען. אָבער אייך בין איך, מיין קרבן ברענג איך צום כּהן.
 און אויף יום-טוב געה איך קיין ירושלים. אז איך ווײַס נישט צו
 דאוונען - ווײַס איך נישט. אָבער אז מען רופֿט אויס און שוהל
 ראש-חדש, און ראש-חדש. און שבת אויך, און יום-טוב אויך.
 פֿרעג איך דעם רבי'ן איין נאָך. לערן מיך - דעם לעבענדיגען גאָט
 דינען מיר - צו דעם וואָס אונזערע עלטערען האָבען געדענט -
 און צו איהם ברענגען מיר אונזערע קרבנות קיין ירושלים - וואָס
 ער ריהט און הייליגען בית-מקדש. נישט וואָהר - און פֿאַר וואָס

שווייגט ער, פֿאַר וואָס נעמט ער זיך נישט אונזער עילה אָן? – פֿאַר וואָס לאָזט ער דעם שונא געוועלט־גען איבער זיין הייליגער שטאָרט? ווער איז ער דער שונא – פֿאַר וואָס איז ער שטארקער פֿאַר אונז? צו וועלכען נאָט דיענט ער? דיענט ער אויך צום אייגן ציגען לעבענדיגען נאָט? רבי, לערן מיך.

– לאָז דיר דאָס מויל פֿערדרעהט ווערען, עס־ארץ, – וואָס רום אַ שלעכטער גיסט רעדט פֿון דיר. דו לעסטערסט נאָט, און אויף אלע וועט ווערען דער צאָרען אויסגענאָסען – האָט אייך פֿון די תלמידי־חכמים איבערגעהאקט דעם קאוועל זינע לעצטע ווערטער.

– דאָס איז, וואָס שטעהט אין פסוק: „במישב לצים לא ישב“, מונט מען עמי־הארצים. צווישען עמי־הארצים זאלסט דו נישט זיצען, וואָרום זיי ווייסען נישט, ווי צו רעדען – האָט זיך דער צווייטער אָנגערופֿען.

– שטילט אייך, שטילט אייך – מאַכט דער סגי־נהור מיט די הענד, וואָס האָט זיך ערשט יעצט אויפֿגעהאפט פֿון זינע מהשבות – די נאָט'ס שעפֿסעלעך, וואָס דארפֿט איהר – מאַכט דער סגי־נהור צו די תלמידי־חכמים.

– דו הערסט, ער טהוט נאָט לעסטערען, און ער שווייגט – שרייען שוין הייך די תלמידי־חכמים, וואָס האָבען געהערט צו בית־שמיא.

– די ווערטער פֿון תלמידי־חכמים הערט מען נאָר אין דער שטיל און רוהיגקייט – זאָגט ער צו די תלמידי־חכמים: – געלעהרטע דארפען פֿיהרען זייערע ווערטער אין סדר און רוהיגקייט – זאָגט ער זייער – אין צו דער זייט פֿון דעם קאוועל טאפט ער מיט דער האַנד – מיין זוהן, דו האָסט גוט גערענקט, האָסט אָבער נישט גוט געפרעגט. מיר דיענען צו דעם איינציגען לעבענדיגען נאָט, און קיין צווייטער איז נישט דאָ נעבען איהם. האַלץ און שטיין איז דער נאָט פֿון שונא – דאָס, וואָס ער דאָט זיך אליין מיט זינע אייגענע

הענר געמאכט. נאָר ווען יעקב איז זינדיג, שטארקט זיך אויף איהם אַרום. זינדיג זענען מיר צו גאָט. אין זיינע וועגען זענען מיר נישט געגאנגען, זיינע געבאָטען האָבען מיר נישט געטהון, וועה איז צו אונז!

— און צו איז דען דער שונא בעסער פאַר אונז? צו ברענגען גען מיר איהם נישט אינווערע קרבנות, צו געהן מיר נישט קיין ירושלים אויף? צו גיט מען דען דעם פהן די מעשרות נישט אָב?—
האָט א צווייטער פֿון דער מחנה געזאָגט.
— גאָט דארף דאָס האַרץ — זאָגט דער סני-נהור — נישט קיין קרבנות.

— און טהוט ער עס נישט פאַר אונז, זאָל ער עס פאַר זיין גרויסען נאָמען טהון, וואָס הערט ער דאָס לעסטערן פֿון שונא טאָג אויף טאָג און שווינגט? — האָט א דריטער אַ וואָרט אַריינגעוואָרפֿען.
— וועה איז צו די אויערען, וואָס הערען די רעד — קרעכצט דער תלמיד-הכם.

נאָר די קופּע, וואָס איז געשטאנען אַרום סני-נהור, האָט שוין נישט געקוקט אויף קיניעס. די פּראָסטע ווערטער פֿון קאוועל האָבען געהאקט אין זייערע הערצער, אין זייערע מוחות, ווי אַ קלאַפּ פֿון זיין האַמער אין דער קווישניע. עס האָט זיי אַרומגענומען אַ גרויס בעגעהרען פֿון פֿערשטעהן גאָט, דעם גאָט, וואָס זיי דויענען צו איהם, און וואָס איז דער איינציגער לעבעדיגער גאָט, וואָס קען אלעס און טהוט אלעס. און נישט קיין בלויז בעגעהרען איז עס געווען. עס איז אַ פֿערלאנגען געווען, אַ פֿערלאנגען, וואָס זיי האָבען געפֿאָדערט און געדאַרפט וויסען — וואָרום פֿערשטעהן האָבען זיי געוואָלט, פאַר וואָס זיי ליידען. וואו איז דער לעבעדיגער גער גאָט, אין וועלכען זיי האָבען זייער גאנץ לעבען געקניפט זייער האַפֿנונג אין איהם, וואָס זיי האָבען גערופֿען צו איהם און צו איהם זייערע תפילות און וידוים געזאָגט.

יי צו פּראָסט איז ער געווען, דער ייד פֿון גליל, אַז מען

זאָר איהם מיט ווערטער קענען בערוהינגען. וואָהר איז – ער האָט
נישט פֿערשטאַנען די הייליגע שריפֿט. לעזען און לערנען האָט ער
נישט געקענט – אָבער קלאָר האָט ער געוואָלט וויסען גאָט'ס דרכים,
גאָט זיין גאָט.

האָבען זיך די קולות געהערט פֿון אלע ווינקלעך. בני
יערען האָט זיך אָנגערופֿען דאָס, וועגען וועלכען ער האָט געקלערט –
אין ער האָט מורא געהאט צו קלערען – נאָר קיים האָבען זיי גע-
הערט די פֿראַסטע ווערטער פֿון קאוועל, האָט זיך בני זיי פֿון די
הערצער געריסען:

– פֿאַר וואָס לאַכט אײַם אינז דער שונא, ווי מיר וואָלטען,
היליף, צו האַרץ און שטיין גערופֿען? – פֿרעגט זיך ווער פֿון
עולם.

– פֿאַר וואָס ווייזט זיך נישט קיין נס? פֿאַר וואָס זעהט ער
אַרץ און שווייגט? – האָט עס געשריגען פֿון עולם.

די אייניגע תלמידי-חכמים, וואָס זענען דאָרט געווען, האָבען
זיך אָבגערוקט, די אויערען זיך פֿערשטאַפט, אז זיי זאָלען דאָס
לעסטערען נישט הערען – נאָר דער סני-גהור איז געוועסען ווי פֿרי-
הער, אונזי-הרענדיג אײַסגעהערט די מענות, דערנאָך, אז דער
עולם האָט זיך אַבוסעל בערוהיגט, האָט ער זיך אָנגערופֿען:

– פֿערשריען זענען די וועגען פֿון גאָט, אין קיין מענש קען
זיי נישט פֿערשטעהן, ווייל עס זענען גאָט'ס דרכים נישט קיין
מענשענ'ס. נאָר מײַנט נישט, אז גאָט וואַרפט זיינע נסים פֿון הי-
מעל אַראָב-גאָט פֿיהרט די וועלט אין דעם דרך פֿון דער וועלט.
דער מענש זאָל נישט זאָגען, איך וועל זיצען אין דער היים, איך
וועל גאָרנישט טהון, אין ער וועט מיר עסען פֿון הימעל אַראָב-
וואַרפען – ניין, דער מענש מוז טהון – וועט איהם גאָט העלפען,
אז ער זאָל מצליח זיין – וואָרום אָהן גאָט וועט ער גאָרנישט מאַ-
כען – אזוי דאָ איך. מײַנט נישט, אז איהר וועט דאָ זיצען רוהיג
אין זאָגען: גאָט וועט אַלײַן שוין מלחמה האַלטען פֿאַר אינז מיט'ן

שונא - ניין. איהר דארפֿט מלחמה האלשען מיט'ן שונא און גאָט
וועט איך העלפֿען, וואָרום גאָט איז מיט איך.
דער סגֿי-נהור איז געווען אַגעהימער שליח פֿון יהודה
הקנאי.

- אויב אזוי, צו וואָס זיצען מיר דאָ, און מיר פֿרעהען זיך
אויף חתונות? צו איז דען יעצט די צייט פֿון חתונות? - האָט דער
קאָוועל אָנגעהויבען צו שרײַען הויך אויפֿ'ן קול צו די חתונה-געסט:
וואָס זיצט איהר דאָ, און בעהאלט איך אין די ווינקעלעך און
לאָזט דעם גוי טהון, וואָס איהם געפֿעלט. בעהאלט אייערע חתונות
אויף בעסערע צייטען. הויבען מיר זיך אויף ווי אַמין מענש און
געהען מיר אויף קיין ירושלים, פֿערטרייבען דעם שונא. וואָס זיצען
מיר דאָ? האַקט דער קאָוועל מיט זיינע הענד און קול און דעם
קליינעם ליימענעם שטיבעל.

- די שליחים פֿון יהודה-הקנאי, וואָס טהוען דאָ? - פֿרעגט
א שטימע פֿון דעם חתן-כלה-טייש.

- זי זענען געקומען זעהען, אויב אין צפת געפֿינען זיך
הערצער, וואָס זענען זיך מקנא זיין גאָט'ס קנאה - ענטפֿערט ווער
אַב פֿון עולם.

- וואָס? צו שוין שוסטער אין קאָוועלס איז געגעבען גע-
וואָרען די נבואָה? אייער חכמה בעשמעהט און האַמער - האָט ווער
גערויפֿען פֿון חתן-כלה-טייש.

- פֿערשעם נישט דעם האַמער, וואָס ניט דיר עסען - און
דו האַסט דיר געמאַכט דיין תורה פֿאר אַ האַמער, וואָרום דו פֿער-
קויפֿסט דיין תורה - האָט ווער איהם אָבגעענפֿערט.

- נישט יעצט איז די צייט פֿון ווערטלען זיך - שרײַט דער
קאָוועל - טאקע מיר זענען האַמער-לייט, אָבער די קנאה פֿאר
גאָט פֿרעגט נישט און אונזערע הערצער וועניגער, ווי ביי אונד. מיר
פֿרעגען, צו געפֿינען זיך דאָ יידען פֿון בני-ישראל, נישט געמישטע
פֿון שומרונים, און נישט אויסגעמישטע מיט אדום און מואָב, וואָס

די קנאה פֿון נאָט ברענט און זייערע הערצער - הויבט אייך אויף
פֿון דער חתונה, און לאָזען מיר געהן קיין ירושלים.
- ווער וועט אונז פֿיהרען? - פֿרעגט ווער אין דער מינ-
קעלהייט.

- יהודה-הקנאים מחנה ווארט אין טבריה, פֿון כפר-נחום
געהט אָב די ערשטע פארטיע.
- ווער רעדט? - פֿרעגט מען צווישען דער מחנה.
- אשליח פֿון יהודה-הקנאי און צו אייך געשיקט.
זאָל ער זיין נאָמען רופֿען, זאָל ער זיך ווייזען, כדי מיר
זאָלען איהם זעהען

- בוגדים זענען דאָ צווישען אונז, הורדוס, אנטופס, די
פֿערשאַלטענע שומרונים זיין האָבען אויף אונז בוגדים אָנגעשמעלט.
- רעדט נישט שלעכטס אויף נאָמס מחנה, קיינער פֿון די
בני-ישראל וועט אזוי נישט אונווייניג זיין. עס און נישט דאָ
קיין ביגדים.

- האָט איהר די אקער-איינזעגס צו שטאנען געמאכט, האָט
איהר די שנייד-מעסערס צו שווערדען געשלאָפען? - רופֿט ווער דאָרט
אין דער פֿינגער.
- נאָך ירושלים, נאָך ירושלים, מיט יהודה-הקנאי דעם שינא
פֿערטריבען.

- הע, חתן פֿערלאָז דיין חופה-בעט, געה מיט אונז נאָך
ירושלים אויף!

- עס און א מלחמת-מצוה, א מלחמת-מצוה!
דער עולם האָט זיך שוין יעצט אויסגעמישט. אויפֿגעהויבען
זיך די מחותנים און די געסט פֿון דער חתונה און האָבען אָנגע-
הויבען אויף איין קול הויך צו שרייען: קיין ירושלים! קיין ירושלים!
דאָס ליכט האָט אין די טונקלהייט געברענט. חתן-בלה זענען אין
ווינקעל געוועסען. דאָרט טאנצט ווער פֿאר זיי, דאָרט זינגט ווער
פֿאר זיי און דאָ און דער עולם. אין אייך גרויסע זאך און געווען

צווישען זיי האָבען גערעדט איינער מיט'ן אנדערען און הויך גע-
שרייען. נאָר אין אַווינקעלע שטוב, ביים חתן-בלה-טיש, האָבען
זיך צוזאמען געקופיעט אייניגע תלמידים-חכמים – מיט דעם תנא ר'
תנחום בראש, זיי אלען האָבען קיין אנטויל נישט גענומען אין דער
בעראטונג, האָבען זיי טרויעריגע בעטראכט דעם עולם און מיט די
קעפ צוגעשאַקעלט, זיי בעדויערט, און איינער האָט צום צווייטען
געזאָגט:

– וועה איז צו די שעפּסען, וואָס האָבען קיין פאסטיווע-
נישט.

– ווי אין פּסוק שטעהט: „און אַ קונד וועט געוועלטניגען מיט
זי“, האָט אַ צווייטער צוגעגעבען.

נאָר באלד האָט זיך אייפֿגעהויבען דער ר' תנחום. דער עולם
האָט זיך אַביסעל איינגעשטילט צו זיינע רעד. דער תנא האָט אזוי
געזאָגט:

– מיט וואָס געהט איהר נקמה נעמען גאט'ס נקמה, מיט
אייזען און שטאהל? צו פֿעהלט דען, חלילה, גאָט אונזער גאָט,
כה און מאַכט, אז איהר קומט איהם העלפֿען מיט אייערע צובראָ-
כענע אייזענס און שניידמעסערס? צו איז ער דען נישט דער גאָט,
וואָס ער האָט די וועלט בעשאַפֿען? צו הערט דען דער ים נישט
זיין שטימע? צו זענען איהם די ווינטען פֿון דער וועלט נישט אונ-
טערטעניג? –

– און פֿאר וואָס פֿערלאָזט ער אונז? – שרייבט ווער פֿון דער
מחנה.

– ווייל איהר זענט אין זיינע וועגען נישט געגאנגען. זינדיג
זענט איהר געווען, שלעכטס געטהון, רופט איהם, אין ער וועט אייך
הערען – פֿערלאָנגט נאָך איהם, בעט צו איהם – און ער וועט אייך
שיקען דעם אויסגעוועהלטען, דעם „געזאלבטען“ פֿון גאָט, וואָס
נישט מיט שווערד און אייזען וועט ער געהען מלחמה האַלטען,
נאָר מיט גאט'ס וואָרט, וואָס איז מיט איהם.

אָבער דער עולם האָט שוין יעצט נישט געקוקט אויף איהם, דאָ און דאָרט האָט זיך געהערט אָבגערויסענע קולות, פֿער-שטיקטע פֿריידען-געשרייען, ארויסגערויסען זיך מיט בעהאלטענע פֿערשטיקטע טרערען פֿון גרויס האָפענונג און אויפֿפֿערונג פֿאַר גאָט'ס זאך:

- וואָס זיצט איהר דאָ!

- מענער פֿון ישראל, שטעהט אויף, שטעהט אויף!

- פֿאַר גאָט'ס נקמה, פֿאַר גאָט'ס נקמה!

-- קיין ירושלים! קיין ירושלים!

- מענער פֿון ישראל, ווי די לייבען, ווי די לעמפערטען

וואַלט אויף! וואַלט אויף, מקנא זיין זיך גאָט'ס נקמה.

- הע, איהר, מענער פֿון ישראל, וואָס שטעהט איהר און

הערט צו די רייד פֿון אַלטען - מיט אונז, מיט אונז - רופֿט מען צו זיי.

- אַ נויטיגערע זאך, אַ נויטיגערע זאך, גאָט'ס זאך איז נישט

אָבצולעגען.

זיי האָבען איינציגווייז דעם חתן פֿערלאָזט. די הימישע האָ-

בען זיך פֿערשעמט: גאָט'ס זאך, אין דאָ שטעהען זיי און האַרען

דעם אַלטענ'ס ווערטער אויס.

אין אַפֿאַר מינוט אַרום איז שוין געווען פֿור אין מאַרק

יודען פֿון גאַנצען שטערטיל. ווער עס האָט זיין שניידמעסער גע-

-אַלטען, ווער אַ פֿערראַסטעטען פֿייל-און-בייגען, ווער עס האָט פֿון

ערגיז וואו אַ האַק געפֿאַקט, די פֿעקעלעך נעבען זיי. און די וויי-

בער מיט די קינדער זענען געשטאַנען נעבען זיי, מיט זיי זיך צו

געזענענען. זענען זיי אלע געשטאַנען אין מאַרק אויפֿגעשטעלט.

אין דער בלינדער סני-נהיר שטעהט פֿאַר זיי און רופֿט:

– ווער עס האָט אַווייב גענומען און נישט געווען מיט איהר
אײם דאָס יאָהר, דער זאָל אהײם געהן.
– נישט קיין איינער, נישט קיין איינער – האָבען געענטפערט
קולות .

– דער חתן פֿון דער חופּה אוועק: עס איז אַ מלחמת-מצוה,
עס איז אַ מלחמה אַהוב!

– ווער עס האָט מוראָ, ווער עס שרעקט זיך פֿאַר מלחמה-רופֿט
ווייטער דער סגױנהור – דער זאָל אהײם געהן.

– קיין איינציגער, קיין איינציגער – רופֿט די מחנה – ווי די
לעמפערטען, ווי די לײבען, פֿאַר גאָט'ס נקמה! פֿאַר גאָט'ס נקמה!
די חתונה האָט מיט רעש דעם שטאָרט'ס-מאַרק פֿערלאָזט.
דער אלטער תנא רבו תנחום, געבען איהם איינגע תלמיד'י-חכמים
פֿון שטערטיל, זענען געשטאנען אין מאַרק און נאָלגעקוקט די
אַרויסגעהענדע. דער תנא האָט געקרעכצט:

– וועמען געהט איהר העלפֿען, דעם, וואָס האָט געזאָגט,
אין די וועלט איז געוואָרען? דעם, וואָס אלעס געהערט צו איהם,
דאָס לעבען און דער טויט, וואָס ווייסט פֿון אלעם, איהם ווילט
איהר העלפֿען, און מיט וואָס? מיט איינער אייזען און שטאָל? צו
נייטיגט ער זיך דען אין איינער הילף? צו פֿעהלט איהם דוגערען?
צו האָט ער נישט קיין בלייז? צו דינען איהם נישט די חיות פֿון
וואַלד? צו געהאָרט איהם נישט דער ים! וועה איז צו אונז! וועה
איז צו אונז!

אַבער קיינער האָט זיין וואָרט נישט געהערט, מיט געזאָגט
און געשרייען האָט דער עולם דעם מאַרק פֿערלאָזט. –

דער מאַרגען האָט זיך קיים-קיים געבלײַבט, און פֿון די
מונקעלע נאכט האָט דאָס גרינס, די צווייגען און די טרויבען ווען
רע נאסע אין טיי בעהייכטע קעפֿ אַרויסגעוויזען – און קאלט אין

נאם איז געווען ארום און ארום, אין א קאמער טוי איז געפאלען
פון די בוימער און גרינס האט צוגעדעקט מוטער און זיהן ..

דער גרויער מארגען האט געגרויעט און צו זיין שנין האבען
זיך געבלייכט די נידריגע לעהמענע קופאלען פון די נצרת'ער
שטייגערנע אין לעהמענע היילעך - די פערדער ווייט ארום שטער-
טיל האבען זיך בעהאלטען אין א טוי-וואלקען, וועלכער האט אין
זיך אריינגענומען די גאנצע וועלט ארום זיך. די לופט איז נאם
געווען, שווער. און מעהרסטענס שטיקער און פלעקען זענען ענט-
פלעקט געווארען אין דער גראדליכער שלאפענקייט. אין קליינעם
מארק פון דעם שטעדיגל איז שוין יעצט קיינער נישט געווען. דא
און דארט האבען זיך נאך געגרייט אויסגעהענדע פליערלעך, וואס
די נצרת'לייט האבען אָנגעצויגדען, בעפאר זיי האבען דעם מארק
פערלאזט. ווידער האבען זיך די ווייבער און קינדער, וואס זענען
געגאנגען די זייעריגע בעגלייטען אין די מלחמה ארויס, דערמאנט
זיך אין זייערע היילעך און שליסעל און לאדען, אזוי ווי די נאכט
וואלט נאך בדעה געהאט נאך אמאל ארויסצוגעהן. נאך פון ערגיץ
וואו א הייפעל האט איונגער פאסטוך זיין סטארע שעפסען אין פערלר
געפיהרט, פערהילט ווי ער ווי זינע שעפסען אין פליכטען טוי-
ווי ער וואלט נאָרנישט געוואוסט, וואס דא איז אין דער נאכט
פאָרגעקומען.

אין דעם מארק פון דעם שטעדיגל האט זיך יעצט די כלה
פון די חתונה-נאכט אליין אין מארק געדריעהט. איהרע האָהר,
וואס זענען אויף דער נאכט געווען פערבונדען, בעהאלטען, זענען
יעצט צולאזען געווען און האבען בעדעקט איהר פולען נידריגען
האלז און רוקען. דער מאָרגען-וואלקען איז געפאלען אויף זיי און
האט זיי נאם געמאכט. און זיי האבען זיך נאם געקלעבט אויף
איהר לייכט זיידען כלה-העמדעל, וואס זי האט געהאט אויף זיך.
די ליניע פון איהר פולען ערלען קערפער האט זיך ארויסגעקושט
פון דעם העמדעל, און עס האבען זיך געוויזען איהרע לאנגע ערע-

ל ע נעטאקמע פֿים פֿון איהר העמדעל . וואָרום באַרפֿום איז די פֿלה
 געווען . און די פֿלה-קרין האָט זי געהאט אויף איהר קאָפּ . האָט
 זי איינע אַרמין געבלאָנדזשעט איבער די גאַסען פֿון שטעטלע נצרת
 און די נאַכט-טוי איז געפֿאלען איבער איהר , און האָט זי בעהויכט
 און בעקושט מיט פֿייכטיקייט , און די פֿלה האָט פֿאַר זיך געקלאָנט :
 — איך בין רייף צו דער חתונה געוואָרען , מיין מאמע האָט
 מיין לייב מיט בוימעהל געשמירט . די שוועסטערן האָבען מיין
 האָהר צו מיין חתונה געזאלבט , מיין טענען-בוימעל האָט מען מיר
 צום חופּה-שטאַנג געהאַקט , און דער חתן האָט מיך אין די חופּה-
 גאַכט פֿערלאָזט .

וועה איז מיר , וועה איז מיר !

